

Ўзбекистон Республикаси

Ветеринария ва чорвачиликни ривожлантириш
қўмитаси

Чорвачилик соҳасини ривожлантиришнинг
иккинчи лойиҳаси

**КЎЧИРИБ ЎТКАЗИШ СИЁСАТИ
АСОСЛАРИ**

2022 йил (2023 йил феврал ойида таҳрирланган)

МУНДАРИЖА

ҚИСҚАРТМАЛАР ВА АКРОНИМЛАР	4
АТАМАЛАР ЛУҒАТИ	5
1. КИРИШ	8
1.1. Лойиҳа ҳақида маълумот ва лойиҳанинг мақсади.....	8
1.2. Лойиҳа компонентлари	8
2. ESS 5 ВА RPF ҚАМРОВИ УЧУН АСОСЛАР.....	16
3. КЎЧИРИБ ЎТКАЗИШ СИЁСАТИ АСОСЛАРИНИНГ МАҚСАДЛАРИ ВА ТАМОЙИЛЛАРИ.....	19
4. ЕР СОТИБ ОЛИШ ВА КЎЧИРИБ ЎТКАЗИШ БИЛАН БОҒЛИҚ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАР ВА СИЁСАТ	21
4.1. Ўзбекистон Республикасининг ер сотиб олиш соҳасидаги қонун ҳужжатлари	21
4.1.1. Ўзбекистон Республикаси Конституциясида (1992 йил 8 декабр) шундай белгилаб қўйилганки, ...	21
4.1.2. Ер кодекси (1998 йил 30 апрель).....	21
4.1.3. Фуқаролик кодекси (1996 йил 29 август).....	23
4.1.4. Вазирлар Маҳкамасининг 146-сон қарори (2011 йил 25 май).....	23
4.1.5. Вазирлар Маҳкамасининг 3857-сон қарори (2018 йил 16 июль)	25
4.1.6. Вазирлар Маҳкамасининг 911-сон қарори (2019 йил 16 ноябрь).....	25
4.2. Жаҳон банкининг ер сотиб олиш, ердан фойдаланишни чеклаш ва мажбурий кўчириб ўтказиш бўйича экологик ва ижтимоий стандарти (ESS5)	27
5. РАРНИ ТАЙЁРЛАШ, ТАСДИҚЛАШ ВА ОШКОР ҚИЛИШ ЖАРАЁНИ.....	29
5.1 Аҳолини рўйхатга олиш, ижтимоий ва иқтисодий тадқиқотлар, йўқотишларни инвентаризация қилиш ва баҳолаш.....	30
5.2 Кўчириб ўтказиш бўйича ҳаракатлар режаларини тайёрлаш.....	31
5.3 Ошкор қилиш ва тасдиқлаш	32
6. ЛОЙИҲА ТАЪСИР ҚИЛГАН ОДАМЛАРНИНГ ТУРЛИ ТОИФАЛАРИ УЧУН МУВОФИҚЛИК МЕЗОНЛАРИ ВА ТАРТИБЛАРИ	33
6.1. Тамойиллар.....	33
6.2. Мувофиқлик мезонлари ва ҳуқуқлар	33
6.3. Ҳуқуқ матрицаси: муносиб РАР, активлар ва компенсациялар.....	35
6.4. Ерни ихтиёрий ҳада қилиш.....	41
6.5. Чиқиб кетиш саналарини аниқлаш усуллари.....	42
7. RPF ВА РАРНИ АМАЛГА ОШИРИШ ТАРТИБ ВА ТАОМИЛЛАРИ.....	43
7.1. Жараённинг умумий кўриниши.....	43
7.2. Ижтимоий-иқтисодий профиллаш ва йўқотишларни инвентаризация қилиш	43
7.2.1. Ўзаро боғлиқ фаолиятларни тегишли текширувдан ўтказиш	44

7.2.2. Лойиҳа таъсир қилган ҳудудлардаги таъсир ўтказилган аҳоли ва активларнинг ҳисоб-китоблари	44
7.3. Активлар/зарарларни баҳолаш	44
7.4. Роллар ва жавобгарлик	45
7.4.1. Мониторинг режалари.....	47
7.4.2. Мониторинг ва ҳисобот бериш мажбуриятлари.....	47
7.5. Амалга ошириш жадвали, кўчириб ўтказишни амалга оширишни фуқаролик ишлари билан боғлаш.....	48
7.6. РАРни амалга ошириш бюджети	49
8. ЖАМОАТЧИЛИК БИЛАН МАСЛАҲАТЛАШИШ ВА АХБОРОТНИ НАШР ЭТИШ	49
8.1. RPF механизмларини ошкор қилиш ва жамоатчилик билан маслаҳатлашиш.....	49
8.2. Келажақдаги РАРни ошкор қилиш ва жамоатчилик билан маслаҳатлашиш	53
9. ШИКОЯТЛАРНИ КўРИБ ЧИҚИШ МЕХАНИЗМИ	54
9.1. Шикоятларни кўриб чиқиш механизмининг тавсифи.....	54
9.2. Шикоятларни ҳал қилиш жараёни	54
9.3. Шикоятларни мониторинг қилиш ва ҳисобот бериш.....	58
9.4. GBV, шу жумладан SEA/SH шикоятлари.....	59
9.5. CVLD да мавжуд GM	60
9.6. Ишчиларнинг шикоят қилиш механизми.....	61
9.7. Жаҳон банкининг шикоятларни кўриб чиқиш тизими	61
ИЛОВАЛАР	62
1-илова. Ер участкасини ихтиёрий ҳада қилишнинг қисқача мазмуни ва шакли	62
2-илова. ESS5 доирасида кутилаётган таъсирлар бўйича скрининг ҳисоботи шакли ...	64
3-илова. РАР аҳолини рўйхатга олиш ва СЕС шакли	66
4-илова. РАРнинг компенсация олиш ҳуқуқи.....	76
5-илова. Кўчириб ўтказиш бўйича ҳаракатлар режаси ва қисқартирилган кўчириб ўтказиш бўйича ҳаракатлар режасининг қисқача мазмуни	77

ҚИСҚАРТМАЛАР ВА АКРОНИМЛАР

ARAP	Қисқартирилган кўчириб ўтказиш бўйича ҳаракатлар режаси
AIR&T	Ҳайвонларни идентификация қилиш, рўйхатга олиш ва кузатиш
BIP	Чегара назорати постлари
CC	Фуқаролик кодекси
DMS	Батафсил ўлчов сўрови
DP	Кўчирилган одам
ESA	Экологик ва ижтимоий баҳолаш
ESS	Экологик ва ижтимоий стандартлар
ESF	Экологик ва ижтимоий асос (2018)
FM	Молиявий менежмент
GRM	Шикоятларни кўриб чиқиш механизми
HH	Уй хўжалиги
IA	Амалга оширувчи агентлик
ICT	Ахборот ва коммуникация технологиялари
IR	Мажбурий кўчириб ўтказиш
IOL	Йўқотишларни инвентаризация қилиш
LAR	Ер сотиб олиш ва кўчириб ўтказиш
LC	Ер кодекси
LSSDS	2020-2030 йилларда чорвачиликни ривожлантириш стратегияси ва 2020-2025 йилларда беш йиллик инвестиция режаси
M&E	Мониторинг ва баҳолаш
NGO	Нодавлат ташкилот
OIE	Бутунжаҳон ҳайвонлар саломатлиги ташкилоти
PAP	Лойиҳа таъсир қилган шахслар
PDO	Лойиҳани ишлаб чиқиш мақсади
PFI	Иштирокчи молия институти
PIU	Лойиҳани амалга ошириш бўлими
PLF	Аниқ чорвачилик фермер хўжалиги
PVS	Ветеринария хизматларини кўрсатиш
RAP	Кўчириб ўтказиш бўйича ҳаракатлар режаси
RPF	Кўчириб ўтказиш сиёсати асослари
CVLD	Ветеринария ва чорвачиликни ривожлантириш қўмитаси
SLSDP	Чорвачиликни ривожлантиришнинг иккинчи лойиҳаси
VIS	Ветеринария ахборот тизими
VS	Ветеринария хизматлари
WB	Жаҳон банки

АТАМАЛАР ЛУҒАТИ

Ушбу Кўчириб ўтказиш сиёсати асосларида, агар контекст бошқача кўрсатмаса, қуйидаги атамалар қуйидаги маъноларга эга бўлади:

Экологик ва ижтимоий стандартлар	ESS Қарз олувчилар/мижозлар учун инвестиция лойиҳаларини молиялаштириш орқали Банк томонидан қўллаб-қувватладиган лойиҳалар билан боғлиқ экологик ва ижтимоий хавф ва таъсирларни аниқлаш ва баҳолашга оид талабларни белгилайди. 10 ESS Қарз олувчи/мижоз ва лойиҳа лойиҳанинг ҳаёт айланиши давомида жавоб бериши керак бўлган стандартларни белгилайди.
Лойиҳа таъсир қилган шахслар (PAP)	PAP қуйида таърифланганидек, ихтиёрий кўчириб ўтказиш таъсирига учраган шахсларни англатади.
Мажбурий кўчириб ўтказиш	Тўғридан-тўғри иқтисодий ва ижтимоий таъсирга олиб келадиган ерни мажбурий равишда олиб қўйиш: а) ерни ихтиёрсиз олиб қўйиш натижасида: i. бошқа жойга кўчириб ўтказиш ёки бошпана йўқотиш; ii. активларни йўқотиш ёки активларни қўлга киритиш; ёки iii. PAP бошқа жойга кўчириб ўтганми ёки йўқми, даромад манбалари ёки яшаш воситаларини йўқотиш. б) кўчирилган одамларнинг турмуш тарзига салбий таъсир кўрсатадиган қонун билан белгиланган боғлар ва қўриқладиган ҳудудларга киришни мажбурий равишда чеклаш.
Ер сотиб олиш	Ер сотиб олиш лойиҳа мақсадлари учун ер сотиб олишнинг барча усуллари назарда тутади, улар тўғридан-тўғри сотиб олиш, мулкни экспроприация қилиш ва кириш ҳуқуқини, масалан, сервитутлар ёки йўл ҳуқуқини қўлга киритишни ўз ичига олиши мумкин. Ер сотиб олиш, шунингдек, қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин: (а) ер эгаси даромад ёки тирикчилик мақсадида бундай ерга таянадими ёки йўқми, фойдаланилмаган ёки фойдаланилмаётган ерларни сотиб олиш; б) жисмоний шахслар ёки уй хўжаликлари фойдаланадиган ёки эгаллаб турган умумий ер участкаларини қайтариб олиш; ва (в) ернинг сув остида қолишига ёки бошқа йўл билан яроқсиз ёки киришиб бўлмайдиган ҳолга келтирилишига олиб келадиган лойиҳа таъсири.
Ердан фойдаланиш бўйича чекловлар	Ердан фойдаланиш бўйича чекловлар қишлоқ хўжалиги, турар-жой, тижорат ёки бошқа ерлардан фойдаланишга тўғридан-тўғри киритилган ва лойиҳанинг бир қисми сифатида киритилган чекловлар ёки тақиқларни англатади. Буларга қонун билан белгиланган боғлар ва қўриқладиган ҳудудларга киришни чеклаш, бошқа умумий мулк ресурсларидан фойдаланишни чеклаш,

	коммунал сервитутлар ёки хавфсизлик хуудлари доирасидаги ердан фойдаланишни чеклаш киради.
Тирикчилик	Тирикчилик деганда шахслар, оилалар ва жамоалар иш ҳақиға асосланган даромад, қишлоқ хўжалиғи, балиқчилик, озуқа топиш, бошқа табиий ресурсларға асосланган тирикчилик, майда савдо ва айирбошлаш каби ҳаёт кечиреш учун фойдаланадиган воситаларнинг тўлиқ тўплами тушунилади.
Чиқиб кетиш санаси	Чиқиб кетиш санаси - бу RAP ва уларнинг тегишли активлари аниқланган ва объектға янги келганлар компенсация ёки кўчириб ўтказишда ёрдам олиш учун даъво қила олмайдиган сана. Мулкдорлиғи, яшаш жойидан фойдаланиш муддати тугагунға қадар кўрсатилиши мумкин бўлган шахслар, аҳолини рўйхатға олишда аниқланганидан қатъи назар, ёрдам олиш ҳуқуқини сақлаб қоладилар.
Компенсация	Компенсация деганда ерни олиб қўйиш, бошқа турдағи активларни (шу жумладан асосий воситаларни) йўқотиш ёки лойиҳа фаолияти натижасида яшаш воситаларини йўқотиш эвазига берилган натура, пул ёки бошқа мол-мулк тўланиши тушунилади.
Аҳолини рўйхатға олиш	Аҳолини рўйхатға олиш - бу лойиҳа фаолиятидан таъсир ўтказилган аҳолининг тўлиқ ҳисоби, шу жумладан демографик ва мулкый маълумотлар. Бу лойиҳа таъсир қилган шахсларнинг (RAP) сонини ҳамда таъсирнинг табиати ва даражаларини аниқлайди ва аниқлайди.
Кўчириб ўтказиш бўйича ҳаракатлар режаси (RAP)	Кўчириб ўтказиш бўйича ҳаракатлар режаси (RAP) - бу кичик лойиҳанинг жойлашуви аниқланганда тайёрланадиган кўчириб ўтказиш бўйича восита (ҳужжат). RAP салбий оқибатларға олиб келадиган лойиҳа фаолиятини амалға оширишдан олдин зарар кўрган томонни кўчириб ўтказиш ва компенсация тўлаш учун бажарилиши керак бўлган аниқ ва қонуний мажбурий талабларни ўз ичига олади.
Кўчириб ўтказиш бўйича кўмак	Кўчириб ўтказиш бўйича кўмак – жисмоний кўчириб ўтказишни талаб қилиши мумкин бўлган лойиҳадан жабрланган шахсларға кўчириб ўтказиш вақтида қулайлик яратиш учун кўчириб ўтказиш нафақалари, уй-жой ёки ижараға олиш каби ёрдам кўрсатилишини таъминлаш чора-тадбирлари тушунилади.

Уйлар ва бошқа иншоотларни алмаштириш қиймати	Уйлар ва бошқа иншоотларни алмаштириш қиймати худуддаги ва Таъсир ўтказилган иншоотларниқига ўхшаш ёки ундан сифатлироқ бўлган таъсир ўтказилган иншоотларни алмаштириш учун устун бўлган очик бозор харажатларини англатади. Бундай харажатларга қуйидагилар киради: (а) материаллар нархи, (б) қурилиш материалларини қурилиш майдончасига ташиш; (в) ҳар қандай меҳнат ва пудратчилар тўловлари; ва (г) ҳар қандай рўйхатга олиш ёки ўтказиш харажатлари.
Кўчириб ўтказиш сиёсати асослари (RPF)	Кўчириб ўтказиш сиёсати асослари (RPF) лойиҳани амалга ошириш давомида фойдаланиладиган воситадир. RPF лойиҳани амалга ошириш жараёнида зарур бўлиши мумкин бўлган кўчириб ўтказиш мақсадлари ва тамойилларини, ташкилий тадбирларни ва ҳар қандай кўчириб ўтказишни молиялаштириш механизмларини белгилайди. RPF лойиҳадан таъсирланиши мумкин бўлган одамларнинг эҳтиёжларини қондириш учун алоҳида кичик лойиҳаларнинг Кўчириб ўтказиш бўйича Харажатлар Режаларини тайёрлашга раҳбарлик қилади.
Ўзгартириш қиймати	Компенсация тўлаш вақтидаги жорий бозор қиймати бўйича муомала харажатлари ёки амортизация ва қутқариб олинадиган материалларни чегириб ташламаган ҳолда, активни мавжуд ҳолатда алмаштириш учун зарур бўлган нақд ёки натура кўринишидаги суммани англатади.
Ерни ихтиёрий ҳада қилиш	Жамиятлар ёки жисмоний шахслар керакли ижтимоий манфаатлар учун кичик лойиҳалар учун ерни ихтиёрий равишда беришга рози бўлишлари мумкин деган маънони англатади. Ерни ихтиёрий ҳада қилишда ишлаш тамойиллари "ахборотланган розилик ва танлаш ҳуқуқи" дир. Ахборотланган розилик иштирокчиларнинг лойиҳа ва унинг оқибатлари ва оқибатлари ҳақида тўлиқ маълумотга эга бўлишларини ва лойиҳада иштирок этишга эркин рози бўлишларини англатади. Танлов ҳуқуқи деганда иштирок этувчи одамларнинг бошқалар томонидан расмий ёки норасмий тарзда ўрнатилган салбий оқибатларга олиб келмасдан рози бўлиш ёки рози бўлмаслик имконияти мавжудлигини англатади.

1. КИРИШ

1.1. Лойиҳа ҳақида маълумот ва лойиҳанинг мақсади

Таклиф этилаётган лойиҳа Ўзбекистонда янада маҳсулдор, бозорга йўналтирилган, инклюзив ва барқарор чорвачилик кичик секторини ривожлантиришни қўллаб-қувватлашга қаратилган. Бунга чорвачиликни қўллаб-қувватловчи жамоат институтларининг бошқарув ва хизмат кўрсатиш салоҳиятини кучайтириш, бозор ва қўшимча қиймат инфратузилмасини ривожлантиришни қўллаб-қувватлаш, импорт назоратини кучайтириш, хайвонларни идентификация қилиш, рўйхатга олиш ва кузатиб бориш, такомиллаштирилган, иқлимга мос ва инклюзив технологиялардан фойдаланиш ҳамда чорвачилик фермерлари, агробизнес ва бошқа қиймат занжири иштирокчиларининг янада яшил молиялаштириш имкониятларини яхшилаш орқали чорвачилик қиймати занжирларининг рақобатбардошлиги, чидамлилиги ва барқарорлигини ошириш орқали эришишга интилади. Лойиҳанинг бенефициарлари қаторига жамоат чорвачилик муассасалари ходимлари, кичик фермерлар, тижорат фермерлари, агробизнес ва бошқа қиймат занжири иштирокчилари (хизмат кўрсатувчи провайдерлар) киради. Лойиҳа томонидан молиялаштириладиган ишлар турли OIE VS миссияларининг хулосалари ва тавсияларига ҳамда LSSDSда белгиланган мулкӣ ривожлантириш соҳаларига мос келади. Лойиҳа Ўзбекистоннинг барча ҳудудларида, жумладан, Тошкент шаҳрида ҳам амалга оширилади ва тўрт компонентдан, яъни учта техник ва битта лойиҳани бошқариш ва мувофиқлаштириш компонентидан иборат бўлади.

Лойиҳани ишлаб чиқишдан мақсад (PDO) Ўзбекистонда янада маҳсулдор, бозорга йўналтирилган, барқарор ва инклюзив чорвачилик кичик секторини ривожлантиришни қўллаб-қувватлашдан иборат.

Лойиҳа майдони. Лойиҳа Ўзбекистоннинг барча ҳудудларини, жумладан, Тошкент шаҳрини ҳам қамраб олади.

Лойиҳа бенефициарлари. Лойиҳанинг асосий бенефициарлари кичик фермерлар (деҳқонлар), йирик хусусий тижорат фермерлари, агробизнес ва чорвачилик қиймати занжирининг бошқа иштирокчилари, масалан, хизмат кўрсатувчи провайдерлар, маълумотларни етказиб берувчилар, йиғувчилар ва тўловчилардир.

1.2. Лойиҳа компонентлари

1-компонент. Жамоат чорвачилигини қўллаб-қувватлаш хизматларини кучайтириш. Ушбу компонентнинг мақсади чорвачиликни қўллаб-қувватлаш хизматларини кўрсатиш билан шуғулланадиган давлат муассасаларининг салоҳиятини оширишдан иборат.¹ Иқлим ўзгариши, инклюзивлик, чидамлилиқ ва барқарорлик давлат томонидан қўллаб-қувватлаш хизматларини кучайтириш марказида бўлади. OIE PVS миссиялари ҳамда LSSDS Ўзбекистонда жамоат чорвачилигини қўллаб-қувватлаш хизматларини кучайтириш ва уларни қамраб олувчи, барқарор ва иқлимга чидамли қилиш зарурлигини кўрсатди. Улар ижобий ўзгаришлар, жумладан, CVLD ташкил этилишини, бир қанча сиёсат ва қонун ҳужжатларини қабул қилиш, марказий ва маҳаллий даражада инфратузилма инвестицияларини яхшилашни таъкидладилар. Шу билан бирга, улар қўллаб муаммоларни, жумладан, CVLD нинг бошқарув ва хизмат кўрсатиш салоҳиятининг заифлигини, жумладан, бўлинмаларни ташкил этиш орқали CVLD штаб-квартирасини қайта ташкил этиш, унинг ходимлари, жумладан раҳбарият салоҳиятини ошириш зарурлигини, заиф жамоат чорвачилигини қўллаб-қувватлаш хизматлари, шу

---

¹ Буларга ветеринария ва хайвонлар саломатлиги хизматлари, кенгайтириш ва маслаҳат хизматлари; ва тадқиқот ва ишланмалар, шу жумладан таълим муассасалари, йаъни университетлар ва коллежлар киради.

жумладан ветеринария, ҳайвонлар саломатлиги, тадқиқот, кенгайтириш ва маслаҳат хизматлари; заиф асосий ветеринария таълими; озиқ-овқат хавфсизлиги тўғрисидаги амалдаги ва келажакдаги қонунлар ва меъёрий ҳужжатларни назорат қилиш ва амалга оширишнинг самарасиз тизими; етарли жисмоний ресурсларга (иншоотлар, транспорт, жиҳозлар), ўқитиш ва иш ҳақини оширишга муҳтож бўлган "ветеринария мутахассислари" (соҳадаги ветеринария шифокорлари)нинг паст мотивацияси ҳақида қайд этдилар. Ушбу компонент тўртта кичик компонентга эга: (а) қулай муҳитни яхшилаш; (б) CVLDнинг бошқарув ва хизматлар кўрсатиш салоҳиятини кучайтириш; (в) чорва молларини кўпайтириш ва маслаҳат хизматларини кучайтириш; ва (г) тадқиқот ва ишланмаларни кучайтириш.

1.1-кичик компонент. Қулай муҳитни яхшилаш: ушбу кичик компонент чорвачилик кичик сектори сиёсати ва ҳуқуқий базасини такомиллаштиришдан иборат. 1991-йилда мустақилликка эришгандан бери ҳукумат бир қанча сиёсат ва қонун ҳужжатларини, жумладан, президент фармонлари, қарорлари ва Вазирлар Маҳкамасининг (ВМ) директиваларини чиқарди. Бироқ, баъзи сиёсат ва қонун ҳужжатлари эскирган бўлса-да, уларнинг аксарияти ишлаб чиқариш ҳажмини оширишга кўпроқ эътибор қаратди ва ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш, бозорга йўналтирилганлик, инклюзивлик ва экологик барқарорликни оширишга камроқ эътибор қаратди. Улар, шунингдек, барқарор фаоллаштиришга етарлича эътибор бермадилар, бу эса иқлимнинг ақлли сиёсати ва қонунчилигини ишлаб чиқиш ва амалга оширишни жиддий муаммога айлантди. Шунингдек, OIE PVS миссиялари ва LSSDS томонидан аниқланган сиёсат ва қонунчиликдаги камчиликлар мавжуд, жумладан чорвачилик ва генетика, ерга эгалик қилиш, ҳайвонлар саломатлиги, ветеринария соғлиги, савдо ва ветеринария хизматларини бошқариш. Шундай қилиб, кичик компонент барқарор чорвачилик ишлаб чиқаришни, жумладан иқлимга чидамлик ва таъсирларни юмшатишни рағбатлантирадиган янги ва/ёки мавжуд сиёсат ва қонунларни қайта кўриб чиқиш орқали сиёсат ва қонунчиликдаги фарқларни тўлдиришга қаратилган. Сиёсат ва қонун ҳужжатларини ишлаб чиқиш ва/ёки қайта кўриб чиқиш OIE PVS миссияси тавсияларига мувофиқ амалга оширилади, жумладан, эмлаш, антибиотиклардан фойдаланиш ҳақидаги маълумотларни ўз ичига олган AIR&T тизимининг QR коди (бу ҳолда QR кейинги фойдаланиш учун блокланади) 14 кун ичида фаолият) ва бошқалар. Ушбу иш натижалари LSSDSни жорий қилишни ҳам қўллаб-қувватлайди ва кучайтиради.

Кичик компонент қуйидагиларни қўллаб-қувватлайди: (а) мавжуд сиёсатлар, қонунлар, қоидалар, институтлар ва стандартларни кўриб чиқиш, шу жумладан: (i) камчиликлар ва амалга ошириш муаммоларини аниқлаш, (ii) янги ва/ёки мавжуд сиёсатларни, қонунларни, қоидаларни қайта кўриб чиқиш/янгилаш, институтлар ва стандартлар, шу жумладан уларни минтақавий ва халқаро стандартларга мувофиқлаштириш; ва (б) CVLD ва бошқа манфаатдор томонларга иқлим ўзгаришига мослашиш ва уларни юмшатишга алоҳида эътибор қаратган сиёсат ва қонун ҳужжатларини кўриб чиқиш, шакллантириш ва амалга оширишда техник ёрдам кўрсатиш. Қўллаб-қувватлаш, шунингдек, хабардорликни оширишга ва "Ягона саломатлик" ҳамкорлик ёндашувини изчил амалга оширишга қаратилган.

1.2-кичик компонент. CVLD ни мустаҳкамлаш: бу кичик компонент CVLD нинг бошқарув ва хизмат кўрсатиш имкониятларини яхшилашдан иборат. Штаб-квартираси Тошкент шаҳрида жойлашган ва барча вилоятлар ва туманлардаги

филиаллари ҳамда NVLN², сунъий уруғлантириш (AI) марказлари ва унга бевосита бўйсунувчи VIPларга эга бўлган CVLD ветеринария ва чорвачиликни ривожлантириш учун масъул ҳисобланади. CVLD нинг жорий салоҳияти чекланган: у ҳали сектор учун янги стратегик қарашларга мос келмаган; ва у замонавий ва истиқболли секторга мос келадиган тегишли бўлинмалар/бўлимлар ва тегишли тизимлар ва тартиблар билан ташкил этилмаган. CVLD ўз ваколатларини бажариш учун етарли даражада молиялаштирилмаган ва асосий функцияларини амалга ошириш, унинг фаолиятини қўллаб-қувватлаш, сектор фаолиятини мониторинг қилиш ва ички ва ташқи мувофиқлаштириш салоҳиятини яхшилаш учун АТ тизими, шу жумладан, зарур имкониятларга эга эмас. OIE PVS нинг турли миссиялари CVLD бошқаруви ва хизмат кўрсатиш салоҳиятини кучайтириш зарурлигини таъкидлади. 2017 йилги PVS баҳолаш натижалари, миллий устуворликлар ва CVLD вакиллари билан батафсил муҳокамалар ва қўллаб-қувватловчи ҳужжатларга асосланиб, PVS фарқни таҳлил қилиш миссияси CVLDни мустаҳкамлаш бўйича устувор тадбирлар, шу жумладан CVLD ходимларининг салоҳиятини ошириш, шу жумладан раҳбарият, CVLD инфратузилмасини яхшилаш, ветеринария ахборот тизимини (VIS) СВВЛД томонидан бошқариладиган, маълумотларни СВКнинг турли даражалари ва бўлинмалари ўртасида тўплаш ва алмашиш, шунингдек, тадбирларни амалга ошириш самарадорлигини мониторинг қилиш имконини берувчи, уланган маълумотлар базалари билан ишлаб чиқиш, тадбирларни яхшироқ режалаштириш ва молиялаштириш орқали турли дастурларнинг тегишли ва барқарор молиялаштирилишини таъминлаш; ва тизимли лицензиялаш, амалиёт кодекси ва профессионал назорат режими орқали стандартлар ва тартибга солишни такомиллаштириш бўйича тавсиялар берди.

Кичик компонент қуйидагиларни қўллаб-қувватлайди: (а) ветеринария ахборот тизимини (VIS) ишлаб чиқишни ўз ичига олган тизим салоҳиятини ошириш, (б) инфратузилма салоҳиятини ошириш, жумладан, офис мебеллари, АТ ва дала жиҳозлари, транспорт воситалари ва қурилиш ишлари, шу жумладан офис ва лаборатория биноларини реабилитация қилиш/таъмирлаш/жиҳозлаш; ва (в) кадрлар салоҳиятини ошириш, шу жумладан, малака ошириш ва касбий тренинглар ва халқаро алмашинувлар. CVLDни мустаҳкамлаш учун ёрдам OIE PVS турли миссиялари, шунингдек, LSSDS ва амалга ошириш жараёнида амалга ошириладиган инсон ва инфратузилма салоҳиятининг эҳтиёжларини батафсил баҳолаш томонидан аниқланган устувор ривожланиш йўналишларига асосланади.

1.3-кичик компонент. Жамоат чорва молларини кўпайтириш ва маслаҳат хизматларини кучайтириш: ушбу кичик компонент чорва молларини кўпайтириш ва маслаҳат хизматларини кўрсатишни янада яхшилашдан иборат. Ўзбекистонда чорва молларини кўпайтириш ва маслаҳат хизматларини кўрсатиш “Ўзбекчорванасл” агентлигининг (кейинги ўринларда “Агентлик” деб юритилади) ваколати бўлиб, у 2019-йилда чорвачиликни ривожлантириш масъулияти Қишлоқ хўжалиги вазирлигидан (MoA) CVLDга ўтказилгандан сўнг CVLD ҳузурида ташкил этилган. Агентлик нафақат янги ташкил этилган, балки кенгайтириш ва маслаҳат хизматлари дастурларини режалаштириш, амалга ошириш, мониторинг қилиш ва баҳолаш учун инфратузилма, тизимлар, инсон салоҳияти ва ресурсларига эга эмас. Натижада Ўзбекистонда чорва молларини кўпайтириш ва маслаҳат

---

² NVLN таркибига Тошкент шаҳридаги Марказий ветеринария лабораторияси, 13 та ҳудудий ветеринария лабораториялари ва 130 та туман ветеринария лабораториялари қиради.

хизматлари заифлигича қолиб, чорвачилик фермерлари, агробизнес ва бошқа киймат занжири субъектларини етарли даражада қўллаб-қувватламади. Университетлар ва илмий-тадқиқот институтлари ҳам чорва молларини кўпайтириш ва маслаҳат хизматларини кўрсатиш билан шуғулланган. Бироқ, уларнинг хизматлари нафақат вақтинчалик ва заиф, балки улар инклюзив эмас (кўпинча улар фақат ўз аъзоларини нишонга олади) ва иқлимга сезгир эмас. Бу ишлаб чиқарувчилар ва хусусий сектор иштирокини таъминлаш, кенгайтма ва маслаҳат хизматларини лойиҳалаш ва амалга оширишда хабардор қилиш бўйича қайта алоқа механизмларининг йўқлиги билан янада оғирлашмоқда.

Кичик компонент қуйидагиларни қўллаб-қувватлайди: (а) биринчи навбатда Агентлик салоҳиятини ошириш, шунингдек, зарур деб топилган бошқа жамоат чорва молларини кўпайтириш ва маслаҳат хизматларини кўрсатувчи муассасалар, шу жумладан (i) инфратузилма салоҳиятини ошириш (офис биноларини реабилитация/таъмирлаш ва реконструкция қилиш бўйича қурилиш ишлари), ва товарлар, шу жумладан офис мебеллари, дала жиҳозлари, қишлоқ хўжалиги техникаси ва транспорт воситалари) ва (ii) кадрлар салоҳиятини ошириш (қисқа ва узоқ муддатли тренинглари, алмашинув ташрифлари, ўқув сафарлари ва техник ёрдам); (б) кўргазма майдончаларини, шу жумладан (i) инфратузилмани (намойиш фермаларини қуриш, реабилитация қилиш/таъмирлаш учун қурилиш ишлари ва кўргазма мақсадларида ишлатиладиган қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари, кенгайтма материаллари, офис мебеллари каби) ва (ii) кадрлар салоҳиятини ошириш, шу жумладан ёрдамчи ходимлар, фермерлар, агробизнес ходимларини ўқитиш орқали; дала кунлари, семинарлар ва алмашинув ташрифларини ташкил этиш ва; (в) Соғлиқни сақлаш вазирлиги билан ҳамкорликда парҳезга мос овқатланиш ва овқат тайёрлаш амалиёти ҳақида хабардорликни ошириш учун анъанавий ва янги медиа воситаларидан фойдаланган ҳолда халқ таълими кампаниясига техник ёрдам кўрсатиш.

1.4-кичик компонент. Жамоат чорвачилиги бўйича тадқиқотлар ва ишланмаларни кучайтириш: ушбу кичик компонент чорвачилик бўйича тадқиқотлар ва ишланмалар ³ билан шуғулланадиган танланган давлат муассасалари, жумладан ветеринария, Чорвачилик ва паррандачилик илмий-тадқиқот институти ва сув хўжалиги RI салоҳиятини оширишдан иборат. Кичик компонент чорвачилик илмий-тадқиқот ва ишланмалари билан шуғулланувчи бошқа давлат илмий-тадқиқот институтларини, жумладан, Ўзбекистон Фанлар академияси ва Қорақўлчилик ва жунчилик илмий-тадқиқот институти ва Самарқанд ветеринария тиббиёт институти (SIVM) қўллаб-қувватлайди. Илмий-тадқиқот ва тажриба-конструкторлик институтлари сезиларли даражада молиялаштирилмаган ва кадрлар билан таъминланмаган, уларда салоҳият, жумладан, инфратузилма, инсон ва тизимлар етишмайди. Янги битирувчилар ва ветеринария касбига қираётган мутахассисларни OIE ваколатлари бўйича йўриқномада белгиланган стандартларга етказиш бўйича бошланғич бошланғич тренинглари ва мавжуд CVLD ходимларининг билим ва кўникмаларини ошириш ва жорий тажриба ва усулларни акс эттириш учун узлуксиз таълим ҳам етишмаяпти. Натижада, илмий-тадқиқот институтлари юқори сифатли технологик ечимларни ва инновацияларни, жумладан, иқлимга оид ақлли вариантлар ва чорвачилик кичик секторини ўзгартириш ва экологик барқарорликка ҳисса қўшиши мумкин бўлган

---

³ Лойиҳа томонидан қўллаб-қувватланадиган илмий-тадқиқот институтларининг тўлиқ рўйхати, шу жумладан уларнинг батафсил инвестиция режалари лойиҳа кучга киришидан олдин тайёрланади.

хар хил турдаги ишлаб чиқарувчилар учун мослаштирилган вариантлар яратиши мумкин бўлган мазмунли тадқиқот, ишланмалар ва ўқув дастурлари билан шуғуллана олмади. Чорвачилик ишлаб чиқарувчилари ва хусусий сектор вакилларининг илмий-тадқиқот, тажриба-конструкторлик ва кадрлар тайёрлаш устувор йўналишларини белгилашда иштирокини таъминлаш ҳамда фикр-мулоҳазаларни билдириш механизмлари мавжуд эмаслиги вазиятни янада оғирлаштирмоқда.

Кичик компонент қуйидагиларни қўллаб-қувватлайди: (а) инфратузилма салоҳиятини ошириш, жумладан, қурилиш (янги), реабилитация/таъмирлаш (мавжуд) ва реконструкция қилиш (мавжуд ва янги) офис ва лаборатория бинолари, иссиқхоналар ва ёғоч уйлари; ва товарларни, яъни офис мебелларини харид қилиш; лаборатория асбоб-ускуналари ва сарф материаллари, иссиқхона ва станоклар, дала жиҳозлари ва қишлоқ хўжалиги техникаси, транспорт воситалари ва; (б) кадрлар салоҳиятини ошириш, шу жумладан ходимларни ўқитиш (қисқа ва узоқ муддатли), алмашинув ташрифлари, ўқув сафарлари ва техник ёрдам.

2-компонент. Бозор ва қўшимча қиймат инфратузилмасини мустаҳкамлаш ва савдони осонлаштириш. Ушбу компонент бозор ва қўшимча қиймат инфратузилмасини ривожлантириш ва шу орқали бозорга киришни яхшилаш, қўшимча қийматни ошириш ва импорт назоратини кучайтиришдан иборат. Иқлимга чидамлилиқни ошириш, шу жумладан мослашиш ва юмшатиш имкониятлари иқлимга чидамлилиқ нуқтаи назаридан бозор ва қўшимча қийматли инфратузилмаларни мустаҳкамлаш, иқлим хавфлари ва таъсирини бартараф этиш туфайли кенгроқ иқлим барқарорлигини яратиш, шунингдек, энергия самарадорлиги ва қиймат занжири бўйлаб камроқ FLW марказида бўлади. Компонент учта кичик компонентга эга, жумладан: (а) бозор ва қўшимча қиймат инфратузилмасини мустаҳкамлаш; (б) карантин ва чегара хавфсизлигини мустаҳкамлаш; ва (в) AIR&T тизимини ишга тушириш.

2.1-кичик компонент. Чорвачилик бозори ва қўшимча қийматли инфратузилмани мустаҳкамлаш: деҳқонларга эътибор қаратган ҳолда, ушбу кичик компонентнинг мақсади чорвачилик фермерлари, қайта ишлаш корхоналари ва бошқа қиймат занжири иштирокчиларининг бозорга киришини яхшилашдан иборат. Чорвачилик кичик сектори ҳозирги вақтда паст тижорат йўналишига эга ва бозор ва қўшимча қиймат инфратузилмаси етарли эмаслиги сабабли чекланган қўшимча қийматга эга. Бозор ва қўшимча қийматли инфратузилмалар, жумладан, бозор марказлари ва улар билан боғлиқ асосий қулайликлар, жумладан, озуқа, ветеринария хизматлари ва сув таъминоти, чорвачилик йўллари ёки сўйиш жойлари, қайта ишлаш корхоналари ва сут йиғиш марказлари кам ва тегишли жиҳозлар ва жиҳозлар мавжуд эмас. Чорвачилик маҳсулотларини қайта ишлаш корхоналари жуда кам ва уларнинг аксарияти таъминот етишмаслиги ва инфратузилма сифати ёмонлиги сабабли тўлиқ қувват билан ишламаяпти. Чорвачилик маҳсулотларининг фақат кичик бир қисми қўшимча қийматдан ўтади ва бу асосан тижорат фермерлари ва агробизнесдан келади. Мамлакатда карантин объектлари йўқ, чегара назорати ва импорт назорати заиф. Ҳозирги вақтда ишлаб чиқарувчиларнинг бозордаги иштирокига бозорларнинг узоқлиги, биржа йўналишларининг йўқлиги ва йўқлиги тўсқинлик қилмоқда. Инфратузилманинг ёмон ривожланиши, масалан, форвард шартномалари ва кооперативлар, аёллар гуруҳлари, ёшлар гуруҳлари ёки кластерлаш орқали қиймат занжири иштирокчилари ўртасида вертикал (қўшимча қиймат) ва горизонтал (маҳсулотли иттифоқлар) мувофиқлаштиришнинг йўқлиги чорва моллари қиймати

занжиридаги операцияларнинг самарасизлигига ва олдиндан айтиб бўлмайдиганлигига олиб келди.

Кичик компонент қуйидагиларни қўллаб-қувватлайди: (а) янги чорвачилик бозори ва қўшимча қийматли инфратузилмаларни яратиш ва/ёки мавжудларини мустаҳкамлаш ва модернизация қилиш. Бунга қуйидагилар киради: (i) инфратузилма салоҳиятини ошириш (товар ва қурилиш ишлари), жумладан, қурилиш (янги), реабилитация/таъмирлаш (мавжуд) ва жиҳозлаш (мавжуд ва янги) бозор ва қўшимча қийматга эга инфратузилма ва (ii) кадрлар салоҳиятини ошириш, шу жумладан чорвачилик маҳсулотлари ишлаб чиқарувчилар, савдогарлар ва чорва молларини сотиш билан шуғулланувчи муассасалар ходимларига тренинглари, алмашинув ташрифлари, ўқув сафарлари ва техник ёрдам кўрсатиш; (б) чорвачилик қиймати занжири субъектлари ўртасида ишлаб чиқариш, қайта ишлаш, сотиш ва маҳсулот етказиб бериш бўйича вертикал ва горизонтал интеграцияни/мувофиқлаштиришни ишлаб чиқиш, бунда аёллар ва ёшларга ва кўкаламзорлаштириш имкониятларига тегишли эътиборни қаратган ҳолда самарали иттифоқлар ва ҳамкорликлар орқали; ва (в) чорвачилик бозорининг ахборот инфратузилмасини яратиш.

2.2-кичик компонент. Чегара хавфсизлиги ва карантинни кучайтириш: ушбу кичик компонент импорт назоратини кучайтириш ва шу орқали аҳоли ва ҳайвонлар саломатлигини ҳимоя қилиш, шунингдек, озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашдан иборат. Ўзбекистонда 20 та ВІР бор, лекин карантин пунктлари йўқ. ВІРлар барча жиддий имкониятларга эга ва зарур инфратузилмага эга эмас, жумладан, намуналарни олиш ва божхона терминалларида тегишли текширув учун зарур бўлган транспорт воситалари ва жиҳозлар, уларга хориждан олиб келинган ҳайвонлар ва ҳайвонларнинг соғлиғи ҳолатини кузатиш имконини беради. Мамлакатда чегара назоратининг кенг қамровли ва интеграциялашган стратегияси, таклиф этилаётган VIS учун чегара модули ва хориждан ҳайвонларни хўжаликдаги карантини бўйича халқаро стандартларга жавоб берадиган биохавфсизлик чоралари мавжуд эмас. Шунингдек, унда клиник белгиларни ташхислаш ва аниқлаш ҳамда мамлакат учун потенциал хавф туғдирадиган касалликларни тан олиш имкониятига эга бўлган малакали ветеринария шифокорлари мавжуд эмас.

Кичик компонент қуйидагиларни қўллаб-қувватлайди: (а) чегара назорати бўйича комплекс ва интеграциялашган стратегияни ишлаб чиқиш; (б) ВІРларни мустаҳкамлаш; ва (в) фермер хўжаликларида карантин станцияларини ташкил этиш. ВІРларни мустаҳкамлаш ва карантин станцияларини ташкил этиш қуйидагиларни ўз ичига олади: (i) инфратузилма салоҳиятини ошириш, масалан, ишлар, яъни турли турдаги бинолар ва товарларни қуриш ва/ёки реабилитация қилиш, яъни транспорт воситалари, намуналар олиш ва тегишли жисмоний текшириш ускуналари, компьютерлар ва офис жиҳозлари, VISга мос келадиган чегара текшируви модули; ва (ii) инсон салоҳиятини ошириш, масалан, карантин ва чегара хавфсизлиги билан шуғулланувчи ходимларни ўқитиш. ВІР ва карантин станцияларини мақсад қилган салоҳиятни оширишни қўллаб-қувватлаш ОЕ тавсиялари, шунингдек, лойиҳани амалга ошириш жараёнида ишлаб чиқиладиган имкониятлар эҳтиёжларини батафсил баҳолаш натижалари асосида такдим этилади. Чегара назоратининг комплекс ва интеграциялашган стратегиясини ишлаб чиқишни қўллаб-қувватлаш халқаро стандартларга мос келадиган ва барқарорликни таъминлайдиган савдо саломатлиги сертификатлари тизимини

ривожлантиришга қаратилади. Чегара хавфсизлигини кучайтириш ва карантинни кучайтириш билан Ўзбекистон ўз аҳолиси, ҳайвонлари ва сармоялари саломатлигини асраш, озик-овқат хавфсизлигини таъминлаш имкониятига эга бўлади.

2.3 кичик компонент. AIR&T тизимини ишга тушириш: ушбу кичик компонент AIR&T тизимини жорий этишда (ташқарига чиқаришда) ҳукуматни қўллаб-қувватлашдан иборат. Ҳозирда давом этаётган ЛСДП AIR&T учун методологияни тайёрлашни молиялаштирди. Методология OIE PVS турли миссияларининг тавсиялари асосида ва (а) AIR&T тизимлари учун амалдаги қонунчилик базасини ва (б) чорвачилик ишлаб чиқариш тизимларининг хусусиятлари, айниқса чорва йўллари, сўйиш, маркетинг тизимлари, яйловлар, чорва бозорлари, молхоналар, транспорт воситалари, боқиш майдончалари ва карантин пунктларини кўриб чиқиш орқали ишлаб чиқилган. Методология “Йўл харитаси”, яъни Ўзбекистонда AIR&T тизимини босқичма-босқич жорий этиш ҳамда AIR&T тизимини тўлиқ жорий этиш ва унга хизмат кўрсатиш учун зарур бўлган молиявий ресурслар сметасини ўз ичига олади. Таклиф этилаётган лойиҳа қўллаб-қувватланадиган AIR&T тизимидан аниқ чорвачилик фермер хўжалиги (PLF) сифатида ҳам фойдаланиш мумкин, чунки у соғлиқ ва фаровонлик мониторинги, вазнини назорат қилиш ва ҳайвонларни бошқариш (идентификация қилиш, рўйхатга олиш ва ҳаракатни назорат қилиш) учун ишлатиладиган бир нечта технологиялардан фойдаланишга имкон беради, бу эса чорвадорга қарор қабул қилишда ёки хатто ишлаб чиқарувчи учун қарор қабул қилишда ёрдам беради.

Кичик компонент қуйидагиларни қўллаб-қувватлайди: (а) ахборот-коммуникация технологиялари (АКТ) ускуналарини, жумладан, компьютерлар, серверлар, смартфонлар, принтерлар, планшетлар, сканерлар ва дала жиҳозларини, шу жумладан транспорт воситаларини, қулоқ тегларини харид қилиш; (б) тегишли миллий ва минтақавий муассасалар ва маҳаллий ҳокимият органлари билан мувофиқлаштириш механизмларини ўз ичига олган жойларда фаолият, аҳолини рўйхатга олиш бўйича ходимлар ва материалларни тайёрлаш, рўйхатга олишни ўтказиш, яъни қорамол (якка тартибдаги ҳайвонлар) ва рўйхатга олишни ўтказиш (барча қорамол эгалари); (в) қонун ҳужжатлари ва қоидаларни ишлаб чиқиш; (г) кадрлар ресурсларини ривожлантириш, шу жумладан CVLD ходимларини, дала ветеринария шифокорларини, фермерларни, сўйиш жойлари ва чорва бозори ходимларини, полиция ва зоотехникларни тайёрлаш ва малакасини ошириш; ва (д) хабардорликни ошириш, шу жумладан алоқа режасини тайёрлаш, босма материаллар, аудиовизуал ва ижтимоий медиа воситаларини ишлаб чиқариш (ва тарқатиш).

3-компонент. Яшил ва чидамли чорвачилик қиймат занжирлари. Ушбу компонентнинг мақсади хўжалик ичидаги иқлимга чидамлилигини яхшилаш ва чорвачилик маҳсулотларини кўкаламзорлаштиришдан манфаатдор чорвачилик фермерларининг молиявий имкониятларини яхшилаш орқали чорвачилик қиймат занжирини модернизация қилиш ва уларни янада яшил ва барқарор қилишдир. Лойиҳа доирасида ташкил этилган самарали иттифоқлар (айниқса, аёллар ва/ёки ёшлар ўз ичига олган ёки улар томонидан бошқариладиган), шунингдек, чорвачилик билан шуғулланувчи фермерларнинг молиявий манбаларидан фойдаланишини қўллаб-қувватлашга алоҳида эътибор қаратилади. Компонент иккита кичик компонентни ўз ичига олади: (а) фермерлар, агрофирмалар, маҳсулдор альянслар ва қиймат занжирининг бошқа иштирокчилари учун, шу жумладан иқлимга чидамли ва яшил чорвачилик, маркетинг,

тарқатиш ва сотиш учун бутун мамлакат бўйлаб чорвачилик кичик секторига айланма маблағлар ва инвестицияларни молиялаштириш учун иштирокчи молия институтларига (PFI) кредит линияси. қайта ишлаш; ва (б) хусусий кредит маҳсулотларини ишлаб чиқиш, кредитларни баҳолаш, экологик ва ижтимоий стандартлар ва чорвачилик кичик секторига мониторинг бўйича PFI салоҳиятини ошириш.

3.1-кичик компонент. Кредит линиясини узайтириш. ушбу кичик компонент ўз хўжаликларининг иқлимга чидамлилигини яхшилаш ва чорвачилик маҳсулотларини кўкаламзорлаштиришдан манфаатдор чорвачилик ишлаб чиқарувчиларининг молиялаштириш имкониятларини яхшилашдан иборат. Кредит линияси иккита ойнага эга бўлади. 1-ойна тижорат фермерлари, агробизнеслари, ишлаб чиқариш иттифоқлари ва одатда ушбу миқёсда фаолият юритувчи бошқа қиймат занжири иштирокчиларининг эҳтиёжларини кондиритиш учун 1 миллион АҚШ долларигача бўлган кредитларни қўллаб-қувватлайди. 2-ойна деҳқонларга (бештагача соғин сигир ёки бошқа ҳайвонларга эквивалентига эга бўлган жуда кичик фермерлар) 50 000 АҚШ долларигача бўлган кредитлар учун янада соддалаштирилган тартибларни қўллайди. Кредит линиясининг дастлабки ажратилиши 1-ойна бўйича 100 миллион АҚШ долларини ва 2-ойна бўйича 50 миллион АҚШ долларини ташкил этади. PFI бир вақтнинг ўзида иккала ойнадан ҳам фойдаланиши ва PFI ва лойиҳа даражасида яхши диверсификацияланган суб-кредит портфелини таъминлаши керак.

3.2-кичик компонент. PFI салоҳиятини ошириш. Ушбу кичик компонент PFI салоҳиятини ошириш, шу жумладан тренинглари, ўқув сафарлари ва PFI ходимлари ва менежерлари билан алмашув ташрифлари орқали улар чорвачилик фермерлари ва агробизнес корхоналари учун рақамли молиявий хизматлар ва қиймат занжири молиялаштириш усуллари каби инновацион молиялаштириш воситаларини жорий этишлари мумкин. Тренинг дастури чорвачилик фаолияти билан шуғулланадиган миждозларни (бу ҳолатда кичик фермерларга ва аёл миждозларга алоҳида эътибор қаратилади) мақсадли йўналтириш учун янги молиявий маҳсулотлардан фойдаланишга, ушбу янги молиявий маҳсулотларнинг мувофиқлиги ва самарадорлигини баҳолашга ва ушбу бенефициарларга кредит бериш билан боғлиқ мумкин бўлган хавфларни, шунингдек, иқлим билан боғлиқ хавфларни камайитиришга қаратилган. Тренингда, шунингдек, ёқилги таннархини тежашни молиявий таҳлилларга қандай интеграция қилиш ҳақида гап боради.

4-компонент. Лойиҳани бошқариш ва мувофиқлаштириш. Ушбу компонент CVLD ҳомийлигида ташкил этилган лойиҳани амалга ошириш бўлими (PIU) томонидан амалга оширилади. Компонент лойиҳани амалга ошириш учун кўшимча операцион харажатларни қўллаб-қувватлайди, жумладан, лойиҳа маъмурияти ва бошқаруви, ижтимоий ва экологик муаммоларни бошқариш, молиявий менежмент (FM), харидлар, шартнома бошқаруви, лойиҳа ҳисоботи, мониторинг ва баҳолаш (M&E). Шунингдек, у амалга ошириш бўлинмаларининг салоҳиятини ошириш, лойиҳани яқунлаш ва яқунлаш бўйича тадқиқотлар, баҳолашларни тайёрлаш ва маълумотларни йиғиш, йиллик лойиҳа аудитини тўлдириш учун ёлланган маслаҳат хизматларини (жисмоний ва фирма) молиялаштиради.

2. ESS 5 VA RPF ҚАМРОВИ УЧУН АСОСЛАР

Жаҳон банкининг Экологик ва ижтимоий стандартлари (кейинги ўринларда – ESS) Қарз олувчилар учун инвестиция лойиҳаларини молиялаштириш орқали Банк томонидан қўллаб-қувватланадиган лойиҳалар билан боғлиқ экологик ва ижтимоий хавф ва таъсирларни аниқлаш ва баҳолашга оид талабларни белгилайди.

Стандартлар: (а) атроф-муҳит ва ижтимоий барқарорликка оид илғор халқаро амалиётга эришишда қарз олувчиларни қўллаб-қувватлайди; (б) Қарз олувчиларга миллий ва халқаро экологик ва ижтимоий мажбуриятларини бажаришда ёрдам бериш; (в) камситмаслик, ошкоралик, иштирок этиш, ҳисобдорлик ва бошқарувни кучайтириш; ва (г) манфаатдор томонларнинг доимий иштироки орқали лойиҳаларнинг барқарор ривожланиш натижаларини ошириш. Ўнта экологик ва ижтимоий стандартлар Қарз олувчи ва лойиҳа лойиҳанинг ҳаёт айланиши давомида жавоб берадиган стандартларни белгилайди. Ер сотиб олиш, ердан фойдаланишни чеклаш ва мажбурий кўчириб ўтказиш бўйича ESS5 лойиҳа билан боғлиқ ер сотиб олиш ва ердан фойдаланишни чеклаш жамоалар ва одамларга салбий таъсир кўрсатиши мумкинлигини тан олади. Таклиф этилаётган тадбирлар инсон саломатлиги ва ижтимоий муҳитга жиддий салбий таъсир кўрсатиши кутилмайди. Бироқ, лойиҳа билан боғлиқ ер сотиб олиш ёки ердан фойдаланишни чеклаш лойиҳанинг жами 4 та кичик компонентида иқтисодий ўзгаришларга олиб келиши мумкин. Ушбу хавфларнинг олдини олиш, олдини олиш, юмшатиш ва камайтириш ҳамда ESS5 талабларига жавоб бериш учун ушбу Кўчириб ўтказиш сиёсати асослари (RPF) ишлаб чиқилган, чунки бу босқичда фаолиятнинг якуний рўйхати ва уларнинг аниқ жойлашуви ҳали аниқланмаган.

RPF кўчириб ўтказиш бўйича ҳаракат режаларини (RAP) тайёрлаш ва амалга ошириш бўйича кейинги қадамларни кўрсатади. Ушбу асос лойиҳани амалга ошириш жараёнида тайёрланадиган кичик лойиҳалар ёки лойиҳа таркибий қисмларига қўлланилиши керак бўлган кўчириб ўтказиш тамойиллари, ташкилий тартиблари ва дизайн мезонларини аниқлайди. Кичик лойиҳа ёки алоҳида лойиҳа компонентлари аниқлангандан сўнг ва зарур маълумотлар мавжуд бўлганда, бундай асос кўчириб ўтказиш бўйича аниқ ҳаракатлар режасига кенгайтирилади. Жисмоний ва/ёки иқтисодий кўчишга олиб келадиган лойиҳа фаолияти бундай аниқ режалар Банк томонидан яқунланмагунча ва тасдиқланмагунча бошланмайди.

Активлар, одамлар ва турмуш тарзига потенциал таъсир. Лойиҳа компонентлари доирасида режалаштирилган тадбирларни ҳисобга олган ҳолда, ер сотиб олиш, ердан фойдаланишни чеклаш ва кўчириб ўтказишга таъсир қилиши мумкин (ESS5 бўйича таъсирлар):

1.3. Жамоат чорва молларини қўпайтириш ва маслаҳат хизматларини кучайтириш;

1.4. Жамоат чорвачилиги бўйича илмий-тадқиқот ва ишланмаларни кучайтириш;

2.2. Чегара хавфсизлиги ва карантинни кучайтириш;

3.1. Кредит линиясини узайтириш.

Лойиҳа компонентлари/кичик компонентлари томонидан кутилаётган ESS5 бўйича потенциал таъсир доираси куйидагилардан иборат:

2.1-жадвал. Лойиҳа компонентлари/кичик компонентларининг ESS5 доирасида кутилаётган таъсир доираси

№	Компонент	Режалаштирилган тадбирлар	ESS5 остида мумкин бўлган таъсир тури
1	1.3. Жамоат чорва молларини кўпайтириш ва маслаҳат хизматларини кучайтириш	Намойиш участкаларини, шу жумладан инфратузилмани (намойиш фермаларини қуриш, реабилитация қилиш/таъмирлаш учун қурилиш ишлари ва кўргазма мақсадларида ишлатиладиган қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари, кенгайтма материаллари, офис мебеллари каби товарлар) ташкил этиш.	Намойиш участкаларини ўрнатиш учун ҳар қандай ерга доимий таъсирлар. Қурилиш вақтида ҳар қандай ерга вақтинчалик таъсир қилиш.
2	1.4. Жамоатчилик чорвачилигини тадқиқ этиш ва ривожлантиришни кучайтириш	Инфратузилма салоҳиятини ошириш, жумладан, қурилиш (янги), реабилитация/таъмирлаш (мавжуд) ва реконструкция қилиш (мавжуд ва янги) офис ва лаборатория бинолари, иссиқхоналар ва ёғочли уйлар; ва товарларни, яъни офис мебелларини харид қилиш; лаборатория асбоб-ускуналари ва сарф материаллари, иссиқхона ва станоклар, дала жиҳозлари ва қишлоқ хўжалиги техникаси, транспорт воситалари.	Янги офис ва лаборатория бинолари, иссиқхоналар ва ёғоч уйларини қуриш учун ҳар қандай ерга доимий таъсир. Қурилиш вақтида ҳар қандай ерга вақтинчалик таъсир қилиш.
3	2.2. Чегара хавфсизлиги ва карантинни кучайтириш	Карантин станциялари учун ҳар хил турдаги биноларни қуриш ва/ёки реабилитация қилиш.	Янги карантин станцияларини қуриш учун ҳар қандай ерга доимий таъсир. Қурилиш вақтида ҳар қандай ерга вақтинчалик таъсир қилиш.
4	3.1. Кредит линиясини узайтириш	Қайта тикланадиган энергия ишлаб чиқаришни чорвачилик қиймати занжири бўйлаб, масалан, биодигестерлар ва қуёш панелларини энергияни қайта ишлаш заводларига ёки ҳайвонлар уйларида ҳароратни назорат қилиш билан бирлаштириш.	Қайта тикланадиган энергия ускуналарини қуриш учун ҳар қандай ерга доимий таъсир. Қурилиш вақтида ҳар қандай ерга вақтинчалик таъсир қилиш.

Таъсирларнинг табиати ва чоралар кўлами кичик лойиҳалар танлаб олингандан ва улар учун якуний лойиҳа мавжуд бўлганда аниқроқ бўлади. Норасмий фойдаланувчилар ёки тузилмаларнинг мавжудлиги ва ESS5 доирасида қамраб олинган тегишли иқтисодий таъсирларни ҳам инкор этиб бўлмайди. Янги инфратузилма кенгайган тақдирда давлат ерлари фойдаланишга топширилиши кутилаётган бўлса-да, лойиҳа жамоа ёки жисмоний шахслар томонидан ихтиёрий равишда ерларни ҳаё қилиш имконини беради ва бу жараён ушбу RPFга киритилган баённомаларга мувофиқ амалга ошириш жараёнида яқиндан бошқарилади.

Якка тартибдаги ер ҳаёси ҳаёни қабул қилишдан олдин қатъий текширувдан ўтади ва Жаҳон банки томонидан тасдиқланади. Ерни ҳаё қилиш инсон ёки уй хўжалигининг лойиҳадан олдинги даражадан ёмон аҳволга тушишига олиб келиши мумкин эмас ва лойиҳадан фойда олиши керак.

RPF лойиҳа фаолиятининг мумкин бўлган таъсирини аниқлайди, ердан фойдаланиш/кириш ва тузилмаларга потенциал таъсирлар доирасини (вақтинчалик ва доимий) тавсифлайди ва компенсация ставкалари қандай белгиланиши ва улар учун тартиб-қоидаларни тавсифлайди. Миллий ва Жаҳон банки процедуралари ўртасида тафовут мавжуд бўлса, ушбу лойиҳа доирасида молиялаштириладиган барча тадбирлар учун иккинчиси устулик қилади. RPF лойиҳа фаолияти натижасида ҳар қандай таъсирлар бўлишини аниқлаш учун скрининг қурилмаси бўлиб хизмат қилади. RPF кенг қамровли лойиҳани амалга ошириш жараёнида RAP ва зарур текширувлар каби ESF воситаларини тайёрлашга раҳбарлик қилиш учун амалий восита сифатида мўлжалланган. Ҳар қандай таъсирлар аниқланса, Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати RPF ҳужжатида таъкидланган йўриқномалар ва тартиб-қоидалар асосида ҳар бир кичик лойиҳа учун ESS воситаларини ишлаб чиқади.

Ушбу RPF Кредит/Грант шартномаси пакетининг бир қисми бўлади ва Қарз олувчи томонидан кўриб чиқилади/тозаланади. Ҳужжат тасдиқланганидан кейин у Жаҳон банкининг ташқи веб-сайтига юкланади ва Жаҳон банки сиёсатида мувофиқ ривожланиш маркази орқали маҳаллий сифатида фойдаланиш мумкин бўлади. RPF рус ва/ёки ўзбек тилларига таржима қилинади ва кейинчалик марказий ва маҳаллий давлат идоралари ҳамда потенциал RAP вакиллари учун мавжуд бўладиган тарзда тарқатилади. Режалаштирилган лойиҳа инвестицияларини амалга ошириш фақат ушбу маълумот ва маълумот алмашиш/маслаҳатлашувдан сўнг амалга оширилади.

3. КЎЧИРИБ ЎТКАЗИШ СИЁСАТИ АСОСЛАРИНИНГ МАҚСАДЛАРИ ВА ТАМОЙИЛЛАРИ

Кўчириб ўтказиш сиёсати асослари (RPF) Лойиҳа доирасида салбий таъсирга учраган одамлар билан лойиҳа фаолияти бўйича адекват маслаҳатлашувлар олиб борилишини ва ҳеч бўлмаганда лойиҳадан олдинги турмуш даражасини тиклайдиган компенсация ёки ёрдам олишларини таъминлаш учун сиёсат ва тартибларни тавсифлашга қаратилган. RPF потенциал кутилаётган хавф ва таъсирларни баҳолаш учун Жаҳон банкининг ер сотиб олиш, ердан фойдаланишни чеклаш ва мажбурий кўчириб ўтказиш (ESS5) бўйича ESS талабларини аниқлаш, тегишли юмшатиш чораларини ишлаб чиқиш бўйича батафсил кадамларни аниқлаш, шу жумладан лойиҳа доирасида етказилган таъсирни юмшатиш ва компенсация қилиш сиёсати ва тартибларини тақдим этади, шу жумладан:

- ерни мажбурий равишда олиш (вақтинчалик ёки доимий);
- ер ва мол-мулкни ихтиёрий равишда бериш тўғрисидаги баённомалар;
- активларни йўқотиш ёки уларга таъсир қилиш ёки уларга кириш;
- лойиҳа таъсир қилган шахслар (PAP) бошқа жойга кўчириладими ёки йўқлигидан қатъи назар, ўсадиган экинлар, дарахтларнинг даромад манбаи ёки яшаш воситаларининг йўқолиши;
- табиий ресурслардан, жамоат жойларидан ва хизматлардан фойдаланиш чекланган;
- қонунчилик базаси, кўчирилган аҳолининг муносиблик мезонлари, баҳолаш методологияси, компенсацияларни таъминлаш, ҳуқуқлар матрицаси, амалга ошириш жараёни, маслаҳат бериш тартиблари;
- Ҳукумат ва бошқа молиялаштириш агентликлари томонидан қўллаб-қувватланадиган бошқа ривожланиш тадбирлари билан боғлиқ бўлган лойиҳа аралашуви ҳолатларида тегишли экспертиза процедуралари;
- шикоятларни кўриб чиқиш механизмлари, ҳуқуқларни тўлаш тартиби ва;
- ушбу лойиҳа доирасида ер сотиб олиш ва кўчириб ўтказиш бўйича мониторинг ва баҳолаш тартиблари.

RPFнинг асосий мақсадлари қуйидагилардан иборат:

- (i) Ветеринария ва чорвачиликни ривожлантириш қўмитаси (CVLD), давлат идораларининг туман бўлинмалари ва маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органларига Лойиҳа таъсир кўрсатган шахсларни (PAPs) тўғри аниқлаш, компенсация тўлаш ва турмуш шароитини тиклашда раҳбарлик қилиш.
- (ii) PAPsга компенсация ва ёрдам тўлашни таъминлаш учун мажбурий ҳужжат бўлиб хизмат қилиш ва
- (iii) кичик лойиҳанинг қисқартирилган RAPи ва тўлиқ RAPини тайёрлаш, янгилаш, амалга ошириш ва мониторинг қилиш бўйича кўрсатмалар бериш.

RPF RAPнинг (i) кўчириб ўтказиш билан боғлиқ имкониятлари ва ҳуқуқлари ҳақида хабардор бўлишини таъминлаш; (ii) RAP бўйича маслаҳатлар олиб борилади, улар ўртасида танлов таклиф этилади ва техник ва иқтисодий жиҳатдан мумкин бўлган кўчириб ўтказиш муқобиллари билан таъминлаш; ва (iii) RAPга тўғридан-тўғри Лойиҳа билан боғлиқ бўлган активларнинг йўқолиши учун тўлиқ алмаштириш қиймати бўйича тезкор ва самарали компенсация тақдим этиш чораларини ўз ичига олади.

RPF қуйидаги принципларга асосланади:

- i. Мажбурий кўчириб ўтказишнинг олдини олиш ёки ҳеч бўлмаганда минималлаштириш керак.
- ii. RAP ларга уларнинг даромадлари ва турмуш даражасини яхшилаш ёки ҳеч бўлмаганда тиклаш борасидаги саъй-ҳаракатларида муносиб ёрдам кўрсатилиши керак.
- iii. RAP тўлиқ маълумотга эга ва компенсация вариантлари бўйича маслаҳат оладилар.
- iv. Расмий қонуний ер ҳуқуқининг йўқлиги компенсация ёки реабилитация ёрдамнинг муқобил шаклларига тўсқинлик қилмайди.
- v. Ижтимоий ҳимояга муҳтож гуруҳларга, масалан, этник озчиликлар, аёллар бошчилигидаги уй хўжаликлари, қариялар ва бошқаларга алоҳида эътибор қаратилмоқда ва уларга лойиҳа билан боғлиқ ўзгаришларга мослашиш учун тегишли ёрдам кўрсатилмоқда.
- vi. Ер сотиб олиш ва кўчириб ўтказиш лойиҳанинг бир қисми сифатида ишлаб чиқилади ва амалга оширилади ва компенсация бўйича тўлиқ харажатлар лойиҳа харажатлари ва фойдаларига киритилади.
- vii. Компенсация/реабилитация ёрдами кўчириб ўтказишдан олдин ва ерни текислашдан, бузишдан олдин ва ҳар қандай ҳолатда, таъсир содир бўлишидан олдин тўланади.
- viii. Компенсация RAPга тўлиқ алмаштириш қиймати бўйича, амортизация ёки бошқа мақсадлар учун ажратмаларсиз тўланиши керак.
- ix. “Ерларни ихтиёрий ҳада қилиш” фақат ушбу RPFда кўрсатилган баённомаларга риоя қилинган тақдирдагина рухсат этилади.

Яна шуни таъкидлаш керакки, RPF ҳуқуқи матричасига, мувофиқлик мезонларига, компенсация ставкаларига ёки ёрдам олиш учун бошқа ҳуқуқларга Жаҳон банкининг олдиндан розилигисиз ҳеч қандай ўзгартириш киритилиши мумкин эмас. RPF асосида тайёрланган ҳар қандай RAP ҳам Жаҳон банкининг олдиндан розилигидан ўтади.

4. ЕР СОТИБ ОЛИШ ВА КЎЧИРИБ ЎТКАЗИШ БИЛАН БОҒЛИҚ ХУҚУҚИЙ АСОСЛАР ВА СИЁСАТ

РФнинг ушбу бўлимида Ўзбекистон Республикасининг сиёсати/қонунчилик базаси ва ер сотиб олишни баҳолаш тартиб-қоидалари, шунингдек, лойиҳа фаолиятига тааллуқли Жаҳон банки (ЖБ) тегишли Экологик ижтимоий стандартлари (ESS) ҳақида умумий маълумот берилган. Лойиҳа доирасида танлаб олинган ҳар бир фаолият Жаҳон банкининг 2018-йилги Экологик ижтимоий асослари (ESF 2018) ва Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги асосида кўриб чиқилади, таснифланади ва баҳоланади, зарур ҳолларда эса Жаҳон банки томонидан кўриб чиқилади ва тасдиқланади.

Лойиҳанинг ҳуқуқий ва сиёсий асослари Ўзбекистон Республикасида ер сотиб олиш ва компенсация сиёсати билан боғлиқ миллий қонунлар ва қонун ҳужжатларига ҳамда Жаҳон банкининг ESS 5 – Ер сотиб олиш, ердан фойдаланишни чеклаш ва мажбурий кўчиришга асосланган.

4.1. Ўзбекистон Республикасининг ер сотиб олиш соҳасидаги қонун ҳужжатлари

Қуйидаги қонунлар ва меъёрий ҳужжатлар ерга/кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқлар ҳамда Лойиҳа фаолияти билан боғлиқ зарур давлат эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда хусусий мулкдаги ер участкаларига давлат мулки ҳуқуқини олиш қоидалари ва тартибини тартибга солади.

4.1.1. Ўзбекистон Республикаси Конституциясида (1992 йил 8 декабр) шундай белгилаб кўйилганки,

- Ҳар бир шахс мулкдор бўлишга ҳақли. (36-модда). Бозор муносабатларини ривожлантиришга қаратилган Ўзбекистон иқтисодиётининг негизини хилма-хил шакллардаги мулк ташкил этади. Давлат истеъмолчиларнинг ҳуқуқи устунлигини ҳисобга олиб, иқтисодий фаолият, тадбиркорлик ва меҳнат қилиш эркинлигини, барча мулк шакллариининг тенг ҳуқуқлилигини ва ҳуқуқий жиҳатдан баб-баравар муҳофаза этилишини кафолатлайди (53-модда);
- Мулкдор мулкига ўз хоҳишича эгалик қилади, ундан фойдаланади ва уни тасарруф этади. Мулкдан фойдаланиш экологик муҳитга зарар етказмаслиги, фуқаролар, юридик шахслар ва давлатнинг ҳуқуқларини ҳамда қонун билан кўриқладиган манфаатларини бузмаслиги шарт (54-модда);
- Ер, ер ости бойликлари, сув, ўсимлик ва ҳайвонот дунёси ҳамда бошқа табиий захиралар умуммиллий бойликдир, улардан оқилона фойдаланиш зарур ва улар давлат муҳофазасидадир (55-модда).

4.1.2. Ер кодекси (1998 йил 30 апрель)

Ер кодекси (LC) Ўзбекистонда ер билан боғлиқ масалалар бўйича асосий меъёрий-ҳуқуқий база ҳисобланади. LC ер участкаларини бериш, бериш ва сотишни тартибга солади, ерга эгалик ва ҳуқуқларни белгилайди. Унда турли давлат ҳокимияти органларининг (Вазирлар Маҳкамаси, вилоят, туман, шаҳар ҳокимлиги) ер тузиш соҳасидаги вазифалари баён этилган; ер эгаси, фойдаланувчи, ижарачи ва мулкдорнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари; ер тоифалари турлари, ерни олиш ва компенсация қилиш, ерга оид низоларни ҳал қилиш ва ерни муҳофаза қилиш. LCда ер участкасига бўлган ҳуқуқларни тугатиш, ер участкасини давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун олиб кўйиш ва олиб кўйиш, ер участкасини ер қонунчилигини бузган ҳолда олиб кўйиш муддатлари ҳам белгиланган. LC қуйидагиларни таъминлайди:

- Ер участкасини ёки унинг бир қисмини давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун олиб кўйиш ердан фойдаланувчи ва ижарачи билан келишилган ҳолда тегишли равишда туман, шаҳар, вилоят ҳокими ёки Вазирлар Маҳкамасининг қарори

билан амалга оширилади (37-модда, 1-банди). Ердан фойдаланувчи ёки ер ижарачиси туман (шаҳар, вилоят) ҳокимининг ёки Вазирлар Маҳкамасининг ер участкасини олиб қўйиш тўғрисидаги қарори билан рози бўлмаган тақдирда, ушбу қарордан судга шикоят қилиниши мумкин (37-модда, 2-банд);

- Ер эгалари, ердан фойдаланувчилар, ер участкалари ижарачилари ва мулкдорлари ҳуқуқларининг бузилиши натижасида етказилган зарар (шу жумладан бой берилган фойда) тўла ҳажмда қопланиши керак (41-модда, 3-банд);
- Давлат ёки жамоат эҳтиёжлари учун ерни олиб қўйиш ердан фойдаланувчи ёки ижарачига унга тенглаштирилган ер участкаси берилгандан ва барча йўқотишлар, шу жумладан бой берилган фойда қоплангандан кейин амалга оширилиши мумкин (41-модда, 4-банд).
- ЛС ерга бўлган ҳуқуқни бекор қилиш ҳолатларини белгилайди (36-модда, 1-банд). Ерга эгалик қилиш ва доимий ёки вақтинчалик фойдаланиш ҳуқуқини тугатиш тегишинча туманлар, шаҳарлар, вилоятлар ҳокимларининг қарорлари билан ёхуд ердан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш устидан давлат назоратини, ҳуқуқларнинг бекор қилинишини асословчи ҳужжатлар асосида амалга оширувчи органларнинг таклифига биноан Вазирлар Маҳкамасининг қарори билан амалга оширилади. Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва мансабдор шахслар ердан доимий ёки вақтинча фойдаланиш ҳуқуқини бекор қилиш тўғрисида норози бўлган жисмоний ва юридик шахслар судга шикоят қилишлари мумкин (36-модда, 4-банд).

39-модданинг 1-бандига биноан ердан фойдаланувчи, ижарачи ва ер эгаси бошқалардан ташқари ер олиб қўйилганда йўқотилган (шу жумладан йўқотилган фойда) ёки ердан ихтиёрий равишда воз кечганлик учун харажатларнинг ўрнини қоплаш ҳуқуқига эга. (39-модда, 1 банд, 7-кичик банди).

ЛС (86-модда, 1-банд) ердан фойдаланувчиларнинг йўқотишлари, шу жумладан йўқолган фойда тўлиқ қопланиши керак бўлган ҳолатлар кўрсатилган:

- ерни тортиб олиш, сотиб олиш ёки вақтинча эгаллаб олиш;
- сувни муҳофаза қилиш ҳудудлари, қирғоқбўйи чизиклари, сув объектларининг санитария муҳофазаси ҳудудлари, ер усти ва ер ости сувлари ҳосил бўлиш ҳудудлари, курорт ҳудудлари ҳудудлари, биосфера резерватларининг умумий фойдаланиш ҳудудлари, миллий ҳудудлар атрофидаги муҳофаза ҳудудлари, боғлар, қўриқхоналар, миллий табиат ёдгорликлари, маданий мерос объектлари, оқава сувлар, йўллар, қувурлар, алоқа ва электр узатиш линиялари ташкил этилиши муносабати билан уларнинг ҳуқуқларини чеклаш.

87-модданинг 1-бандига мувофиқ, Қишлоқ хўжалиги ва ўрмон ерларини, шу жумладан жисмоний шахслар эгалигидаги ва фойдаланишидаги қишлоқ хўжалиги ерларини қишлоқ хўжалиги ва ўрмон хўжалигини юритиш билан боғлиқ бўлмаган мақсадларда фойдаланиш учун олиб қўйиш, ер эгалари, ердан фойдаланувчилар ва ижарачиларнинг ҳуқуқлари чекланиши ёки корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар фаолиятининг таъсири оқибатида ерларнинг сифати ёмонлашуви туфайли қишлоқ хўжалиги ва ўрмон хўжалиги ишлаб чиқариши нобудгарчиликларининг ўрни ушбу Кодекснинг 86-моддасида назарда тутилган зарарлар ўрнини қоплашдан ташқари қопланади. Қишлоқ хўжалиги ва ўрмон хўжалиги ишлаб чиқаришининг нобудгарчиликлари қуйидагилар томонидан қопланади:

- қишлоқ ва ўрмон хўжалигини юритиш билан боғлиқ бўлмаган эҳтиёжлар учун олиб қўйилаётган қишлоқ хўжалиги ва ўрмон ерлари ажратиб бериладиган юридик ва жисмоний шахслар;
- ерларини қишлоқ хўжалиги ва ўрмон ерлари оборотидан чиқариб ёки у қадар қийматга эга бўлмаган ерлар қаторига ўтказган ҳолда объектлари атрофига муҳофаза, санитария ва ихота ҳудудлари ўрнатиладиган юридик ва жисмоний шахслар.

4.1.3. Фуқаролик кодекси (1996 йил 29 август)

Фуқаролик кодекси (СС) фуқаролик муомаласи иштирокчиларининг ҳуқуқий ҳолатини, мулк ҳуқуқи ва бошқа ашёвий ҳуқуқларнинг, интеллектуал фаолият натижаларига бўлган ҳуқуқларнинг вужудга келиш асосларини ҳамда уларни амалга ошириш тартибини белгилайди, шартнома мажбуриятлари ва ўзга мажбуриятларни, шунингдек бошқа мулквий ҳамда у билан боғлиқ шахсий номулкий муносабатларни тартибга солади. МК мулкни олиб қўйишнинг умумий қоидаларини, мулк қийматини аниқлаш ва компенсация олиш ҳуқуқини, ҳуқуқларни тугатиш шартларини белгилайди.

Агар қонун ёки шартномада зарарни камроқ миқдорда тўлаш назарда тутилмаган бўлса, ҳуқуқи бузилган шахс ўзига етказилган зарарнинг тўла қопланишини талаб қилиши мумкин (14-модда, 1-банд). Фуқаролик кодексига (14-модда, 2-банд) кўра, зарар деганда, ҳуқуқи бузилган шахснинг бузилган ҳуқуқини тиклаш учун қилган ёки қилиши лозим бўлган харажатлари, унинг мол-мулки йўқолиши ёки шикастланиши (ҳақиқий зарар), шунингдек бу шахс ўз ҳуқуқлари бузилмаганида одатдаги фуқаролик муомаласи шароитида олиши мумкин бўлган, лекин ололмай қолган даромадлари (бой берилган фойда) тушунилади.

14-модданинг 3-бандига мувофиқ, “Агар ҳуқуқни бузган шахс бунинг натижасида даромад олган бўлса, ҳуқуқи бузилган шахс бошқа зарар билан бир қаторда бой берилган фойда бундай даромаддан кам бўлмаган миқдорда тўланишини талаб қилишга ҳақли.”.

7-моддага мувофиқ “Агар халқаро шартномада ёки битимда фуқаролик қонунчилигидаги қараганда бошқача қоидалар белгиланган бўлса, халқаро шартнома ёки битим қоидалари қўлланилади”. Бу қоида Ўзбекистоннинг барча қонунлари учун умумий қоидадир.

8-модданинг 3-бандига мувофиқ, давлат рўйхатидан ўтказилиши шарт бўлган мол-мулкка бўлган ҳуқуқлар, агар қонунда бошқача тартиб назарда тутилган бўлмаса, унга бўлган тегишли ҳуқуқлар рўйхатдан ўтказилган пайтдан бошлаб вужудга келади. 84-модданинг 1-бандида шу назарда тутилганки, кўчмас мулкка эгалик ҳуқуқи ва бошқа ашёвий ҳуқуқлар, бу ҳуқуқларнинг вужудга келиши, бошқа шахсларга ўтиши, чекланиши ва бекор бўлиши давлат рўйхатидан ўтказилиши керак. Бу шуни англатадики, рўйхатдан ўтмасдан кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқ кучга кирмайди. Ушбу баёнот ер сотиб олиш ва бинони бузиш билан боғлиқ LAR жараёнларини янада тушуниш учун жуда муҳимдир.

4.1.4. Вазирлар Маҳкамасининг 146-сон қарори (2011 йил 25 май)

Мазкур қарор ер участкалари бериш тартибини янада такомиллаштириш, юридик ва жисмоний шахсларнинг ер участкаларига бўлган ҳуқуқлари ҳимоя қилинишини таъминлаш, республика аҳоли пунктларининг архитектура қиёфасини яхшилаш, Ўзбекистон Республикасининг Ер кодекси ва Шаҳарсозлик кодексига мувофиқ уларнинг ерларидан қурилиш учун оқилона фойдаланишга қаратилган. Ушбу қарор билан иккита низом тасдиқланди:

(i) шаҳарсозлик ва қишлоқ хўжалигидан ташқари бошқа мақсадлар учун ерлар бериш тартиби тўғрисидаги низом;

(ii) Ер эгалари, фойдаланувчилари, ижарачилари ва мулкдорларига, шунингдек, қишлоқ ва ўрмон хўжалигига етказилган зарарни қоплаш тартиби тўғрисидаги низом. Шаҳарсозлик ва қишлоқ хўжалигидан ташқари бошқа мақсадлар учун ер бериш тартиби тўғрисидаги низомда қуйидаги қоидалар белгиланган:

- тасдиқланган режалаштириш ҳужжатларисиз ер участкасини жойлаштириш тартиби, участка танлаш ва ер ажратиш ҳужжатларини тайёрлаш ва тасдиқлаш;
- тасдиқланган режалаштириш ҳужжатлари билан жойлаштириш, танлаш ва ер ажратиш тартиби;
- қурилиш учун ер танлаш ва ажратишни рад этиш тўғрисидаги буйруқ;
- яқка тартибдаги уй-жой қуриш учун ер участкаларини бериш (сотиш);
- шаҳарсозлик ҳужжатларининг элементлари ва ривожланишни тартибга солиш линиялари.

Ер эгалари, фойдаланувчилари, ижарачилари ва мулкдорларига, шунингдек, қишлоқ ва ўрмон хўжалигига етказилган зарарни қоплаш тартиби тўғрисидаги низомга қуйидагилар киради:

- мулкдорлар, фойдаланувчилар, ижарачилар ва ер эгаларининг зарарларини қоплаш;
- қишлоқ ва ўрмон хўжалигидаги йўқотишларни қоплаш;
- олиб қўйилган суғориладиган қишлоқ хўжалиги ерлари эвазига суғориш ва тенг янги ер участкаларини ўзлаштириш харажатлари;
- яйлов ва яйловларни тубдан яхшилаш харажатлари;
- ер эгалари, фойдаланувчилари, ижарачилари ва мулкдорларининг зарарларини, шунингдек, қишлоқ ва ўрмон хўжалигига етказилган зарарларни аниқлаш схемаси;
- олиб қўйилган ер участкаларининг жойлашуви бўйича коэффициентлар.

Ер эгалари, фойдаланувчилари, ижарачилари ва мулкдорларининг йўқотишлари, шунингдек қишлоқ ва ўрмон хўжалигига етказилган зарарлар ер участкасига бўлган ҳуқуқни тасдиқловчи ҳужжатлар берилгунга қадар қопланиши керак. Низомда, шунингдек, уй ёки бинони бузиш фақат компенсация тўлаш ва унинг ўрнига биноларни бериш тўғрисида келишилганидан кейин амалга оширилиши кераклиги белгилаб қўйилган. Қоидага кўра, ҳар қандай қурилиш ишларини бошлашдан олдин компенсация тўланиши керак. Ер участкалари олиб қўйилган ва ер участкалари берилган ер эгалари, фойдаланувчилари, ижарачилари ва мулкдорлари белгиланган зарар миқдорига рози бўлмаган тақдирда судга мурожаат қилишлари мумкин. Ер участкаси ёки унинг бир қисми олинган ва вақтинча эгаллаб олинган тақдирда қуйидагилар қопланади:

- жисмоний ва юридик шахсларга тегишли ер участкасининг қиймати;
- агар ер участкасининг олиб қўйилиши муносабати билан ундан кейинги фойдаланишнинг имкони бўлмаса, турар-жой уйлари, иншоотлари ва иншоотлари, шу жумладан тугалланмаган иншоотларнинг, шунингдек ажратилган участкадан ташқарида жойлашган биноларнинг қиймати.
- мева ва резаворлар, ҳимоя ва бошқа кўп йиллик ўсимликлар нархи;
- тугалланмаган қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари таннархи;

- Йўқотилган фойда.

Юқорида тавсифланган Қонунлар ва қоидаларда ерга ва бинога/иншоотларга эгалик ҳуқуқига эга бўлмаган ва босқинчилар ҳар қандай компенсация олиш ҳуқуқига эга эмаслиги қайд этилган.

Умуман олганда, ушбу қоидалар давлат эҳтиёжлари учун ер сотиб олиш ва ердан фойдаланувчиларга Ўзбекистонда рўйхатдан ўтган ердан фойдаланганлик учун компенсация тўлаш учун мустаҳкам асос яратади.

4.1.5. Вазирлар Маҳкамасининг 3857-сон қарори (2018 йил 16 июль)

“Халқаро молия институтлари ва хорижий ҳукумат молия ташкилотлари иштирокидаги лойиҳаларни тайёрлаш ва амалга ошириш самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорда қисман Халқаро молия институтлари (ХМИ) иштирокидаги лойиҳалар доирасида ер участкаларини олиш, уй-жойлар, бошқа иншоотларни бузиш, кўчатларни бузиш учун компенсация тўлаш назарда тутилган, агар келишилган ва шартномаларда кўрсатилган бўлса, у ҳолда ваколатли органлар томонидан ХМИ ёки хорижий давлат молия ташкилотлари (ХДМТ) талабларига мувофиқ амалга оширилади.

4.1.6. Вазирлар Маҳкамасининг 911-сон қарори (2019 йил 16 ноябрь)

Қарорда жисмоний шахсларга (якка тартибдаги тадбиркор, Ўзбекистон Республикаси фуқароси, чет эл фуқароси ва фуқаролиги бўлмаган шахслар) ва юридик шахсларга (тадбиркорлик субъектлари, нодавлат ташкилотлар) эгалик қилиш, доимий фойдаланиш ёки вақтинчалик фойдаланиш ҳуқуқи билан тегишли бўлган ер участкаси ёки унинг бир қисми давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун олиб қўйилиши ҳамда ушбу ер участкасида жойлашган кўчмас мулк объектлари мулкдорларига компенсация бериш тартиби назарда тутилган. Қарорнинг 3-боби (Кўчмас мулк объектлари бузиб ташланиши муносабати билан мулкдорларга компенсация беришнинг умумий тартиби) 11-моддасига асосан компенсациялар қуйидагича тўланади:

- олиб қўйилган ер участкасида жойлашган кўчмас мулк объектларининг бозор қиймати ва олиб қўйилган ер участкасига бўлган ҳуқуқнинг бозор қиймати;
- кўчириб ўтказиш, шу жумладан, бошқа кўчмас мулк объектини вақтинчалик олиш билан боғлиқ харажатлар;
- жисмоний ва юридик шахсларнинг бой берилган фойдаси ва қонунчиликда ёки Келишувда назарда тутилган бошқа харажатлар ва зарарлар;
- Ўзбошимчалик билан қурилган уй-жой, ишлаб чиқариш ва бошқа бинолар ва иншоотларнинг қиймати ҳам қопланиши лозим.

Бериладиган компенсация турлари:

- пул маблағлари;
- бошқа кўчмас мулк объектини мулк қилиб бериш;
- Келишувда назарда тутилган компенсациянинг бошқа турлари.

Томонларнинг келишувига биноан мулкдорга кўчмас мулкни баҳолаш қийматини ҳисобга олган ҳолда компенсациянинг бир неча турлари берилиши мумкин. Бузиб ташланган кўчмас мулк ўрнига янги қуриладиган кўчмас мулк объекти бериш муддати бошқа кўчмас мулк объекти вақтинча фойдаланишга берилган кундан бошлаб 24 ойдан ошмаслиги керак. Агар кўрсатилган муддатда янги кўчмас мулк объекти берилмаса, ташаббускор мулкдорга ҳар бир кечиктирилган кун учун 0,01 фоиз миқдорида жарима тўлайди. Бунда жарима миқдори бузиб ташланган кўчмас мулк объекти қийматининг 50 фоизидан ошиб

кетмаслиги лозим. Компенсация сифатида мулк тақдим этилиши назарда тутилган Келишув қонунчилиқда назарда тутилган ҳолларда давлат рўйхатидан ўтказилиши лозим. Ер участкалари давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун олиб қўйилганда, компенсация Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, Тошкент шаҳар, вилоятлар ёки туман (шаҳар) ҳокимликлари томонидан тегишли марказлаштирилган жамғарма маблағлари ва қонунчилиқда тақиқланмаган бошқа манбалар ҳисобига берилади.

Инвестицион лойиҳаларни амалга ошириш учун ер участкаси олинган тақдирда инвестор компенсация тўлайди ва компенсация қонун ҳужжатларида тақиқланмаган бошқа манбалар ҳисобидан ҳам тўланиши мумкин:

а. пул маблағларини мулкдорнинг тегишли банк (депозит) ҳисоб рақамига ўтказиш йўли билан;

б. кўп квартирали уй сотиб олинган тақдирда, жабрланувчи мулкдорга томонларнинг келишуви бўйича ўша ҳудудда ёки бошқа ҳудудда квартира берилади;

в. Янги квартира жабрланувчининг хоҳишига кўра, олинган ер участкасида қурилатган кўп қаватли уйдан (уйлардан) берилиши мумкин. Бунда мулкдорга қурилатган турар-жой биноларидан янги квартира олгунга қадар инвестор томонидан тўланадиган ижара ҳақи учун вақтинчалик уй-жой берилади;

г. Турар-жой бўлмаган иморат эгаллаган ерларни томонлар келишувига кўра сотиб олишда, жабрланувчи мулкдорга шу туман (шаҳар) доирасидаги ва сотиб олинган нотураржой биносининг умумий майдонидан кам бўлмаган турар жой бўлмаган бино берилади;

д. Агар турар-жой бўлмаган бино сотиб олинган ер участкасида қурилатган бинолардан компенсация сифатида берилса, жабрланувчи мулкдорга компенсация тўланган нотурар жой биносини олгунча инвестор маблағлари ҳисобидан вақтинчалик нотурар жой биноси ижарага берилади;

е. Якка тартибдаги турар-жой жойлашган ер участкаси (шу жумладан тугалланмаган, лекин рўйхатга олинган қурилиш) томонларнинг келишувига биноан олинган тақдирда, мулкдорга туман (шаҳар) доирасидаги якка тартибдаги турар жой учун компенсация тўланади;

ё. Ер участкаси олинган тақдирда, жабрланувчи эгасига тури ва майдони аввалгисига тенг бўлган бошқа ер участкаси берилади.

Агар олиб қўйилган ер участкасига бўлган ҳуқуқнинг бозор қиймати компенсация сифатида тақдим этилган ер участкасига бўлган ҳуқуқнинг бозор қийматидан ошса, фарқ ер участкасининг ҳуқуқ эгасига қопланади.

Агар зарар кўрган ер участкасига бўлган ҳуқуқнинг бозор қиймати компенсация сифатида берилган ерга бўлган ҳуқуқнинг бозор қийматидан паст бўлса, зарар кўрган ер эгасидан фарқни тўламаслик талаб қилинмайди.

Томонлар келишувига кўра, компенсация учун ер участкасининг ҳажми ва турлари компенсация сифатида қўшимча ер участкаси бериш йўли билан қисқартирилиши мумкин.

Уй-жой қуриш учун ер участкаси олинган тақдирда, инвестор жабрланувчи мулкдорга ва унинг оиласига қурилиш тугагунга қадар вақтинча ижарага бериладиган уй-жой билан таъминлайди ва уй-жой жабрланган мулкдорга топширилади. Бундай ҳолда, қурилиш муддати шартнома тузилган кундан бошлаб икки йилдан ошмаслиги керак.

4.2. Жаҳон банкининг ер сотиб олиш, ердан фойдаланишни чеклаш ва мажбурий кўчириб ўтказиш бўйича экологик ва ижтимоий стандарт (ESS5)

Жаҳон банкининг ESS5 лойиҳа билан боғлиқ ер сотиб олиш ва ердан фойдаланишни чеклаш жамоалар ва одамларга салбий таъсир кўрсатиши мумкинлигини тан олади. Лойиҳа билан боғлиқ ер сотиб олиш ёки ердан фойдаланишни чеклаш жисмоний кўчиш (кўчириб ўтказиш, турар-жой ерларини йўқотиш ёки бошпана йўқотиш), иқтисодий кўчиш (даромад манбаларини ёки бошқа яшаш воситаларини йўқотишга олиб келадиган ер, мулк ёки активларга кириш ҳуқуқини йўқотиш) ёки иккаласини ҳам келтириб чиқариши мумкин. "Мажбурий кўчириб ўтказиш" атамаси ушбу таъсирларни англатади. Агар жабрланган шахслар ёки жамоалар ер сотиб олишдан бош тортиш ҳуқуқига эга бўлмаса ёки кўчирилишга олиб келадиган ердан фойдаланишни чеклаш ҳуқуқига эга бўлмаса, кўчириб ўтказиш мажбурий деб ҳисобланади.

ESS5 талаблари

Лойиҳа мазмуни

Қарз олувчи ерни ихтиёрий равишда сотиб олиш ёки ердан фойдаланиш бўйича чекловлар аниқ белгиланган вақт ичида аниқ белгиланган лойиҳа мақсадлари учун тўғридан-тўғри лойиҳа талаблари билан чекланганлигини намойиш этади.

Қарз олувчи ерни сотиб олиш ёки ердан фойдаланиш бўйича чекловларни олдини олиш ёки минималлаштириш учун, айниқса, бу жисмоний ёки иқтисодий кўчишга олиб келадиган ҳолларда, атроф-муҳит, ижтимоий ва молиявий харажатлар ва имтиёзларни мувозанатлаш ва гендер таъсирига ва камбағал ва заиф қатламларга таъсирига алоҳида эътибор берган ҳолда, амалга оширилиши мумкин бўлган муқобил лойиҳа лойиҳаларини кўриб чиқади.

Жабрланган шахслар учун компенсация ва имтиёзлар

Агар ер сотиб олиш ёки ердан фойдаланиш бўйича чекловларни (доимий ёки вақтинчалик) олдини олишнинг иложи бўлмаса, Қарз олувчи зарар кўрган шахсларга алмаштириш қиймати бўйича компенсация ва уларга турмуш даражасини ёки ҳеч бўлмаганда турмуш даражасини яхшилашга ёрдам бериш учун зарур бўлган бошқа ёрдамни таклиф қилади. Ер ва асосий воситалар тоифалари учун компенсация стандартлари ошкор қилинади ва изчил қўлланилади. Музокаралар стратегияси қўлланилганда компенсация ставкалари юқорига қараб ўзгартирилиши мумкин. Барча ҳолларда компенсацияни ҳисоблаш учун аниқ асос ҳужжатлаштирилади ва компенсация шаффоф тартиб-қоидаларга мувофиқ таксимланади.

Жамият иштироки

Қарз олувчи манфаатдор томонларни жалб қилиш ва ахборотни ошкор қилиш бўйича ESS10 да тавсифланган манфаатдор томонларни жалб қилиш жараёни орқали зарар кўрган жамоалар, шу жумладан мезбон жамоалар билан алоқа ўрнатади. Кўчириб ўтказиш ва яшаш воситаларини тиклаш билан боғлиқ қарорларни қабул қилиш жараёнлари таъсир ўтказилган шахслар танлаши мумкин бўлган вариантлар ва муқобилларни ўз ичига олади. Тегишли маълумотларни ошкор қилиш ва зарар кўрган жамоалар ва шахсларнинг мазмунли иштироки муқобил лойиҳа лойиҳаларини кўриб чиқиш жараёнида, кейин эса компенсация жараёнини режалаштириш, амалга ошириш, мониторинг қилиш ва баҳолаш, тирикчиликни тиклаш тадбирлари ва кўчириб ўтказиш жараёни давомида амалга оширилади.

Шикоятларни кўриб чиқиш механизми

Қарз олувчи кўчирилган шахслар (ёки бошқалар) томонидан кўтарилган компенсация, бошқа жойга кўчириб ўтказиш ёки яшаш воситаларини тиклаш чоралари билан боғлиқ аниқ ташвишларни ўз вақтида ҳал қилиш учун лойиҳани ишлаб чиқишда имкон қадар тезроқ ESS10 га мувофиқ лойиҳа бўйича шикоят қилиш механизми мавжудлигини таъминлайди. Иложи бўлса, бундай шикоят механизмлари лойиҳа мақсадлари учун мос бўлган мавжуд расмий ёки норасмий шикоят механизмларидан фойдаланади ва керак бўлганда низоларни ҳолисона ҳал қилиш учун мўлжалланган лойиҳага хос келишувлар билан тўлдирилади.

Режалаштириш ва амалга ошириш

Агар ер сотиб олиш ёки ердан фойдаланиш бўйича чекловлар муқаррар бўлса, Қарз олувчи экологик ва ижтимоий баҳолашнинг бир қисми сифатида лойиҳа таъсир қилган шахсларни аниқлаш, зарар етказилиши керак бўлган ер ва мулкларнинг инвентаризациясини ўрнатиш, ким компенсация ва ёрдам олиш ҳуқуқига эга бўлишини аниқлаш ва оппортунистик кўчманчилар каби номақбул шахсларни имтиёзларга даъво қилишдан қайтариш учун аҳолини рўйхатга олиш ўтказилади.

Ижтимоий баҳолаш, шунингдек, узрли сабабларга кўра, рўйхатга олиш вақтида лойиҳа ҳудудида бўлмаслиги мумкин бўлган жамоалар ёки гуруҳларнинг, масалан, мавсумий ресурслардан фойдаланувчиларнинг даъволарини кўриб чиқади. Аҳолини рўйхатга олиш билан биргаликда, Қарз олувчи мувофиқлик муддатини белгилайди. Тугаш санаси ҳақидаги маълумотлар яхши ҳужжатлаштирилади ва лойиҳа ҳудуди бўйлаб мунтазам равишда ёзма ва (керакли ҳолларда) ёзма бўлмаган шаклларда ҳамда тегишли маҳаллий тилларда тарқатилади. Бунга лойиҳа ҳудудида тўхтатилган санадан кейин жойлашадиган шахслар олиб ташланиши мумкинлиги ҳақида эълон қилинган огоҳлантиришлар қиради.

Кўчириб ўтказиш таъсирини бартараф этиш учун ушбу ESS тўғридан-тўғри таъсир даражаси маълум бўлгандан сўнг, ер сотиб олиш жараёни учун RAPни тайёрлашни талаб қилади. Агар таъсир унчалик катта бўлмаса, қисқартирилган RAP тайёрланиши мумкин. Муҳим таъсир кўрсатадиган лойиҳалар учун тўлиқ RAP талаб қилинади. ESS5 таъсирга учраган аҳолининг заиф гуруҳлари, айниқса, қашшоқлик чегарасидан паст бўлган аҳоли, ер ҳуқуқидан маҳрум бўлганлар, қариялар, аёллар, болалар ва этник озчиликларнинг эҳтиёжларига алоҳида эътибор қаратишни талаб қилади. Хусусий ерлар ёки ерга тегишли бўлмаган мулклар йўқолиши кутилмаса, лекин ерни ихтиёрий ҳада қилиш кутилса, 1-иловада келтирилган мезонлар ва шаклга мувофиқ кичик лойиҳа таклифининг бир қисми сифатида ерни ихтиёрий топшириш варақаси тайёрланади.

Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги ва Жаҳон банки ESS5 ўртасидаги ГАП

Асосан, Ўзбекистон Республикасининг Ер кодекси ва Жаҳон банки ESS5 ҳам алмаштириш қиймати бўйича компенсация тўлаш мақсадига амал қилади. Лойиҳалар RAP(лар)и доирасида, агар мавжуд бўлса, барча RAPлар йўқолган мулк тури ёки активлари йўқолганлиги, йўқотиш ҳажми, турмуш тарзига таъсири ва ЛКҚнинг ижтимоий-иқтисодий заифлик даражасини акс эттирувчи компенсация ва зарур ёрдамларни олиш ҳуқуқига эга бўлади. Ерга ёки бошқа мулкка эга бўлмаган, аммо иқтисодий манфаатларга эга бўлган ва даромади ёки тирикчилик воситаларидан маҳрум бўлган RAP ёрдам кўрсатилади.

Ушбу масалаларга ойдинлик киритиш ва Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги ва Жаҳон банки сиёсати ўртасидаги тафовутларни бартараф этиш учун, ушбу RPF Лойиҳа учун ишлаб чиқилган бўлиб, у барча объектларни алмаштириш қиймати бўйича компенсацияни таъминлаш, номувофиқ шахсларни ва норасмий кўчманчиларни реабилитация қилишни ҳамда кўчирилиши мумкин бўлган, бизнес йўқотишларга дучор

бўлиши ёки жиддий таъсир кўрсатиши мумкин бўлган РАР учун субсидиялар ёки нафақалар беришни таъминлайди.

Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги ва Жаҳон банки сиёсати ўртасидаги тафовутларни яраштирувчи асосий қоидаларга қуйидагилар киради:

- Ҳар қандай РАР, унвони ёки йўқлигидан қатъи назар, компенсация (иншоотлар, экинлар ва дарахтлар учун) ва лойиҳа доирасида реабилитация чораларини олиш ҳуқуқига эга бўлади. Бунга ердан фойдаланадиган ерсиз одамлар ва қаровсиз ерларни эгаллаб олганлардан киради).
- РАР ва зарар кўрган жамоалар билан ер сотиб олиш ва кўчириб ўтказиш вариантлари ва ҳар қандай таъсири бўйича маслаҳатлар ўтказилади.
- потенциал таъсир даражасини ва тегишли юмшатиш чораларини аниқлаш учун ижтимоий скрининг ўтказилади.
- Агар ер компенсацияси учун ер техник жиҳатдан мақсадга мувофиқ бўлмаса ёки ижтимоий жиҳатдан фойдали бўлмаса, компенсация жорий бозор қиймати бўйича тўлиқ алмаштириш қиймати бўйича нақд пулда тўланади.
- Таъсир ўтказилган ҳар қандай бошқа активлар (иншоотлар, экинлар ва дарахтлар, шунингдек бизнес/даромад йўқотишлари) учун товон тўлов жорий бозор қиймати бўйича тўлиқ алмаштириш қиймати бўйича нақд ёки табиий шаклда бўлади.
- Заиф ва камбағал РАР тегишли равишда қўшимча чоралар кўриш ҳуқуқига эга бўлади ва гендер масалалари ҳал қилинади.
- Таъмирлаш ишлари ер сотиб олиш ва кўчириб ўтказиш заруриятини иложи борича олдини олади ёки камайтиради.
- ер ёки мол-мулкнинг вақтинча йўқолиши ёки даромаднинг вақтинча узилиши учун товон тўланади.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, Жаҳон банкининг ESS5 га биноан, юридик номга эга бўлмаган шахсларнинг мақоми аниқ белгиланган. Ушбу сиёсатга мувофиқ, ердан фойдаланиш бўйича расмий юридик ёки суд ҳуқуқига эга бўлмаган, лекин барибир давлат еридан фойдаланаётган шахслар давлат ерларига киритган маблағлари, меҳнатлари ва йўқотилган мол-мулкни ҳисобга олган ҳолда ерга эгалик ҳуқуқи мулкдор каби компенсация олишга ҳақлидирлар. Бунинг ўрнига, улардан фойдаланиш учун муқобил майдонлар ажратилади ёки ердан норасмий фойдаланаётган ёки лойиҳани тугатиш санасига қадар эгаллаб турган шахсларга товон пули ўрнига бошқа турдаги ёрдам кўрсатилади.

Ўзбекистон Республикаси қонунлари Жаҳон банкининг ESS5 қоидаларининг мажбурий кўчириб ўтказиш тўғрисидаги қоидаларига мос келмаган тақдирда, ESS5 тамойиллари ва тартиблари қўлланилиши керак. Жаҳон банки меъёрларининг миллий қонунчиликдан устунлиги Жаҳон банки томонидан молиялаштирилган лойиҳалар учун талаб қилинади.

5. РАРНИ ТАЙЁРЛАШ, ТАСДИҚЛАШ ВА ОШКОР ҚИЛИШ ЖАРАЁНИ

РАРни тайёрлаш жараёнидаги биринчи қадам Лойиҳа таъсирида бўлиши мумкин бўлган ер участкалари ва активларини аниқлаш учун баҳолашдир.

Зарар кўрган ер участкаларини баҳолаш CVLD ижтимоий мутахассислари томонидан маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органлари вакиллари билан биргаликда амалга оширилади ва Лойиҳа доирасида амалга ошириш учун тавсия этилган тадбирлар билан боғлиқ

потенциал таъсирларнинг турлари ва характерини аниқлаш, таъсирни юмшатиш бўйича тегишли чораларни кўриш учун фойдаланилади.

Ушбу баҳолаш, шунингдек, кўчириб ўтказишнинг олдини олиш ёки минималлаштириш Лойиҳани амалга оширишдан олдин РАРни тайёрлашда асосий мезон эканлигини кўрсатади.

Баҳолаш 2-иловада батафсил баён қилинган ўрнатилган РАР жараёнига мувофиқ амалга оширилади ва асосий техник ечимлар ёки батафсил кичик лойиҳалар қабул қилингандан сўнг кутилаётган ижтимоий таъсирларни текшириш бўйича ҳисобот (2-иловага қаранг) шаклида хужжатлаштирилади.

Кўчириб ўтказиш оқибатларини минималлаштириш учун барча уринишлар қилинганлиги аниқ белгиланмагунча лойиҳалаш тугалланмайди. Агар баҳолаш жисмоний кўчиш, ерни сотиб олиш, активларга таъсир қилиш ёки иқтисодий ресурсларга салбий таъсир кўрсатиш зарурлигини кўрсаца, жисмоний кўчиш мавжудми ёки йўқми, кейинги қадам аҳолини кўчириб ўтказишга бўлган эҳтиёж даражасини аниқлаш учун ижтимоий-иқтисодий аҳолини рўйхатга олиш ва ер ресурслари ва мулкларини инвентаризация қилиш бўлади. Шундан сўнг, қуйида кўрсатилган босқичлардан сўнг Лойиҳа учун РАР ишлаб чиқилади.

5.1 Аҳолини рўйхатга олиш, ижтимоий ва иқтисодий тадқиқотлар, йўқотишларни инвентаризация қилиш ва баҳолаш

Аҳолини рўйхатга олиш ва ижтимоий-иқтисодий тадқиқот (i) хусусий активларга таъсир кўламини баҳолаш ва (ii) жисмоний ва/ёки иқтисодий кўчиш, шунингдек, турмуш даражаси, мол-мулкни инвентаризация қилиш, даромад манбалари, қарздорлик даражаси, уй хўжалиги аъзоларининг профили, соғлиғи ва санитария ҳолати, кичик лойиҳадан кўрилган фойда ва таъсирлар ва бошқа жойга кўчиб ўтишни талаб қилаётганларнинг кўчириб ўтказиш имтиёзлари даражасини баҳолаш мақсадида, ўтказилаётган ернинг ҳозирги аҳолиси, уларнинг эгалик ҳолати (бирламчи ердан фойдаланувчи ёки иккиламчи ердан фойдаланувчи), режалаштирилган ободонлаштириш учун зарур бўлган ер майдони тўғрисидаги маълумотларни қайд этиш учун тузилган сўровнома ёрдамида амалга оширилади.

Таъсир ўтказилган шахсларнинг асосий ижтимоий-иқтисодий сўровининг мақсади жабрланган шахсларнинг ижтимоий-иқтисодий хусусиятларини аниқлаш ва мониторинг ва баҳолаш параметрларини ўрнатишдан иборат. Асосий ижтимоий-иқтисодий кўрсаткичлар лойиҳа таъсир қилган шахсларнинг ижтимоий-иқтисодий ҳолатини мониторинг қилиш учун мезон сифатида ишлатилади. Сўров барча РАРни қамраб олади ва сўров шунингдек, кўчириб ўтказишда гендер масалаларини ҳал қилиш учун гендер бўйича маълумотларни тўплайди. РАР аҳолини рўйхатга олиш, РАРнинг ер активлари шакллариининг инвентаризацияси 3-иловада келтирилган.

Ижтимоий-иқтисодий сўровнинг бир қисми сифатида таъсир кўрсатган турли гуруҳлар ва бошқа манфаатдор томонлар билан уларнинг фикр ва истакларини аниқлаш учун кенг доирадаги маслаҳатлашувлар ўтказилади. Ушбу маслаҳатлашувлар натижаларига кўра, агар керак бўлса, дизайн ўзгаради ва юмшатиш чоралари киритилади. Маслаҳатлашувлар аёлларни ўз ичига олади ва уларнинг ташвишлари ва реакциялари, хусусан, ерга эгалик қилиш, яшаш воситаларига таъсир қилиш, товон тўлаш ва кўчириб ўтказишни режалаштириш масалалари тегишли юмшатиш орқали ҳал қилинади.

Тасдиқланган батафсил муҳандислик лойиҳаси ёрдамида батафсил ўлчов тадқиқоти (DMS) ушбу фаолият йўқотишларни инвентаризация қилиш (IOL), таъсирларнинг

жиддийлиги ва RAP рўйхатини яқунлаш ва/ёки тасдиқлашни ўз ичига олади. Кўчириб ўтказишнинг яқуний қиймати DMS тугагандан сўнг аниқланиши мумкин.

DMS натижалари қуйидагиларга олиб келади: (а) зарар кўрган ер участкаларининг сони, мулки ва тури; (б) таъсир кўрсатадиган экинларнинг тури ва майдони (в) таъсир кўрсатадиган тузилмаларнинг сони, мулкчилик тури, (г) фойдаланиладиган қурилиш материаллари тури ва (д) коммунал тармоқлар каби бошқа активлар ва бошқалар.

Чеклов санаси белгиланади ва бу санага кўра, RAP ва уларнинг таъсир ўтказилган активлари аниқланган ва объектга янги келганлар компенсация ёки кўчириб ўтказиш ёрдамига даъво қила олмайди. Мулкдорлиги, яшаш жойидан фойдаланиш муддати тугагунга қадар кўрсатилиши мумкин бўлган шахслар, аҳолини рўйхатга олишда аниқланганидан қатъи назар, ёрдам олиш ҳуқуқини сақлаб қоладилар.

Баҳолаш жараёни CVLD билан биргаликда ихтисослаштирилган баҳолаш компаниясини жалб қилади, бу эса бошқаларни ўз ичига олади: (а) ёши, маълумоти, бандлиги, жинси бўйича ажратилган уй хўжаликлари даражасига оид маълумотлар; б) оила даромадлари ва унинг манбалари; (в) ер, экинлар, дарахтларни ўз ичига олган активларни инвентаризация қилиш; (г) мактаблар, шифохоналар, черковлар каби ижтимоий хизматлардан фойдаланиш имконияти; (д) уй хўжалигининг заифлик ҳолати. Аҳолини рўйхатга олиш корхоналардан тушган даромадларни ва зарар кўрган бизнес дўконларида ишлайдиган ишчиларнинг потенциал кўчирилишини аниқлайди. Аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтож оилаларини аниқлашга алоҳида эътибор қаратилади. Таъсирни баҳолаш натижалари RAP учун компенсация ва яшаш воситаларини тиклаш чоралари учун асос бўлади. Компенсация учун RAP ҳуқуқлари 4-иловада кўрсатилган.

Аҳолини рўйхатга олишдан сўнг, таъсирлар ва таъсир ўтказилган шахслар тўғрисидаги тўпланган маълумотлар асосида RAP ишлаб чиқилади.

5.2 Кўчириб ўтказиш бўйича ҳаракатлар режаларини тайёрлаш

Ижтимоий ва иқтисодий аҳолини рўйхатга олиш ва лойиҳага таъсир кўрсатадиган томонлар аниқлангандан сўнг RAP тайёрланади. RAP лойиҳаси таъсир этувчи томонлар билан маслаҳатлашган ҳолда тузилади. Хусусан, компенсация олиш ҳуқуқи, шунингдек, иқтисодий ва турмуш фаолияти йўлида пайдо бўладиган тўсиқлар, баҳолаш усуллари, товон тўлаш, мумкин бўлган ёрдам, RAPнинг илҳомлари, шикоятларни кўриб чиқиш механизмлари, шунингдек, амалга ошириш муддатлари бўйича маслаҳатлашувлар ўтказилади. RAPнинг яқуний версияси RAPнинг мулоҳазалари/изоҳларини ўз ичига олади. ESS5 да кўрсатилган асосий RAP элементлари қуйида келтирилган. RAP мазмуни 5-иловада ҳам баён этилган. Лойиҳанинг таъсир кўрсатадиган алоҳида одамларга таъсири даражаси сезиларли бўлиши кутилмайди (яъни, RAPнинг жисмоний кўчирилиши ёки ишлаб чиқариш активларини йўқотиши мумкин эмас). Қисқартирилган RAP бир нечта стандарт бўлимларни ўз ичига олади, масалан: лойиҳа таъсирининг тавсифи ва таъсир ўтказилган активларнинг баҳоси, таъсир ўтказилган одамларнинг тавсифи ва уларнинг асосий ижтимоий-иқтисодий ва демографик хусусиятлари, институционал тартибга солиш ва амалга ошириш тартиблари, зарар кўрган одамларга кўрсатиладиган компенсация ва ёрдам; маслаҳатлашувлар натижалари, мониторинг ва баҳолаш тартиблари, муддат ва бюджет.

Лойиҳа таъсир қилган уй хўжаликлари тўғрисидаги маълумотлар RAPнинг муҳим таркибий қисми сифатида кўриб чиқилади; бироқ, шахсий дахлсизликни ҳурмат қилганлиги сабабли, алоҳида шахслар ва уй хўжаликларига тегишли маълумотлар жамоатчиликка ошкор этилмаслиги керак. RAP жараёнининг бошида тўпланган маълумотлардан кейин таъсир ўтказилган шахслар ва уй хўжаликлари ўзларининг

турмуш даражасини лойиҳадан олдинги даражагача сақлаб қолиши ёки яхшиси яхшиланишини таъминлаш учун асосий асос сифатида фойдаланиш мумкин. Агар тўлик RAP ишлаб чиқилиши керак бўлса, у камида қуйидагиларни ўз ичига олиши керак: (i) аҳолини рўйхатга олиш ва ижтимоий-иқтисодий сўров маълумотлари; (ii) махсус компенсация ставкалари ва стандартлари; (iii) ушбу RPFда аниқланмаган, лекин амалга ошириш давомида аҳолини рўйхатга олиш ёки сўровномалар орқали аниқланган ҳар қандай қўшимча таъсирлар билан боғлиқ сиёсат ҳуқуқлари; (iv) турмуш воситалари ва турмуш даражасини яхшилаш ёки тиклаш дастурлари; (v) кўчириб ўтказиш бўйича тадбирларни амалга ошириш жадвали; (vi) ва батафсил харажатлар сметаси.

5.3 Ошкор қилиш ва тасдиқлаш

Тўлик/қисқартирилган RAPни тайёрлашдан кейин қуйидаги босқичларни бажариш керак:

- i. RAP лойиҳаси муҳокамадан бир ҳафта олдин RAP нусхасини оладиган RAP билан муҳокама қилиниши керак. Жамоатчилик консултацияларида RAP вакиллари, маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органлари (LSG) мансабдор шахслари ва CVLD вакиллари иштирок этадилар.
- ii. Муҳокамалардан сўнг мулоҳазалар ва таклифлар RAPда акс эттирилади.
- iii. RAP маслаҳат жараёнининг бўлимини шарҳлар ва уларни киритиш ва амалга ошириш бўйича таклифлар матрицаси билан ўз ичига олади.
- iv. PIU RAPни тасдиқлаш учун CVLDга тақдим этади.
- v. RAPни ошкор қилиш натижасида олинган шарҳлар киритилгандан сўнг ва CVLD томонидан тасдиқланганидан сўнг, RAP ESS5 ва бошқа амалдаги сиёсат/процедураларга мувофиқлигини кўриб чиқиш ва тасдиқлаш учун Жаҳон банкига расмий равишда юборилади.
- vi. Жаҳон банки ҳар бир RAP сифатининг мақбуллигини тасдиқлаганидан сўнг, у Жаҳон банкининг веб-сайтида эълон қилинади, яқуний RAP сифатида CVLD веб-сайтида эълон қилинади ва барча манфаатдор томонлар билан қайта тақсимланади. RAP тўғрисидаги шахсий маълумотлар ҳамма учун очик бўлмаслиги керак.

Жаҳон банкининг олдиндан розилигисиз компенсация ҳуқуқи матрицасига, мувофиқлик мезонларига, компенсация ставкаларига ёки ёрдам шартларига ҳеч қандай ўзгартириш киритилиши мумкин эмас.

6. ЛОЙИХА ТАЪСИР ҚИЛГАН ОДАМЛАРНИНГ ТУРЛИ ТОИФАЛАРИ УЧУН МУВОФИҚЛИК МЕЗОНЛАРИ ВА ТАРТИБЛАРИ

Ушбу бўлимда ким кўчириб ўтказиш ва имтиёзлар олиш ҳуқуқига эга бўлишини аниқлаш ва номақбул одамларнинг даъволарини рад этиш учун зарур бўлган мувофиқлик мезонларини белгилайди.

6.1. Тамойиллар

Ерни ихтиёрсиз олиб қўйиш бошқа жойга кўчирилишига ёки бошпана йўқолишига ва/ёки активларнинг йўқолиши ёки активларга кириши ёки даромад манбалари ёки ЛХҚ бошқа жойга кўчиб ўтиши керакми ёки йўқми, яшаш воситаларининг йўқолишига олиб келиши мумкин. Шундай қилиб, жабрланган шахслар, маҳаллий ҳокимият органлари ва жамоат раҳбарлари билан мазмунли маслаҳатлашувлар кўчирилган шахслар компенсация ва бошқа кўчириб ўтказишда ёрдам олиш ҳуқуқига эга бўлган мезонларни белгилаш имконини беради.

ESS5 мувофиқлик таснифи

Таъсир ўтказилган шахсларни шахслар сифатида таснифлаш мумкин:

- а. Ерга ёки мулкка расмий қонуний ҳуқуқларга эга бўлганлар;
- б. Ер ёки мулкка расмий қонуний ҳуқуқларга эга бўлмаган, аммо миллий қонунчиликка мувофиқ тан олинган ёки тан олинадиган ер ёки мулкка даъвоси бўлганлар; ёки
- в. Ўзлари эгаллаб турган ёки фойдаланаётган ер ёки мол-мулкка нисбатан қонуний ҳуқуқ ёки даъвога эга бўлмаганлар.

Юқоридаги (а) ва (б) бандларида назарда тутилган шахсларга йўқотилган ер учун компенсация ва ушбу RPFга мувофиқ бошқа ёрдам кўрсатилиши керак. Юқоридаги (в) бандида назарда тутилган шахсларга ўзлари эгаллаб турган ер учун компенсация ўрнига кўчириб ўтказиш ёрдами ва зарур бўлганда, ушбу RPFда белгиланган мақсадларга эришиш учун бошқа ёрдам кўрсатилиши керак, агар улар лойиҳа ҳудудини потенциал ЛТТлар, маҳаллий ҳамжамият раҳбарлари ва тегишли маҳаллий ҳокимият органлари билан яқиндан маслаҳатлашган ҳолда лойиҳа маъмурлари томонидан белгиланган ва Жаҳон банки учун мақбул бўлган муддатдан олдин эгаллаган бўлса.

Белгиланган санадан кейин ҳудудга бостириб кирган шахслар компенсация олиш ёки кўчириб ўтказишда ёрдам кўрсатиш ҳуқуқига эга эмаслар. Юқоридаги (а), (б) ёки (в) бандларига киритилган барча шахслар ердан ташқари мулкни йўқотиш учун компенсация билан таъминланиши керак. Демак, Лойиҳа таъсир қилган барча шахслар, уларнинг мақомидан қатъи назар, расмий номлари, қонуний ҳуқуқлари борми ёки йўқлиги, ерни босқинчи ёки бошқа йўл билан ноқонуний тажовуз қилганлигидан қатъи назар, агар улар ерни эгаллаб олган бўлса ёки ундан фойдаланиш ҳуқуқи тугаш санасидан олдин бўлса, қандайдир ёрдам олишлари аниқ.

Жаҳон банки ESS5 доирасида ёрдам олиш ҳуқуқи, агар Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларида мавжуд умумий фойдаланишдаги автомобил йўллари яқинидаги хусусий ер участкаларини товоносиз вақтинча ёки доимий равишда олиш назарда тутилган бўлса ҳам, лойиҳа таъсир қилган шахслар учун ҳам амал қилади.

6.2. Мувофиқлик мезонлари ва ҳуқуқлар

RPF барча турдаги йўқотишларни (ер, экинлар/дарахтлар, тузилмалар, бизнес/бандлик ва иш кунлари/иш ҳақи) қоплаш ҳуқуқи ва қоидаларини белгилайди. Барча RAP, шу жумладан номсиз ёки норасмий яшовчилар йўқолган активлари (экинлар, иншоотлар,

дарахтлар ва/ёки бизнес йўқотишлари) учун компенсация қилинади ва (i) компенсация ва/ёки (ii) ерни, иншоотларни, кўчатларни алмаштириш, бошқа кўчириб ўтказиш ёрдами, масалан, кўчириб ўтказиш нафақаси, тузилмаларни қайта куришда ёрдам, иш кунлари/даромадларни йўқотиш учун компенсация олади (зарур бўлганда, алмаштириш қийматига мос келиш учун).

Мувофиқлик мезонлари учта гуруҳдан бирига мансуб бўлган РАРларга асосланади: (а) ерга мулк ҳуқуқи ёки расмий қонуний ҳуқуқларига эга бўлганлар; (б) Йўқотишлар инвентаризацияси (IOL)/Батафсил ўлчов тадқиқоти (DMS) ёки аҳолини рўйхатга олиш бошланганда ерга расмий қонуний ҳуқуқларига эга бўлмаганлар, лекин бундай ер ёки мулкларга даъвогарлар — агар бундай даъволар мамлакат қонунларига мувофиқ тан олинса ёки РАРда белгиланган жараён орқали тан олинади; ва (в) ўзлари эгаллаб турган ерга нисбатан қонуний ҳуқуқ ёки даъвога эга бўлмаганлар (яъни, мулк ҳуқуқига эга бўлмаган фойдаланувчилар ёки норасмий кўчманчилар).

Лойиҳа бўйича компенсация олиш ҳуқуқига эга бўлган РАР қаторига қуйидагилар кириди:

- i. Тузилмалари қисман ёки умуман Лойиҳа томонидан вақтинча ёки доимий таъсир кўрсатган шахслар;
- ii. Турар-жой ёки тижорат бинолари ва/ёки қишлоқ хўжалиги ерлари (ёки бошқа унумдор ерлари) қисман ёки тўлиқ (доимий ёки вақтинча) Лойиҳа таъсирида бўлган шахслар;
- iii. Лойиҳа натижасида ер участкасининг йўқолиши натижасида корхоналари қисман ёки тўлиқ (вақтинча ёки доимий) зарар кўрган шахслар;
- iv. Лойиҳа туфайли ер участкасининг йўқолиши натижасида вақтинча ёки доимий равишда бандлиги ёки ёлланма меҳнати ёки улуш ҳосил қилиш шартномаси зарар кўрган шахслар;
- v. Экинлари (йиллик ва кўп йиллик) ва/ёки дарахтлари лойиҳа натижасида ернинг йўқолиши натижасида қисман ёки тўлиқ зарар кўрган шахслар;
- vi. Лойиҳа натижасида ернинг йўқолиши натижасида жамоат ресурслари ёки мулкига кириш қисман ёки тўлиқ зарар кўрган шахслар.

Ер сотиб олинishi керак бўлган ҳолларда, мулк ҳуқуқи ёки қонунийлаштирилиши мумкин бўлган РАР лойиҳа томонидан сотиб олинган ер учун алмаштириш қиймати бўйича компенсация оладилар. Бу ўрнини босувчи қиймат бўйича нақд пул шаклида ёки ишлаб чиқариш салоҳияти, жойлашув афзалликлари ва бошқа омилларнинг комбинацияси билан ер участкасининг ҳеч бўлмаганда РАРни қондириш учун олинган ернинг афзалликларига тенг бўлади (тенг ўлчамли ва/ёки ишлаб чиқариш қиймати ва РАРни қондирадиган бўлиши керак).

Ҳуқуқли бўлмаган РАРлар ер учун компенсация олиш ҳуқуқига эга эмаслар, лекин ерга бириктирилган мулклар учун компенсация оладилар ва керак бўлганда ер тўлови ўрнига бошқа ёрдам оладилар.

Алоҳида заиф мақомига эга бўлганлиги сабабли давлат томонидан ижтимоий нафақа олувчи уй хўжаликлари/шахслар, миллий қонунчиликка мувофиқ ойлик нафақа тўловларини оладиган кам таъминланган уй хўжаликлари лойиҳа таъсирини тўлиқ юмшатиш учун кейинги ёрдам олиш ҳуқуқига эга бўладилар. Қуйидаги 6.1-жадвалда потенциал йўқотишларга асосланган Лойиҳанинг ҳуқуқлар матрицаси келтирилган.

Компенсация олиш ҳуқуқи ҳар бир кичик лойиҳа учун белгиланган муддат билан чекланади ва тугатилган санадан кейин зарар кўрган ҳудудларга жойлашадиган РАР компенсация олиш ҳуқуқига эга бўлмайди. Бироқ, уларга лойиҳани амалга оширишдан олдин биноларни бўшатиш ва таъсир ўтказилган тузилмаларни демонтаж қилиш

сўраладиган етарли даражада олдиндан огоҳлантирилади. Уларнинг демонтаж қилинган иншоотлари мусодара қилинмайди ва улар ҳеч қандай жарима ёки санкция тўламайди. Мажбурий кўчириб ўтказиш фақат бошқа барча ҳаракатлар тугаганидан кейин кўриб чиқилади.

6.3. Ҳуқуқ матрицаси: муносиб PAP, активлар ва компенсациялар

Ҳуқуқлар матрицаси қуйидаги 6.1-жадвалда ишлаб чиқилган бўлиб, унда йўқотишлар турлари ва ҳуқуқларнинг тегишли табиати ва қўлами жамланган ҳамда миллий қонунлар ва ESS5 га мос келади.

6.1-жадвал. Хукук матрицаси

Актив	Техник хусусиятлари	Компенсация ҳуқуқлари
А. Ерга таъсири		
А.1. Қишлоқ хўжалиги ерлари/Боғ ерлари	Барча ер йўқотишлари таъсирнинг жиддийлигига боғлиқ эмас.	<p>1. Тенг қийматли/ҳосилдорлик классдаги, таққосланадиган жойлашуви ва қишлоқ хўжалигини қўллаб-қувватлаш хизматлари билан ерни қоплаш учун ер (ёки бундай хизматларни тақдим этиш учун компенсация). Янги ажратилган ер участкаси билан боғлиқ битимлар қиймати, рўйхатдан ўтказиш йиғими тегишли марказлаштирилган жамғарма маблағлари ва қонун ҳужжатларида тақиқланмаган бошқа манбалар ҳисобидан лойиҳалаштирилган туманлар ҳокимликлари томонидан қопланади; ЁКИ Охирги 3 йил ичида зарар кўрган ердан олинган ўртача йиллик соф даромадга эквивалент пул компенсацияси 4 йилга қўпайтирилади. Ушбу компенсация лойиҳанинг туман қишлоқ хўжалиги бўлими томонидан ҳисоблаб чиқилади.</p> <p>2. Таъсир ўтказилган экин майдонларининг зарар кўрмаган қисмлари, агар у таъсирдан кейин яроқсиз бўлиб қолса, компенсация қилинади.</p>
А.2. Турар-жой ва/ёки тижорат ерлари	Ерни йўқотиш	<p>Қиймати/жойлашуви бўйича йўқолган участкага</p> <p>1. тенг бўлган ер участкасини бериш йўли билан компенсация олиш учун ер участкалари, шу жумладан йўқолган участкаларга хизмат (ёки бундай хизматларни тақдим этиш учун компенсация) кўрсатиш, агар мавжуд бўлса, тегишли марказлаштирилган жамғарма ва қонун билан тақиқланмаган бошқа манбалар ҳисобидан рўйхатдан ўтказиш ва ўтказиш тўловлари ҳисобига лойиҳалаштирилган туманлар ҳокимликлари томонидан тўланади. ЁКИ Мустақил баҳоловчи томонидан белгиланадиган бозор нархидаги пул компенсацияси.</p> <p>2. Агар таъсир содир бўлгандан кейин яроқсиз ҳолга келса, участканинг таъсирланмаган қисмлари ҳам компенсация қилинади.</p>

		3. Ер участкасини рўйхатдан ўтказиш, зарур уй-жой лойиҳасини тугатиш, ўрганиш, зарар кўраётган уй-жой номи остида қурилишга рухсат олиш учун барча мажбурий йиғимлар ва бошқа харажатлар тегишли марказлаштирилган жамғарма ва қонун билан тақиқланмаган бошқа манбалар ҳисобидан лойиҳа туманлари ҳокимликлари томонидан тўланади.
--	--	---

В. Тузилмаларга таъсири		
Аҳоли яшаш жойи	Тузилмаларнинг тўлиқ ёки қисман йўқолиши	<ol style="list-style-type: none"> 1. Таъсир ўтказилган тузилма/асосий воситаларни тўлиқ алмаштириш қиймати бўйича амортизация ва транзаксия харажатларисиз компенсация. 2. Ердан фойдаланувчиларнинг уй хўжаликлари аъзолари материалларни компенсациядан ушлаб қолмаган ҳолда сақлаб қолиш ҳуқуқига эга бўлиши керак. 3. Тузилмаларга қисман таъсир қилганда (иншоот девори, тўсиқлар ва бошқалар), қолган тузилмани тиклаш учун алмаштириш ставкалари бўйича пул компенсацияси. Агар Лойиҳа таъсир этмаган қисмлар яроқсиз ҳолга келиб қолса, улар учун ҳам компенсация тўлови белгиланади. 4. Амалдаги сув, электр, газ ва телефон тармоқларини қайта таъминлаш харажатлари компенсация тўловига киритилади.
Тижорат тузилмалари	Тузилмаларнинг тўлиқ ёки қисман йўқолиши	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ижро этувчи орган томонидан бошқа жойга кўчириб ўтказишда транспорт ва қайта ўрнатиш хизмати ўз мулкларини йўллар орасидан. Бундан ташқари, улар янги ердан расмий фойдаланиш ҳуқуқига эга бўладилар.
	Ижарага олиш жойини йўқотиш	<ol style="list-style-type: none"> 1. Уй эгаси томонидан янги ижара ёки мавжуд ижаранинг 3 ойлик нақд пул эквиваленти янги ижара топиш ва имзолаш имконини беради. 2. Йўқотилган ижара учун компенсация олдиндан тўланади. Вақт мустақил баҳоловчи томонидан белгиланади. 3. Товон талаб қилиш учун далил ёки далилларни кўрсатиш учун расмий нотариал тасдиқланган ижарага эга бўлмаган ижарачи.
С. Экинлар ва дарахтларга таъсири		

Қишлоқ хўжалиги ерлари, боғ, турар-жой мажмуаси ичида	Экинларни йўқотиш	<ol style="list-style-type: none"> 1. Экинларни йиғиш учун олдиндан огоҳлантириш. 2. Ўрим-йиғим мавсумининг олдини олиш учун қурилиш жадвали. 3. Агар ҳосилни йиғиб олишдан қочишнинг иложи бўлмаса, тугалланмаган ўрим-йиғим тури қуйидагича ҳисобланади: зарар кўрган ерларда 1 йиллик ишлаб чиқариш таннарни (киришлари) асосида бирламчи (агар мавжуд бўлса, иккиламчи экинлар) учун алмаштириш қиймати бўйича пул компенсацияси.
	Самарали (мевали) дарахтларни йўқотиш	<ol style="list-style-type: none"> 1. Мевали дарахтлар учун пул компенсацияси сўнги 3 йилдаги ўртача даромаднинг зарарланган ҳудудга кўпайтирилиши ва бир хил маҳсулдор ёшга қадар янги дарахтни қайта ўстириш йиллари сонига кўпайтирилишига асосланади. 2. Бундан ташқари, баҳолаш компанияси томонидан аниқланган ёғочнинг бозор қийматига асосланган пул компенсацияси. 3. Кесилган мевали дарахтлар компенсациядан чегирмасиз АР томонидан сақланади.
	Самарали бўлмаган (ёғоч) дарахтларни йўқотиш	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ёғочли дарахтлар учун пул компенсацияси компаниянинг баҳолаш ҳисоботи асосида қуруқ ёғоч ҳажмининг бозор қийматидан келиб чиққан ҳолда тўланади.
		<ol style="list-style-type: none"> 2. Кесилган дарахтлар компенсациядан чегирилмасдан АР томонидан сақланади.
D. Даромадга/ҳаёт тарзига таъсири		
Қишлоқ хўжалиги билан боғлиқ даромад	Ишни йўқотиш (вақтинчалик ёки доимий)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Қишлоқ хўжалиги йили/ёки шартнома даврининг қолган қисми учун уларнинг иш ҳақиға (пул ёки натура кўринишида) мос келадиган компенсация пул қийматининг қайси бири юқори бўлса. 2. Қишлоқ хўжалигининг норасмий ишчиларига (келишувсиз ишлаётган) энг кам ойлик иш ҳақининг 3 ойлигигача нафақа тўланади.
Бизнес/бандлик	Бизнесни йўқотиш (вақтинчалик ёки доимий)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Бизнесни йўқотиш учун пул компенсацияси/даромадлар узилиш давомийлигига кўпайтириладиган ўртача соф даромад асосида ҳисобланади. Доимий узилиш бўлса, ўртача соф даромад ҳар бир лойиҳанинг туман солиқ бошқармаси томонидан кўрсатилгандек 6 ойга кўпайтирилади. Бу муддатга янги ер участкасини олиш, янги қурилишни лойиҳалаштириш, табиати ва ҳажмига тенг бўлган бинолар ва иншоотларни қуриш вақтлари киради.

		2. Барча зарар кўрган тадбиркорлар 6 ойгача бошқа жойга кўчириб ўтказиш даврида барча мажбурий солиқлардан озод қилинади. Иштиёздан озод қилиш мумкин бўлмаган ҳолларда солиқ лойиҳа туманлари ҳокимликлари томонидан тегишли марказлаштирилган жамғарма маблағлари ва қонун ҳужжатларида тақиқланмаган бошқа манбалар ҳисобидан тўланади.
Е. Кўчириб ўтказиш бўйича ёрдам (транспорт ва ижара нархи)		
Кўчириб ўтказиш ва ижара	Транспорт ва ижара нархи	<p>1. Тузилмалар/биноларни йўқотган АР учун транспорт харажатларини қоплаш учун етарли бўлган транспорт нафақаси. Бунга транспорт воситаларини ижарага олиш учун етарли миқдорда нафақа ва оилавий нарсаларни янги жойга олиб бориш учун ишчи кучи киради. Энг кам ойлик иш ҳақининг 3 ойига тенг транспорт нафақаси.</p> <p>2. Қайта қуриш ва янги жойга кўчириб ўтказиш учун зарур бўлган ойлари сонига кўпайтириладиган ўхшаш ер участкалари/иншоотлари учун ойлик ижара нархиға эквивалент кўчириб ўтказиш учун нафақа. 3 ойлик энг кам ойлик иш ҳақи миқдоридаги ижара нафақаси.</p>
Ғ. Заиф уй хўжаликлариға кўмак		
Аҳолининг заиф гуруҳлари	Барча таъсирлар аёллар бошқарадиган уй хўжалиги, кам таъминланган уй хўжалиги, боқувчиси бўлмаган қариялар ва жисмоний ногиронлар бошқарадиган оилалар	<p>1. Энг кам иш ҳақининг 3 ойлик миқдорида бир марталик кўшимча нафақа. Ҳисоблаш учун даромад даражаси зарар кўрган оила аъзосининг энг юқори даромадиға асосланади.</p> <p>2. Лойиҳа билан боғлиқ ишларда ишға жойлашиш, ўқитиш имкониятлари, ўз-ўзини иш билан таъминлаш ва иш ҳақиға кўмаклашиш учун устуворлик.</p>
Г. Жиддий таъсир учун кўмак		

Жиддий таъсир	Жиддий таъсирга учраган уй хўжаликлари ўзларининг 10% ёки ундан кўпроқ ҳосилдор/даромадли активларини йўқотадилар, масалан, қишлоқ/сув хўжалигидаги ер эгалари ва/ёки уй-жойдан жисмоний кўчирилганлар ва/ёки бизнес эгалари ўз бизнесларини йўқотадилар.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Энг кам иш ҳақининг 3 ойлик миқдорида бир марталик кўшимча нафақа. 2. Жиддий таъсир ўтказилган АР учун маҳаллий ишга жойлашишда устуворлик.
---------------	---	---

Н. Жамоа тузилмалари ва активларига таъсири

Жамоа тузилмалари ва активлари	Жамоат инфратузилмаси ва коммунал хўжалик жамиятига тегишли активларнинг йўқолиши ёки шикастланиши	Таъсир ўтказилган тузилмаларни/коммунал хизматларни лойиҳадан олдинги даражага тиклаш/алмаштириш (жами 1 та автовокзални ўз ичига олган жами 1 та тузилма).
--------------------------------	--	---

И. Қурилиш вақтида вақтинчалик таъсирлар

Ерга, мулкка ва/ёки даромадга вақтинчалик таъсир	Қурилиш туфайли	Қурилиш ишлари учун ҳар қандай вақтинчалик ер сотиб олиш ёки лойиҳани амалга ошириш жараёнида хусусий ва давлат мулкига таъсир қилиш пудратчи томонидан ҳуқуқ матрицасида юқорида айтиб ўтилганидек иншоотларнинг алмаштириш қиймати, ердан фойдаланиш учун ижара ҳақи, ҳосил ва дарахтларнинг йўқолиши учун ўрнини босувчи қийматдан келиб чиққан ҳолда қопланади.
--	-----------------	---

Ж. Ҳар қандай қутилмаган таъсирлар

Лойиҳани амалга ошириш жараёнида аниқланган ҳар қандай қутилмаган таъсирлар алмаштириш қиймати бўйича тўлиқ ҳажмда қопланади ва агар керак бўлса, батафсил ва якуний лойиҳалаш жараёнида қутилмаган катта таъсирлар юзага келган тақдирда ҳуқуқлар матрицаси қайта кўриб чиқилади.

Агар ESS5 бўйича Таъсирлар билан боғлиқ ҳар қандай солиқлар ва якуний транзакция тўловлари учун PАР жавобгар бўлса, бундай солиқлар ёки тўловлар лойиҳа томонидан Қарз олувчи томонидан қўшиладиган кўчириб ўтказиш бюджети ҳисобидан тўланади. Бундан ташқари, банк хизматлари учун тўловларни қоплаш суммаси PАРнинг банкларда оладиган нақд пул компенсацияси суммасига қўшилади.

6.4. Ерни ихтиёрий ҳады қилиш

Агар хусусий ерларнинг фақат кичик қисмларини арзимаган таъсир билан олиш керак бўлса, лойиҳага бундай ерларни ихтиёрий хайр-эҳсонлар орқали алмаштириш қиймати бўйича компенсациясиз сотиб олишга рухсат берилади. Ҳамжамият аъзолари ўз ерларини ёки бошқа мулкларини тўлиқ ўрнини босувчи қиймат бўйича тўлов талаб қилмасдан ёки тўламасдан ҳисса қўшиш ҳуқуқига эга. Ихтиёрий ҳисса - бу хабардор қилинган розилик актидир. Маҳаллий ҳокимият органлари ихтиёрий бадаллар жабрланувчининг бошқа вариантлар мавжудлиги (шу жумладан алмаштириш қиймати бўйича компенсация) тўғрисида тўлиқ ва олдиндан маълумотга эга бўлган ҳолда амалга оширилишини ва мажбурлаш ёки мажбурлашсиз олинишини таъминлаши керак. Шунингдек, ихтиёрий хайр-эҳсонларга фақат зарар кўрган одамлар бундай таъсирни келтириб чиқарадиган инвестицияларнинг бевосита бенефициарлари бўлган тақдирдагина рухсат этилади. Ихтиёрий бадалларни ўз ичига олган тақдирлар, агар улар яқка тартибдаги мулкдорлар ёки фойдаланувчиларнинг даромадлари ёки турмуш даражасига сезиларли даражада зарар етказадиган бўлса, тасдиқлаш учун тақдим этилмайди (ихтиёрий равишда берилган ернинг ҳажми ушбу шахснинг умумий ер участкасининг 5 фоизидан ошмаслиги керак). Хусусан, лойиҳа доирасидаги ихтиёрий бадалларни қуйидаги баённома тартибга солади:

- i. Ихтиёрий бадаллар хабардор қилинган розилик далолатномаси бўлиб, жабрланувчилар ер эгаллигининг ҳуқуқий мақомидан қатъи назар, мажбурлаш ёки тазйиқ остида ер ёки бошқа мол-мулкни ҳады қилишга мажбурланмайдилар ёки ўзларини шундай қилишлари шарт, деб нотўғри ишонтирмайдилар.
- ii. Ерни бегоналаштириш жисмоний ёки иқтисодий кўчирилишига олиб келмаслиги керак.
- iii. Таъсирлар кичик бўлиши керак. Ер ёки бошқа мулкни ўз ҳиссасини қўшаётган уй хўжаликлари кичик лойиҳанинг бевосита бенефициарлари ҳисобланади; таъсир кўрсатилган уй хўжалигига тегишли жами ишлаб чиқариш активларининг 5% дан камроғини ташкил қилади.
- iv. Ер талаб қиладиган объектлар объектга хос бўлмаслиги керак.
- v. Кўриб чиқиладиган ер босқинчилар, босқинчилар ёки бошқа даъволар ёки оғирликлардан холи бўлиши керак.
- vi. Ер CVLD ёки бошқа тармоқ агентликлари ёки лойиҳа органлари томонидан эмас, балки муниципалитет ва кадастр органи томонидан аниқланиши керак. Шу билан бирга, лойиҳанинг техник органлари ернинг кичик лойиҳа мақсадларига мос келишини ва кичик лойиҳада соғлиқ ёки атроф-муҳит хавфсизлигига салбий таъсир кўрсатмаслигини таъминлаши керак.
- vii. Ер ҳады қилишнинг ихтиёрийлигини текшириш ерни ҳады қилувчи ҳар бир шахсдан/уй хўжалигидан олиниши керак. Бу имзоланган баёнотлар шаклида бўлиши керак.
- viii. CVLD шунингдек, ушбу уй хўжаликларининг хайр-эҳсон қилган ерларига миннатдорчилик туйғусини билдириш механизмларини ишлаб чиқиш бўйича

хамжамият ўртасида хабардорликни оширади. Булар баёноларда ўз ўрнини топади.

- ix. Жабрланган одамлар ерни ёки бошқа хусусий мулкни ҳада қилишдан бош тортиш ҳуқуқига эга эканликлари ва бунинг ўрнига алмаштириш қиймати бўйича компенсация олишлари ва шикоятларни кўриб чиқиш механизми мавжуд бўлиб, улар орқали ҳада қилишни истамасликлари ҳақида тўлиқ маълумотга эга. Бундан ташқари, одамлар ёзма ёки оғзаки саволлари ёки сўровлари бўлса, шикоятларни кўриб чиқиш механизмидан фойдаланишлари тавсия этилади.

6.5. Чиқиб кетиш саналарини аниқлаш усуллари

Фаолиятни лойиҳалаш яқунлангандан ва қонуний процедуралар тугаллангандан сўнг, фаолият учун РАР тайёрланади. РАРнинг бир қисми сифатида барча РАРни ва тегишли таъсир даражаларини аниқлаш учун аҳолини рўйхатга олиш ўтказилади. Аҳолини рўйхатга олиш яқунланган сана кўчириб ўтказиш ва компенсация олиш ҳуқуқининг чегараланган санаси ҳисобланади. Шу сабабли, ушбу сана барча потенциал РАРларга, жумладан, лойиҳа таъсир кўрсатаётган ҳудуддаги маҳаллий ва миллий оммавий ахборот воситалари орқали, бу одамларнинг аҳолини рўйхатга олиш учун мавжудлигини таъминлаш учун етарли вақт билан тўлиқ етказилиши муҳимдир.

Ушбу алоқа CVLD орқали ва ушбу ҳужжатда кўрсатилган маслаҳатлашув тартиб-қоидаларига мувофиқ амалга оширилади. Потенциал РАР ҳам расмий хабарномалар, шу жумладан маҳаллий ва миллий оммавий ахборот воситалари орқали, ёзма ва оғзаки хабарнома орқали хамжамият етакчилари ёки уларнинг вакиллари иштирокида хабардор қилинади.

7. RPF VA RAPНИ АМАЛГА ОШИРИШ ТАРТИБ ВА ТАОМИЛЛАРИ

7.1. Жараённинг умумий кўриниши

Умуман олганда, SLSDP бўйича тадбирлар шаффофлик, инклюзивлик ва жараён давомида фуқароларнинг фаол иштироки тамойилларига асосланади. Фуқароларнинг иштироки фуқароларнинг ўз ҳаётига дахлдор бўлган қарорларда ўз фикрини билдириш ҳуқуқини қадрлайди. У ҳукумат билан икки томонлама ҳамкорлик ва мулоқотга асосланади ва ҳукумат ва фуқаролар ўртасида ҳокимият, ахборот алмашиш ва ўзаро ҳурматга урғу беради.

RPFни амалга ошириш билан боғлиқ ҳолда, CVLD туман/шаҳар ҳокимияти ёки комиссиялар (агар мавжуд бўлса) томонидан (i) ижтимоий скринингни амалга ошириш ва кичик лойиҳа мувофиқлигини баҳолаш; (ii) тегишли давлат органлари билан алоқа ўрнатиш ва мувофиқлаштириш (iii) кичик лойиҳаларни амалга ошириш жараёнида RPF, талаблар ва ижтимоий экспертиза вазифаларининг тўғри бажарилишини таъминлаш; (iv) лойиҳанинг манфаатдор томонлари ва жамоатчиликнинг шикоятлари ва фикр-мулоҳазаларини, шу жумладан кичик лойиҳаларнинг экологик/ижтимоий таъсирига оид шикоятларни кўриб чиқиш; (v) RAPни амалга оширишда назарда тутилган юмшатиш чораларини назорат қилиш; (vi) кичик лойиҳани амалга оширишнинг умумий мониторинги доирасида ижтимоий таъсирларни мониторинг қилиш; ва (vii) кичик лойиҳаларни амалга ошириш жараёнида юзага келган ижтимоий таъсирлар тўғрисида ҳисобот бериш ва салбий оқибатларни минималлаштириш учун қўлланиладиган юмшатиш чоралари самарадорлигини таҳлил қилиш қўллаб-қувватланади. Кичик лойиҳани амалга оширувчилар ва бенефициарлар билан биргаликда CVLD юқоридаги тадбирларни амалга ошириш учун жавобгардир.

7.2. Ижтимоий-иқтисодий профиллаш ва йўқотишларни инвентаризация қилиш

Агар скрининг жараёни ер сотиб олиш зарурлигини кўрсаца, кейинги қадам Лойиҳа таъсир кўрсатган шахсларнинг ижтимоий-иқтисодий идентификацияси ва профилини аниқлаш бўлади (масалан, уларнинг ёши, мулкига боғлиқлиги, даромади, оилавий аҳволи ва бошқалар). Бу кенг қўламли кўчириб ўтказиш учун ўтказилган аҳолини рўйхатга олиш билан тенгдир.

Аҳолини рўйхатга олиш каби, 100% RAP профилланади. Бу босқич ҳар бир алоҳида RAP учун таъсир ўтказилган барча активларни инвентаризация қилиш ва баҳолаш билан бир вақтда амалга оширилиши керак. Ушбу босқичлар бажарилгандан сўнг ва кўчириб ўтказиш билан боғлиқ муаммолар мавжуд бўлганда, тўпланган маълумотлар асосида Кўчириб ўтказиш бўйича ҳаракатлар режаси (RAP) ишлаб чиқилади. Ушбу RPF ушбу лойиҳа фаолияти билан боғлиқ бўлган кўчириб ўтказиш масалаларини ҳал қилиш учун RAPни тайёрлаш учун асос яратади.

Текширув жараёни зарар кўрган активларни текшириш ва уларнинг ижтимоий-иқтисодий ҳолатини муҳокама қилиш учун CVLD вакиллари ва туман маъмурияти ва муниципал тузилмаларнинг мансабдор шахслари билан ишлайдиган RAP(лар) билан бевосита маслаҳатлашувни ўз ичига олади. Жараён бошланишидан олдин, RAP (лар)га ёзма ва оғзаки равишда уларнинг ҳуқуқлари тўғрисида маълумот берилади ва кўчириб ўтказиш жараёни давомида маслаҳат қилинади. Бу шикоятни кўриб чиқиш тартиби ва ҳуқуқ матрицаси нусхасини алмашишни ўз ичига олади.

7.2.1. Ўзаро боғлиқ фаолиятларни тегишли текширувдан ўтказиш

Лойиҳа томонидан кўллаб-қувватланадиган маҳаллий ҳамжамият томонидан кўллаб-қувватланадиган аралашувлар ва ижтимоий-иқтисодий инфратузилмалар Ҳукумат ва маҳаллий ҳукуматни ривожлантириш фаолиятининг бир қисми бўлиши мумкин ёки бўлмаслиги мумкин. Таклиф этилаётган баъзи чора-тадбирларни дастлабки кўриб чиқиш шуни кўрсатдики, лойиҳа амалга ошириладиган ва ESS1да "Ассосиацияланган объект" таърифи бўйича лойиҳа билан боғлиқ деб ҳисобланиши мумкин бўлган баъзи бошқа ривожланиш тадбирлари режалаштирилган ёки давом эттирилиши мумкин.⁴ Шу сабабли, юқоридаги юмшатиш чораларига қўшимча равишда, ESFPI доирасида кўллаб-қувватланадиган кичик лойиҳалар билан боғланган ёки боғланган бошқа донорлар ва/ёки давлат институтлари томонидан режалаштирилган ва/ёки амалга оширилаётган ҳар қандай инфратузилма фаолиятини кўриб чиқиш учун баъзи баённомалар тузилиши керак ва бу CVLD ва Жаҳон банки ижтимоий гуруҳи аъзолари томонидан кўриб чиқилади.

Тегишли текширувлар бўйича ҳисобот бундай боғлиқ фаолиятнинг ижтимоий ва обрў-эътиборга ҳавф туғдиришини баҳолаш ва камайтириш чораларини таклиф қилиш учун тайёрланади.

7.2.2. Лойиҳа таъсир қилган ҳудудлардаги таъсир ўтказилган аҳоли ва активларнинг ҳисоб-китоблари

Якка тартибдаги ер участкаларини вақтинча ёки доимий эгаллаб олиш ҳолатларининг ҳар доим ҳам олдини олиш мумкин эмас, чунки инфратузилма лойиҳаларини куриш учун яроқли жамоат ерлари ҳамжамиятларни жалб қилиш орқали аниқланмаслиги мумкин. Ҳар қандай вақтинчалик ёки доимий ер сотиб олиш қанчалик зарур бўлиши ёки ердан фойдаланиш ва фойдаланиш вақтинча ёки доимий равишда чекланиши ҳали маълум эмас ва фақат ҳар бир кичик лойиҳа лойиҳаси тугагандан сўнг тўлиқ аниқланиши мумкин. CVLD Лойиҳани амалга ошириш жараёнида капитал иншоотларни бузишни кутмайди, бироқ бу босқичда кичикроқ иншоотларни (тўсиқлар ва бошқалар) йўқ қилишни тўлиқ истисно қилиб бўлмайди. Таъсир ўтказилган аҳоли ва/ёки активларга таъсири ҳали аниқ эмаслигини ҳисобга олиб, лойиҳа бошланганда ҳисоб-китоблар ишлаб чиқилади.

7.3. Активлар/зарарларни баҳолаш

Баҳолаш жараёни мустақил баҳоловчи ёки баҳоловчи компанияни CVLD билан биргаликда DPларнинг ижтимоий-иқтисодий сўровини ўтказиш учун жалб қилади. Активлар ва зарарларни баҳолашда қуйидагилар ҳисобга олинади:

- (i) агар мавжуд бўлса, муниципал ер комиссияларидан олинган ер қийматларининг амалдаги минтақавий жадваллари;
- (ii) агар мавжуд бўлса, маҳаллий муниципалитетларнинг иншоотлари, экинлари ва дарахтларини баҳолаш учун амалдаги жорий жадваллар;
- (iii) амалдаги жорий бозор нархлари.

Бирлик қийматини ҳисоблаш жорий бозор курсини ҳисобга олган ҳолда амалга оширилади, бу ернинг ва йўқолган активларнинг ўрнини босиш қийматини қоплаш ва ҳоказо. Ерни баҳолаш учун тажрибали ва рўйхатдан ўтган мустақил баҳоловчи ёки

⁴ 4 ESFдаги ESS1 нинг 11-бандига қаранг.

баҳолаш компанияси жалб қилиниши керак; иншоотлар, бинолар, дарахтлар ва экинлар. РАР ўз ҳисобидан баҳоловчи ёки баҳоловчи компанияни танлаш имкониятига эга. Баҳоловчининг ёндашуви ҳар бир турдаги ер ва активлар учун жойлашув бўйича баҳолашни кўриб чиқади. Баҳолаш аҳолини рўйхатга олиш ва DMS (батафсил ўлчов сўрови) ўтказилганда ва кесиш жойлари чегараланган ҳолда зарарланган участкаларнинг харитаси тайёрланганда амалга оширилиши керак. Баҳоловчи тегишли соҳалар бўйича мутахассисларни жалб қилади, улар йўқотишларнинг ҳар бир тоифасини жисмоний текшириш учун объектга ташриф буюришади.

7.4. Роллар ва жавобгарлик

Ушбу бўлим ESS5да тасвирланган жисмоний ва/ёки иқтисодий кўчиш билан боғлиқ кўчириб ўтказиш режаларини амалга ошириш бўйича рол ва масъулиятни тавсифлайди. Кўчириб ўтказиш режасининг талаблар доираси ва батафсил даражаси кўчириб ўтказишнинг катталиги ва мураккаблигига қараб ўзгаради. Режа (а) таклиф этилаётган лойиҳа ва унинг кўчирилган одамлар ва салбий таъсир кўрсатган бошқа гуруҳларга потенциал таъсири; (б) тегишли ва амалга оширилиши мумкин бўлган юмшатиш чоралари ва (в) кўчириб ўтказиш бўйича чора-тадбирларни самарали амалга ошириш учун зарур бўлган ҳуқуқий ва ташкилий чоралар ҳақидаги долзарб ва ишончли маълумотларга асосланади. Кўчириб ўтказиш режаларининг схемаси 5-иловага илова қилинган.

РРФни амалга ошириш чоралари ушбу ҳужжатда баён этилган Жаҳон банкининг ESS 5 га мувофиқ кўчириб ўтказиш ва компенсация тадбирларини амалга ошириш тадбирларига асосланади. Кўчириб ўтказиш режаларини амалга оширишда иштирок этувчи барча томонларнинг мажбуриятларини тақсимлаш 8.1-жадвалда келтирилган.

8.1-жадвал: Кўчириб ўтказиш режаларини амалга оширишдаги роллар ва жавобгарлик

Масъул томон	Жавобгарлик
CVLD	<ul style="list-style-type: none"> • Кўчириб ўтказиш режаларини Жаҳон банки билан тасдиқлаш ва уларни CVLD веб-сайтида эълон қилиш; • Кўчириб ўтказиш режаларини амалга ошириш учун давлат томонидан молиялаштиришни тасдиқлаш ва тўлашни ташкил этиш; • Жойда кўчириб ўтказиш режаларини амалга ошириш ва ЖБга уларнинг бажарилиши ҳақида мунтазам ҳисобот тақдим этиш; • Лойиҳани амалга ошириш билан боғлиқ кўчириб ўтказиш масалаларини Жаҳон банкига мунтазам равишда амалга оширилган ишлар ҳисоботларида умумлаштириш; • Лойиҳани амалга оширишнинг кўчириб ўтказиш масалалари бўйича зарар кўрган гуруҳлар ва маҳаллий ҳокимиятларнинг изоҳларига очиқ бўлиш. Агар керак бўлса, объектга ташриф буюриш пайтида ушбу гуруҳлар билан учрашиш; • Туман маъмурияти ва шаҳар тузилмалари билан биргаликда кўчириб ўтказиш режалари талабларини жойида бажариш бўйича қурилиш пудратчи ва муҳандислик назорати фирмасига кўрсатмалар бериш; • Лойиҳани амалга оширишнинг экологик ва ижтимоий жиҳатлари бўйича Жаҳон банкининг назорат миссияларини мувофиқлаштириш ва улар билан алоқа ўрнатиш;

	<ul style="list-style-type: none"> • Муайян жойга кўчириб ўтказиш режаларини амалга ошириш бўйича мунтазам мониторинг тадбирларини ўтказиш; • GRM маълумотлар базасини бошқариш ва шикоятлар сони ва мазмуни ҳақида мунтазам равишда ҳисобот тақдим этиш.
Кўмак берувчи ҳамкор маслаҳатчи ташкилот	<ul style="list-style-type: none"> • Маслаҳат йиғилишларини ўтказиш, варақалар ёки бошқа маълумот берувчи ҳужжатларни жамоаларни, унинг оқибатлари ва қурилиш режасини, шунингдек, РАРнинг ҳуқук ва ҳуқуқларини хабардор қилиш учун тайёрлаш ва тарқатиш; • Кўп даражали GRMни ўрнатиш, назорат қилиш ва лойиҳа билан боғлиқ шикоятларни белгиланган муддатларда ҳал қилиш; • туманлар ва муниципалитетларнинг ижтимоий скрининг ва жамоатчилик мониторинги бўйича салоҳиятини ошириш учун тренинглар ва воситаларни ишлаб чиқиш ва жорий этиш; • Шикоятларни кўриб чиқиш механизмини туман даражасида бошқаринг ва шикоятларни RPF/Кўчириб ўтказиш режалари мониторинги ҳисоботлари орқали мунтазам равишда CVLDга етказиш; • Объект фаолиятини мунтазам равишда кузатиб бориш (кунлик, ҳафталик ойлик ва ҳ.к.); • CVLDни кўриб чиқиш учун кўчириб ўтказиш режаларининг бориши бўйича ҳисоботларни тайёрлаш.
Маҳаллий ҳокимликлар	<ul style="list-style-type: none"> • Якуний кўчириб ўтказиш режаларини ошқор қилишни ташкил этади ва ННТлар, жамоатчилик вакиллари, зарар кўрган гуруҳлар ва бошқаларни жалб қилган ҳолда оммавий йиғилишларни ташкил қилади. Иштирокчилар томонидан тақдим этилган маълумотларни ёзиб олиш учун расмий баённомалар тайёрланади. • Туманлар ва шаҳарлар даражасида шикоятларни кўриб чиқиш механизмини бошқаради; • Лойиҳани амалга ошириш жараёнида лойиҳа объектларини ижтимоий саралашни амалга оширади; ва • Жамоатчилик мониторингига кўмаклашади;
Пудратчилар	<ul style="list-style-type: none"> • Кўчириб ўтказиш режалари талабларига риоя қилиш; • Қурилиш жараёнида юзага келган барча зарарларни (масалан, экинларга, инфратузилмага етказилган зарарни) Кўчириб ўтказиш режаси/RPFда кўрсатилган ва CVLD билан тасдиқланганидек қоплаш ёки тузатиш. • GRMни пудратчи даражасида бошқариш.
Жаҳон банки	<ul style="list-style-type: none"> • Кўчириб ўтказиш режаларини кўриб чиқиш ва CVLDга эътироз билдирмаслик. • Жаҳон банкининг расмий веб-сайтида Якуний кўчириб ўтказиш режаларини ошқор қилиш;

	<ul style="list-style-type: none"> • Лойиҳа Жаҳон Банкнинг ESS5 га мувофиқлигини таъминлаш учун амалга оширишни кўллаб-қувватлаш ва назорат миссияларини ўтказиш.
--	--

Юқоридаги жадвалда ушбу RPF талаблари ҳар бир лойиҳа фаолияти учун бажарилишини таъминлаш учун аллақачон мавжуд бўлган масъулиятга асосланган оптимал тартиблар тавсифланган. Улар RPFни ёзиш вақтидаги институционал тузилмага асосланади. Агар ушбу институционал тузилмалар ўзгартирилса, бу белгиланган тартибларда акс эттирилиши керак.

7.4.1. Мониторинг режалари

Енгиллаштириш чора-тадбирлари доирасидаги ижтимоий масалалар PIU томонидан тайинланган маҳаллий мутахассислар томонидан назорат қилинади ва назорат қилинади. Ижтимоий таъсирлар паст бўлиши кутилаётган бўлса-да, қурилиш ва фойдаланиш босқичларида юзага келиши мумкин бўлган салбий ижтимоий таъсирларнинг олдини олиш ёки юмшатиш режалаштирилган.

Атроф-муҳит ва ижтимоий мониторинг тизими лойиҳанинг салбий таъсирини олдини олиш ва оқибатларини юмшатиш чоралари самарадорлигини кузатиш учун лойиҳани амалга ошириш босқичидан фойдаланиш босқичига қадар бошланади. Ушбу тизим Жаҳон банки ва мижозга лойиҳа назоратининг бир қисми сифатида юмшатиш муваффақиятини баҳолашда ёрдам беради ва керак бўлганда чора кўриш имконини беради. Мониторинг тизими керак бўлганда техник ёрдам ва назоратни таъминлайди, юмшатиш чоралари билан боғлиқ шароитларни эрта аниқлаш, юмшатиш натижаларини кузатиб боради ва лойиҳанинг бориши ҳақида маълумот беради. CVLD томонидан амалга ошириладиган атроф-муҳит ва ижтимоий мониторинг кичик лойиҳаларнинг асосий экологик ва ижтимоий жиҳатлари, хусусан, лойиҳанинг атроф-муҳит ва ижтимоий таъсири ва кўрилган таъсирни юмшатиш бўйича чора-тадбирлар самарадорлиги ҳақида маълумот бериши керак. Бундай маълумотлар лойиҳа назоратининг бир қисми сифатида юмшатишнинг муваффақиятини баҳолашга имкон беради ва керак бўлганда тузатувчи ҳаракат(лар)ни амалга оширишга имкон беради. Шу муносабат билан Мониторинг режаси мониторинг мақсадларини белгилайди ва мониторинг турини ҳамда уларнинг таъсирлар ва юмшатиш чоралари билан боғлиқлигини белгилайди. Хусусан, RAPнинг мониторинг бўлимида қуйидагилар кўрсатилган: (а) мониторинг тадбирларининг аниқ тавсифи ва тафсилотлари, жумладан, ўлчанадиган параметрлар, кўлланиладиган усуллар, намуна олиш жойлари, ўлчовлар частотаси; ва (б) мониторинг ва ҳисобот бериш тартиблари.

7.4.2. Мониторинг ва ҳисобот бериш мажбуриятлари

PIUдаги ижтимоий мутахассиси орқали қурилиш, фойдаланиш ва техник хизмат кўрсатиш жараёнида ESS талабларига мувофиқлигини таъминлаш учун молиялаштирадиган барча кичик лойиҳаларни назорат қилади. Улар RPF/Кўчириб ўтказиш режаларига шартнома шартларига тўлиқ мос келишини таъминлайдилар. Пудратчига якуний тўлов якуний текширишга боғлиқ бўлиши керак, айниқса реабилитация тадбирлари тугагандан сўнг объектни асл ҳолатига қайтариш талабига эътибор қаратиш лозим.

PIU Ижтимоий мутахассиси керак бўлганда ва кичик лойиҳа объектларига ташриф буюради. Турли кичик лойиҳаларнинг ESS натижаларига асосланиб, PIUнинг Ижтимоий мутахассиси кичик лойиҳаларни амалга ошириш учун шартнома тузилган

пудратчилар учун амалга оширилиши керак бўлган кейинги тўловлар бўйича маслаҳат беради. Агар RPF/ESSга мувофиқлиги аниқланса, кейинги тўловлар ESS мувофиқлиги таъминланмагунча тўхтатилади. Бундан ташқари, лойиҳа ҳудудларида CVLD потенциал салбий таъсирларни бартараф этиш учун таклиф қилинган профилактика чоралари ва юмшатиш чоралари доирасида юқорида белгиланган экологик ва ижтимоий мониторинг фаолияти учун жавобгар бўлади. Ушбу мониторинг Жаҳон банки томонидан лойиҳа бажарилишининг бир қисми сифатида талаб қилинадиган умумий лойиҳа мониторинги режасига киритилади.

Атроф-муҳит ва ижтимоий мониторинг фаолияти доирасида CVLD кўрилган чора-тадбирлар самарадорлигини ва кичик лойиҳа фаолиятининг атроф-муҳитга таъсирини аниқлаш учун лойиҳа объектларини тасодифий текширишни ўтказилади. CVLD шунингдек, шикоятлар ва бошқа фикр-мулоҳазаларни, шу жумладан экологик ва ижтимоий масалалар бўйича қайта ишлаш, кўриб чиқиш ва мониторинг қилиш учун жавобгардир.

PIU RPF/Кўчириш режалари ҳисоботи учун жавобгар бўлади ва:

- Лойиҳанинг бутун муддати давомида лойиҳа назорати ва мониторинги натижаларини қайд этади ва сақлайди. У Жаҳон банкига ярим йилда бир марта RPF/Кўчириб ўтказиш режаларини амалга ошириш ва кичик лойиҳаларнинг ESS жиҳатлари бўйича жамланма ҳисоботларни тақдим этади;
- Танланган кичик лойиҳалар бўйича RPF/Кўчириб ўтказиш режалари томонидан таклиф этилган чора-тадбирларни амалга оширишнинг бориши ҳақида икки йилда бир ҳисобот тайёрлади ва ушбу ҳисоботнинг бир қисми сифатида қабул қилинган, кўриб чиқилган ва кутилаётган шикоятлар/мулоҳазалар сифатида янгиланишларни тақдим этади;
- кичик лойиҳаларни амалга ошириш жараёнида юзага келган ижтимоий таъсирлар тўғрисида икки йилда бир ҳисобот тайёрлаш ва салбий оқибатларни минималлаштириш учун қўлланиладиган юмшатиш чоралари самарадорлигини таҳлил қилади;
- Пудратчиларнинг кўчириб ўтказиш оқибатларини юмшатиш чоралари бўйича ҳисоботлари учун режа ва талабларни тайёрлайди, Пудратчининг мониторинг режаси ва ҳисоботларини кўриб чиқади;
- Муайян нашрлар ёки/ёки йиллик оммавий семинарлар орқали кенг жамоатчиликка таъсирни юмшатиш ҳамда атроф-муҳит ва ижтимоий муҳофаза қилиш чораларининг таъсирини тақдим этади.

7.5. Амалга ошириш жадвали, кўчириб ўтказишни амалга оширишни фуқаролик ишлари билан боғлаш

Кичик лойиҳалар учун участкага хос қурилиш ишларини амалга оширишни бошлашдан олдин, РАРларга ушбу Кўчириб ўтказиш сиёсати асосларига асосланган, ошқор қилинган ва тасдиқланган Кўчириб ўтказиш бўйича ҳаракатлар режаси қоидаларига мувофиқ компенсация тўланиши керак бўлади. Ерни сотиб олиш ёки йўқотиш, киришни рад этиш ёки чеклаш билан боғлиқ фаолиятлар учун, шунингдек, ушбу чора-тадбирлар кўчириб ўтказишдан олдин кўчириб ўтказиш учун зарур бўлган компенсация ва бошқа ёрдамни ўз ичига олиши талаб қилинади. Ерни ва тегишли мулкни олиш фақат товон тўланганидан кейин, агар керак бўлса, кўчирилган

шахсларга кўчириб ўтказиш жойлари ва кўчириб ўтказиш учун рухсатномалар берилгандан кейин амалга оширилиши мумкин. Жисмонан кўчирилиши керак бўлган (агар мавжуд бўлса) RAP ўз уйларини алмаштириш ер участкаларида қуришни яқунлашлари ёки уларни муқобил уй-жой/квартирага вақтинча жойлаштириш учун ижара тўловларини компенсация бюджети ҳисобидан қоплашлари мумкин. Муайян шартлар ва шартларни тартибга солувчи ёзма шартнома томонлар ўртасида имзоланиши керак. Ушбу RPFга риоя этилишини таъминлаш бўйича чора-тадбирлар кўчириб ўтказиш ёки товон тўлаш билан боғлиқ ҳар бир фаолият учун тайёрланадиган RAPга киритилади. Фаолиятларни амалга ошириш жадвали CVLD, Муниципалитетлар ва RAP томонидан келишилган бўлиши керак.

Буларга қурилиш ишларини бошлаш ва яқунлашнинг мақсадли саналари, тугалланган қурилиш ишларини ЛХҚга топшириш жадваллари ва RAP фойдаланаётган ер/иншоотлар/хизматларга эгалик қилиш саналари киради. Саналар қурилиш ишлари тугаллангандан сўнг, RAPга топширилиши ва барча компенсациялар тўланиши керак. Ушбу тадбирлар умумий кичик лойиҳани амалга ошириш билан қандай боғланганлиги ҳам томонлар ўртасида келишилган бўлиши керак. Текширув жараёни RAPда ушбу сиёсатга мувофиқ кўчириб ўтказиш фаолиятини қурилиш ишлари билан боғлайдиган мақбул чора-тадбирларни ўз ичига олишини таъминлаши керак.

Ушбу чора-тадбирларнинг вақт механизми компенсация тўланмагунга қадар ва тегишли шароитларга эга кўчириб ўтказиш жойлари тайёрланиб, зарар кўрган шахс ёки уй-жой билан таъминланмагунга қадар қурилиш ишлари туфайли ҳеч бир алоҳида ёки зарар кўрган уй хўжалиги (иқтисодий ёки жисмоний) кўчирилишини таъминлайди. RAP масъул орган томонидан тасдиқланганидан кейин яқуний кўриб чиқиш ва тасдиқлаш учун Жаҳон банкига юборилиши керак. Компенсация фақат ер ва хотинни ўз ичига олган ҳолда, шахсий RAPнинг ёзма розилигидан кейин тўланади.

7.6. RAPни амалга ошириш бюджети

Ушбу босқичда, техник дизайн ва тафсилотлар ҳали ишлаб чиқилмаганлиги сабабли, таъсир қилиши мумкин бўлган одамларнинг аниқ сонини тахмин қилиш мумкин эмас. Шу сабабли, ушбу лойиҳани амалга ошириш билан боғлиқ бўлиши мумкин бўлган кўчириб ўтказишнинг умумий харажатлари учун тахминий бюджетни тақдим этишнинг иложи йўқ. Бироқ, бу жойлар маълум бўлганда ва объектга оид ижтимоий-иқтисодий тадқиқот яқунлангандан сўнг, муайян таъсирлар, индивидуал ва уй хўжалиқларининг даромадлари, жабрланганлар сони ва бошқа демографик маълумотларга оид маълумотлар мавжуд бўлади, ҳар бир RAP учун батафсил ва аниқ бюджет CVLD томонидан тайёрланади.

CVLD RAPни амалга ошириш учун масъул агентлик бўлади ва ходимлар харажатлари, ўқитиш ва салоҳиятни ошириш харажатлари, мониторинг ва баҳолаш билан боғлиқ маъмурий харажатлар лойиҳа томонидан қопланади.

8. ЖАМОАТЧИЛИК БИЛАН МАСЛАҲАТЛАШИШ ВА АХБОРОТНИ НАШР ЭТИШ

8.1. RPF механизмларини ошкор қилиш ва жамоатчилик билан маслаҳатлашиш

2022 йил 16 майда Ветеринария ва чорвачиликни ривожлантириш қўмитасининг веб-саҳифаси орқали RPF, SEP ва LMP (тегишли ESS бўйича) тамойиллари ва

механизмларини ўз ичига олган ESMF лойиҳасининг Ижроий қисқача мазмуни эълон қилинди ва виртуал жамоатчилик маслаҳат учрашувига ҳавола (<https://vetgov.uz/uz/tender-va-elonlar/2022-yilda-khal-aro-tiklanish-va-tara-iyetbanki-v>) 11-иловада келтирилган тегишли давлат ва нодавлат муассасаларига юборилади.

ESMF, SEP, RPF, LMP лойиҳалари бўйича фикр ва мулоҳазаларни олиш мақсадида 2023-йил 23-май куни ZOOM платформаси орқали асосий манфаатдор томонлар билан жамоатчилик маслаҳат учрашуви ўтказилди. Барча ESF воситаларининг мазмуни манфаатдор томонларга етказилди ва муҳокама қилинди. Иштирокчилар орасида тегишли давлат органларининг масъул ходимлари ва бошқа манфаатдор томонлар иштирок этди. Иштирокчиларнинг исмлари ва ташкилотлари кўрсатилган тўлиқ рўйхати ESMF ва SEPга илова қилинган.

Оммавий маслаҳатлашувлар баённомалари қуйидаги савол-жавоблар жадвалида келтирилган.

Ҳужжатларнинг тўлиқ якуний версияси CVLD веб-сайтида ва Жаҳон банкининг ташқи ҳужжатлар кутубхонасида қайта эълон қилинади.

Жадвал. Батафсил савол-жавоб

№	Саволлар/Изоҳлар	Жавоблар
1	Савол: CVLD вакили жаноб Хабибулло Ҳамдамов. Изоҳ: Тақдимотингиз учун катта раҳмат, бундан кейин ҳам тўлиқ ўзбек тилида бўлса яхши бўларди, чунки вилоят бўлимларининг баъзи иштирокчилари рус тилини билишда қийналмоқда.	Албатта, кейинги босқичлар ўзбек тилида бўлади, бундан ташқари, ESMF, SEP, RPF ва LMP асосий ҳужжатлар/инструментлари ўзбек тилига таржима қилинган ва кўриб чиқиш учун юборилган.
2	Саволни CVLD вакили жаноб Хабибулло Ҳамдамов берди. Мамлакатимизда ер участкаларини олиш, ер ажратиш борасидаги ислохотлар тендер асосида амалга ошириляётганлиги сабабли ўзгартирилмоқда. Менимча, лойиҳа доирасида мен кўчириб ўтказиш таъсирини кўрмайманми?	Савол учун раҳмат. Таҳлилларимиз ва лойиҳа таркибий қисмларига кўра, ер сотиб олиш бўйича кўчириб ўтказиш (LAR)нинг қуйидаги потенциал таъсирига эгамиз: 1.3. Жамоат чорва молларини кўпайтириш ва маслаҳат хизматларини кучайтириш; 1.4. Жамоат чорвачилиги бўйича илмий-тадқиқот ва ишланмаларни кучайтириш; 2.2. Чегара хавфсизлиги ва карантинни кучайтириш; 3.1. Кредит линиясини узайтириш. Хусусан, жисмоний изга эга бўлган қуйидаги ҳаракатларда:

		<ul style="list-style-type: none"> • Кўргазмали участкаларни, жумладан инфратузилмани (намойиш фермаларини куриш, тиклаш/таъмирлаш учун курилиш ишлари ва кўргазма мақсадларида фойдаланиладиган қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари, кенгайтириш материаллари, офис мебеллари каби) ташкил этиш. • Инфратузилма салоҳиятини ошириш, жумладан, курилиш (янги), реабилитация/таъмирлаш (мавжуд) ва реконструкция қилиш (мавжуд ва янги) офис ва лаборатория бинолари, иссиқхоналар ва ёғоч уйлари; ва товарларни, яъни офис мебелларини харид қилиш; лаборатория асбоб-ускуналари ва сарф материаллари, иссиқхона ва станоклар, дала жиҳозлари ва қишлоқ хўжалиги техникаси, транспорт воситалари. • карантин стансиялари учун ҳар хил турдаги биноларни куриш ва/ёки реабилитация қилиш. • Чорвачилик қиймат занжири бўйлаб қайта тикланадиган энергия ишлаб чиқаришни, масалан, биодигестлар ва қуёш панелларини энергияни қайта ишлаш заводларига ёки ҳайвонлар уйларида ҳароратни назорат қилишга интеграция қилиш.
3	<p>CVLDдан жаноб Хабибулло Ҳамдамов шарҳи.</p> <p>Атроф-муҳит нуқтаи назаридан, менинг фикримча, таъсир жуда паст, чунки лойиҳа доирасида фермер хўжаликлари кредит олиб, чет элга битта қорамол ўрнига бешта маҳаллий қорамол олиб келишади ва атроф-муҳитга таъсири беш баравар камайиши кўринади.</p>	<p>Биз фақат битта компонент ҳолатини эмас, балки лойиҳанинг барча компонентларини ҳам таҳлил қилдик, шунинг учун биз янги биноларни куриш жараёнида атроф-муҳитга баъзи таъсирларни кутамиз ва ҳоказо. Бундан ташқари, РИУда атроф-муҳитни муҳофаза қилиш бўйича мутахассис бўлади, у мониторинг ва назорат қилади.</p>

4	<p>Ойбек Раҳимовнинг саволи, Навоий вилояти CVLD. 3.1. Кредит линиясини кенгайтириш билан боғлиқ бўлган компонент, кредитни тасдиқлаш пайтида биз кредит бериш пайтида қанча муддатга ер эгаллигини текширишимиз керак? Ерга эгаллик ҳуқуқини текширишда сизда шундай тажриба борми?</p>	<p>Бизнинг тажрибамизга қўра, сиз сўнгги икки йил ичида ерга эгаллик ҳуқуқини текширишингиз керак. Тажрибага келсак, ҳа, биз Жаҳон банкининг қишлоқ хўжалигини модернизация қилиш лойиҳасида шундай тажрибага эгамиз. ESMFда ижтимоий скрининг учун фазовий шакллар мавжуд.</p>
---	--	---

8.2. Келажакдаги RAPни ошкор қилиш ва жамоатчилик билан маслаҳатлашиш

Лойиҳа жамоатчилик ва манфаатдор томонларнинг фаол иштирокини, шу жумладан, RPF/RAPни тайёрлаш ва амалга оширишда ахборот алмашиш ва қарорлар қабул қилишда ёрдам беради. Маслаҳатлашувнинг мақсадлари қуйидагилардан иборат: (а) кўчириб ўтказиш бўйича ҳаракатлар режасини тайёрлаш ва амалга ошириш билан боғлиқ бўлган ЛХҚнинг ташвишларини аниқлаш ва ҳал қилишда ёрдам бериш; (б) компенсация тури ва таъминланиши бўйича RAP имтиёзларини аниқлаш; (в) RAP ташвишларини минималлаштириш ва Кўчириб ўтказиш бўйича ҳаракатлар режаси фаолиятининг шаффофлигини таъминлаш; ва (г) лойиҳани амалга оширишда кераксиз ва қимматга тушадиган кечикишларнинг олдини олишга ёрдам бериш.

Жаҳон банки сиёсатиға кўра, RAP билан тўлиқ маслаҳатлашиш ва RAP жараёнларини режалаштириш ва амалга оширишда иштирок этиш имконияти берилиши керак. Шунингдек, улар ўз ҳуқуқлари, режалаштириш жараёни натижалари, кўчириб ўтказиш бўйича ҳаракатлар режасини амалга ошириш муддатлари ва тартиблари тўғрисида ўз вақтида хабардор қилиниши керак. Аҳолини хабардор қилиш ва консултация кампанияси CVLD томонидан ўтказилиши керак. Бундан ташқари, CVLD Кўчириб ўтказиш бўйича Ҳаракатлар режасининг ошкор этилишини таъминлаш учун жамоатчилик билан учрашувлар ташкил этиши ва RAPни компенсация ва кўчириб ўтказиш тартиб-қоидалари ҳақида хабардор қилиши керак.

9. ШИКОЯТЛАРНИ КЎРИБ ЧИҚИШ МЕХАНИЗМИ

9.1. Шикоятларни кўриб чиқиш механизмининг тавсифи

Шикоятларни кўриб чиқиш механизмининг (GM) асосий мақсади шикоят ва шикоятларни барча иштирокчиларни қониқтирадиган ўз вақтида, самарали ва самарали ҳал қилишга ёрдам беришдир. Хусусан, у адолатли, самарали ва доимий натижаларга эришиш учун шаффоф ва ишончли жараёни таъминлайди. Шунингдек, у тузатувчи ҳаракатларни осонлаштирадиган кенгроқ жамоатчилик маслаҳатларининг ажралмас қисми сифатида ишонч ва ҳамкорликни мустаҳкамлайди. Хусусан, GM:

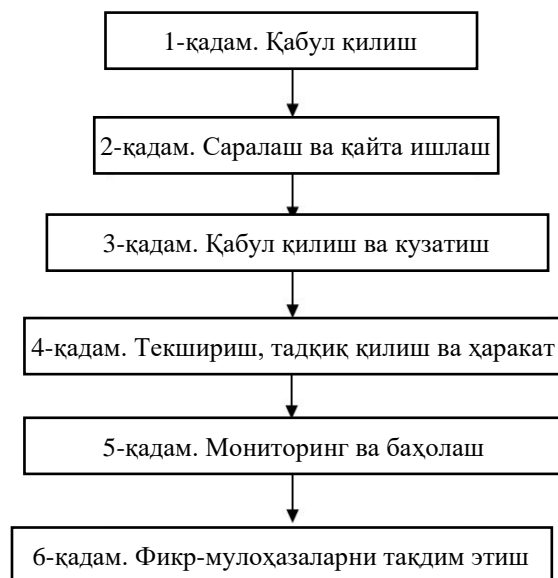
- жабрланувчиларга шикоят қилиш ёки лойиҳаларни амалга ошириш жараёнида юзага келиши мумкин бўлган низоларни ҳал қилиш йўллари тақдим этади;
- Шикоятчиларни қондириш учун тегишли ва ўзаро мақбул чора-тадбирлар белгиланиши ва амалга оширилишини таъминлайди; ва
- Суд жараёнига муурожаат қилиш заруратидан қочади.

PIU лойиҳа билан боғлиқ барча фуқароларнинг шикоятлари ва сўровларини кўриб чиқиш учун лойиҳага оид GMни ишга туширади. GMни ҳар куни амалга ошириш ва Жаҳон банкига ҳисобот бериш PIU зиммасида бўлади. Янги ижтимоий мутахассис PIUдаги GM учун асосий нодал ходим бўлади. Шикоятларни кўриб чиқиш занжири учун тизим ва талаблар (жумладан, ходимлар сони) - рўйхатга олиш, саралаш ва қайта ишлаш, тан олиш ва кузатишдан, текшириш ва ҳаракатга қадар ва ниҳоят, қайта алоқа - GMга киритилган. Жинсга асосланган зўравонлик (GBV), жумладан, жинсий эксплуатация ва зўравонлик/жинсий зўравонлик (SEA/SH) каби нозикроқ шикоятлар 7.4-бўлимда алоҳида тавсифланган. Шикоятларни кўриб чиқиш устидан раҳбарият назоратини таъминлаш учун PIU M&B умумий жараёни мониторинг қилиш, шу жумладан келишилган қарорлар бажарилишини текшириш учун жавобгар бўлади.

9.2. Шикоятларни ҳал қилиш жараёни

GM ҳақидаги маълумотлар Жамоатчилик/жамият мулоқотининг бир қисми сифатида эълон қилинади (масалан, веб-сайтлар, ижтимоий медиа орқали). Брошюра ва плакатлар жамоат жойлари офисларида, лойиҳа офисларида, CVLD савдо нуқталарида ва эълонлар тахталарида ва ҳоказоларда намоиш этилади. GM ҳақидаги маълумотлар CVLD веб-сайтида ҳам онлайн тарзда жойлаштирилади. Қуйидаги 9.1-расмда тасвирланганидек, GM учун умумий жараён олти босқичдан иборат бўлади.

9.1-расм: Шикоятларни ҳал қилиш жараёни

1-қадам: Қабул қилиш. Лойиҳанинг манфаатдор томонлари бир неча каналлар орқали фикр-мулоҳазаларини билдиришлари ва шикоятлар ҳақида хабар беришлари мумкин: РЎ билан почта, телефон, электрон почта, ижтимоий тармоқлар, СМС ва Телеграм хабарлари орқали боғланиш.

2-қадам: саралаш ва қайта ишлаш. Шикоят ва фикр-мулоҳазалар РЎнинг ижтимоий мутахассислари томонидан тузилади ва реестрда қайд этилади. Булар тегишли шахсларга/агентликларга мурожаат қилиш учун тайинланган. Улар шикоятчи билан муҳокама қилишлари/муҳокама қилишлари ва қабул қилинган кундан бошлаб 15 кун ичида қарор қабул қилишлари кутилмоқда.

3-қадам: Қабул қилиш ва кузатиш. Шикоят берилган кундан эътиборан етти (7) кун ичида масъул шахс/агентлик шикоятчи билан боғланади ва мумкин бўлган ҳаракат йўналиши ва шикоятни ҳал қилишнинг кутилаётган муддатлари ҳақида маълумот беради. Агар шикоятлар 15 кун ичида ҳал этилмаса, масъул шахс шикоятчига шикоят/савол ҳолати тўғрисида маълумот беради ва муаммони ҳал қилиш учун қанча вақт кетишини яна бир бор ҳисоблаб чиқади.

4-қадам: Текшириш, тадқиқ қилиш ва ҳаракат. Ушбу босқич муаммо билан боғлиқ фактларни аниқлаш учун шикоят ҳақида маълумот тўплашни ва шикоятнинг асослигини текширишни ва кейин таклиф қилинган қарорни ишлаб чиқишни ўз ичига олади, бунда энгиллаштириш, ёрдам бериш, дастурнинг ўзида ўзгартиришлар, бошқа ҳаракатлар ёки бошқа чоралар кўриш ҳуқуқига оид қарорларни ўзгартириш мумкин. Шикоятнинг хусусиятига қараб, жараён объектга ташриф буюриш, ҳужжатларни кўриб чиқиш, шикоятчи билан учрашув (агар маълум бўлса ва шуғулланишга тайёр бўлса) ва бошқа билимга эга бўлиши мумкин бўлган ёки муаммони ҳал қилишда ёрдам бериши мумкин бўлган бошқа одамлар (лойиҳа билан боғлиқ ва ташқарида) билан учрашувларни ўз ичига олиши мумкин.

Ушбу босқичда кўп ёки кўп шикоятлар ҳал қилиниши кутилмоқда. Ушбу ва бошқа босқичлар давомида амалга оширилган барча ҳаракатлар тўлиқ ҳужжатлаштирилади ва ҳар қандай қарор реестрга киритилади.

5-қадам: Мониторинг ва баҳолаш. Мониторинг шикоятларни кузатиш ва уларни ҳал қилишда эришилган ютуқларни баҳолаш жараёнини англатади. РЎ олинган, ҳал қилинган ёки кутилаётган шикоятлар, сўровлар ва бошқа фикр-мулоҳазаларни бирлаштириш,

мониторинг қилиш ва ҳисобот бериш учун жавобгар бўлади. Бу шикоятлар реестри ва шикоятларни ҳал қилиш ёки фикр-мулоҳазалар ва саволларга бошқача тарзда жавоб бериш бўйича кўрилган барча қадамлар ёзувларини юритиш орқали амалга оширилади.

6-қадам: Фикр-мулоҳазаларни тақдим этиш. Бу қадам шикоятлар, фикр-мулоҳазалар ва саволларни қандай ҳал қилинганлиги ёки саволларга жавоб бериш ҳақида хабар беришни ўз ичига олади. Мумкин бўлганда, шикоятчилар таклиф қилинган қарор ҳақида шахсан хабардор қилиниши керак (телефон ёки бошқа воситалар орқали).

Агар шикоятчи қарордан қониқмаса, унга бошқа вариантлар, жумладан, қуйида тавсифланганидек, Жаҳон банки орқали ёки Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқ тизими тақдим этган йўллар орқали ҳимоя чораларини кўриш ҳақида маълумот берилади. Ҳар ойда PIU CVLDга олдинги ҳисоботдан бери ҳал қилинган ва ҳал этилмаган шикоятлар ҳақида 30 кун ичида ҳал этилмаган шикоятларни ҳал қилиш бўйича кўриладиган чора-тадбирлар тўғрисида тушунтириш билан ҳисобот беради. Шикоятлар ва/ёки шикоятлар журналларининг асл нусхалари сўров бўйича Жаҳон банки миссияларига тақдим этилади, шикоятлар ва қарорларнинг қисқача мазмуни Жаҳон банкига даврий ҳисоботларга киритилади. Шикоят журналлари камида қуйидаги маълумотларни ўз ичига олади:

- Шахсий маълумотнома рақами;
- Шикоят, савол ёки бошқа фикр-мулоҳаза юборган шахснинг исми, манзили ва/ёки алоқа маълумотлари (агар шикоят аноним тарзда тақдим этилмаган бўлса);
- Шикоят тафсилотлари, фикр-мулоҳазалар ёки саволнинг жойлашуви ва унинг шикояти тафсилотлари;
- Шикоят берилган сана;
- Шикоятни кўриб чиқиш учун тайинланган шахснинг исми-шарифи (шикоятчини тан олиш, текшириш, қарорлар таклиф қилиш ва ҳ.к.);
- Таклиф этилаётган қарорнинг тафсилотлари, шу жумладан таклиф этилаётган қарорнинг бир қисми бўлган ҳар қандай тузатиш ҳаракатларига руҳсат бериш ва амалга ошириш учун масъул бўлган шахс(лар);
- Таклиф этилаётган қарор шикоятчига етказилган сана (агар аноним бўлмаса);
- Ариза берувчи таклиф қилинган қарор тўғрисида иложи борида ёзма равишда хабардор қилинганлигини тан олган сана;
- Шикоятчининг қарордан қаноатлантормаганлиги ва шикоятни ёпиб қўйиш мумкинми ёки йўқлиги ҳақидаги маълумотлар;
- Қарор амалга оширилган сана (агар мавжуд бўлса).

CVLD ўзининг туман ва маҳаллий каналларини таклиф қилади. PIU (i) маҳаллий даражадаги идораларни, (ii) туман даражасида GM марказлари сифатида фаолият юритади. Ушбу тартибга солиш орқали лойиҳа маҳаллий даражада кўтарилган барча шикоятларни самарали ва самарали ҳал қилиш имкониятига эга бўлади, улар бутун мамлакат бўйлаб тарқалиб кетган, шу жумладан чекка ҳудудларда жойлашган. GM лойиҳасини бошқариш учун у суддан ташқари шикоятларни кўриб чиқиш ва ҳал қилишнинг қуйидаги кетма-кет босқичларини ўз ичига олади:

- Биринчи бўғин қишлоқ маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органлари бўлиб, улар жамият аъзоларига ёрдам бериш ва бошқа ижтимоий ишлар (низоларни ҳал қилиш, жамиятни умумий сақлаш ва бошқалар) учун жавобгардир. Улар ижтимоий ёрдамга

мухтож бўлган уй хўжаликлари ва/ёки шахсларни аниқлаш учун асосий масъулият юклайди. Ечилмаган шикоятлар Шикоятларни кўриб чиқиш комиссиясига (GRS) юборилади.

- РАРда шикоятларни тўғридан-тўғри PIUга юбориш имконияти бўлади. Бу иккинчи даража бўлиб, PIU бошчилигида GRSни ташкил қилади ва бир ёки бир нечта туман ва маҳаллий даражадаги офис менежерлари ва бир қишлоқ раҳбарини ўз ичига олади. GRS маҳаллий ҳукумат томонидан ҳал этилмаган ёки бевосита келган масалаларни ҳал қилади. GRS юридик ёрдамга мурожаат қилишдан олдин муаммоларни ҳал қилади.

Лойиҳанинг шаффоф ва самарали амалга оширилишини таъминлаш учун PIU ҳар қандай Лойиҳа таъсир қилган томонларнинг сўровларини, шу жумладан аноним сўровларни қабул қилади ва текширади.

9.2-жадвал. Шикоятларни кўриб чиқиш ва қайта алоқа механизми

Шикоят кимга берилган	Тақдим этиш шакли	Шикоятни бошқариш тартиби	Шикоятларни кўриб чиқиш вақти
<p>БИРИНЧИ ДАРАЖА</p> <p><u>Маҳаллий CVLD идоралари</u></p> <p>Манзил: [tbd]</p> <p>Тел.: [tbd]</p> <p>Факс: [tbd]</p>	<p>Оғзаки</p> <p>Ёзма</p> <p>Электрон форматда</p>	<p>1. CVLDнинг маҳаллий бўлимлари шикоятлар/таклифларни Шикоят ва таклифларни рўйхатга олиш журналида қайд этади;</p> <p>2. Шикоятларни кўриб чиқиш ва уларга жавоб бериш жараёнини сақлаб туриш ва назорат қилиш;</p> <p>3. Улар ҳар ойда PIUга, ижтимоий ташкилотга ёзма равишда ҳисобот берадилар.</p>	3 кун
Шикоят кимга берилган	Тақдим этиш шакли	Шикоятни бошқариш тартиби	Шикоятларни кўриб чиқиш вақти
<p>Электрон почта манзили: [tbd]</p> <p>GM журналини юритиш учун масъул ходим: [tbd]</p>		Шикоятлар билан ишлаш ҳолати бўйича мутахассис.	

- Ишчиларни ўқитишда ижтимоий-маданий хусусиятлар ва зўравонликсиз мулоқот усулларида ташқари, GBV ҳам кун тартибда бўлади. Ишчиларни ўқитиш GBV бўйича қуйидаги маълумотларни ўз ичига олади:
  - Миллий ва халқаро ҳужжатларда аёлларга нисбатан зўравонлик таърифи.
  - зўравонлик турлари (жисмоний, жинсий, иқтисодий, ҳиссий).
  - ҳуқуқий санкциялар.
- Шикоятни кўриб чиқиш механизми фойдаланиш мумкин бўлади ва шахсий маълумотларнинг махфийлигини таъминлайди.
- Аёлларни механизм ҳақида хабардор қилиш бўйича ахборот тадбирлари ўтказилади. Ушбу тадқиқотларда қуйидаги маълумотлар турлари келтирилган:
  - Аёллар ҳуқуқлари
  - зўравонлик ва жинсий зўравонлик ҳолатларида ўзини ўзи ҳимоя қилиш
  - Фавқулодда телефон рақамлари
  - Мурожаат қилишлари мумкин бўлган муассаса ва ташкилотларнинг алоқа маълумотлари
  - Шикоятларни кўриб чиқиш механизми ва махфийлик сиёсати
- Шикоятларни кўриб чиқиш механизмининг махфийлик тамойили барча ахборот материалларида такрорланади.

Лойиҳа хавфга мутаносиб равишда қўшимча камайтириш чораларини қўллайди. Пудратчи лойиҳада ишлайдиган ўз ва субпудратчи ходимларига нисбатан қўлланиладиган ишчи кучини бошқариш тартиби, соғлиқни сақлаш ва хавфсизлик режалари ҳамда SEA/SN баённомаларини ишлаб чиқиш учун жавобгар бўлади. Ушбу тартиб ва режалар пудратчиларни қурилиш майдонига сафарбар қилишдан олдин кўриб чиқиш ва тасдиқлаш учун CVLD ва PIUга тақдим этилади. Барча пудратчилар шартномада болалар меҳнати ва мажбурий меҳнатдан фойдаланишга қарши мажбуриятларни бажаришлари, SEA/SNга нисбатан юмшатиш чораларини кўришлари талаб қилинади ва пудратчи назорати учун масъул бўлган CVLD/PIU ходимлари мажбурий меҳнат ва SEA/SN ҳолатлари йўқлигини кузатиб боради ва ҳисобот беради. GM томонидан олинган барча шахсий маълумотлар ва шикоятлар, агар шикоятчи шахсий маълумотларини ошкор қилишга розилик бермаса, махфий тарзда кўриб чиқилади. Айниқса, жамоалар томонидан кўтарилган SEA/SN билан боғлиқ нозик масалалар ва шикоятларнинг махфийлигига риоя қилинади.

9.4. GBV, шу жумладан SEA/SN шикоятлари

GM тизими жинсий зўравонлик ва жинсий эксплуатация ва зўравонлик бўйича шикоятлар ва меҳнат билан боғлиқ шикоятларни ўз ичига олган GBV шикоятлари ва шикоятлари учун махсус йўлларни ўз ичига олади. GBV шикоятларини қабул қилиш ва уларга жавоб бериш каналлари юқори махфийликни таъминлаган ҳолда, маслаҳат учрашувлари давомида ва лойиҳани амалга ошириш давомида лойиҳанинг таъсир ўтказилган томонларига етказилади. Шунингдек, Гендер асосидаги зўравонлик ҳолатларини аниқлаш ва GBV билан боғлиқ сўровлар, шикоятлар ва шикоятларни кўриб чиқиш бўйича E&S ходими учун GBV эксперти томонидан тренинглар ўтказилади.

E&S ходими ишга қабул қилингандан сўнг, унинг электрон почта манзили ва телефон рақами маслаҳатлашувлар давомида ва манфаатдор томонларни жалб қилишнинг турли усуллари орқали лойиҳанинг таъсир ўтказилган томонларига етказилади. E&S ходими

шикоятни PIU раҳбарига юбориш ва уни кузатиб бориш орқали юқори устуворлик, жиддийлик, маълумотларни ҳимоя қилиш ва махфийлик билан ушбу турдаги шикоятларни бошқариш учун жавобгар бўлади.

Жинсий зўравонлик ва жинсий зўравонлик бўйича шикоятларни кўриб чиқишнинг куйидаги механизмлари қўлланилади:

- I. Аризани/шикоятни GM мавжуд каналлар, шу жумладан аноним шикоятлар орқали қабул қилиш;
- II. Шикоятчига анонимлик опциясини тақдим этиш;
- III. Жабрланувчи бошқармаси билан келишилган ҳолда CVLD ва бошқа тегишли вазирликларга (Маҳалла вазирлиги, Бандлик вазирлиги, Адлия вазирлиги, Ички ишлар вазирлиги);
- IV. Ариза берувчининг розилиги берилган бўлса, уларга адолатли ва тўғри ёрдам кўрсатилишини таъминлаш ва тегишли вазирликлардан ишни топшириш ва тугатиш бўйича фикр-мулоҳазаларини олиш;

9.5. CVLD да мавжуд GM

Жаҳон банкининг ҳар бир молиялаштириш лойиҳаси бўйича шикоятлар механизмини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш бўйича талаблари билан бир қаторда миллий қонунчиликка мувофиқ шикоятларни кўриб чиқиш тартиби ҳам талаб қилинади. Ўзбекистонда шикоятларни кўриб чиқиш тартиби “Фуқароларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги ва “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатларини бериш тартиби тўғрисида”ги қонунлар (2014 йил 3 декабрь, №378) билан тартибга солинади. Бундан ташқари, CVLD жисмоний ва юридик шахслар учун иш жойидаги асосли ташвишларни кўтариш учун ички шикоятлар механизмини тақдим этади. Шикоятларни кўриб чиқиш механизми куйидаги маҳаллий норматив ҳужжатларда ҳам белгилаб қўйилган: Ўзбекистон Республикасининг 11.09.2017 йилдаги 445-сонли “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги Қонуни ҳамда Ветеринария ва чорвачиликни ривожлантириш қўмитасининг 2021-йилдаги Устави.

9.3-жадвал. Маълумотларга кириш ва шикоятларни юбориш учун каналлар⁵

Тавсиф	Алоқа тафсилотлари
Шикоятни кўриб чиқиш	туман ва маҳаллий CVLD бўлимлари жаноб Акмал Маҳмудов
Қўмита - 1-даражали	Лойиҳани амалга ошириш бўлими жаноб Олег Ли
Шикоятни кўриб чиқиш	Кичик халқа йўли кўчаси №21-а, Тошкент, Ўзбекистон
Қўмита - 2-даражали	+99871 202 12 00
Манзил:	+99871 202 12 00
Телефон:	murojaat@vetgov.uz
Аноним шикоятлар ҳам юқоридаги каналлардан бирортаси томонидан қабул қилинади.	

⁵ PIU ташкил этилиши билан боғланиш маълумотлари янгиланади.

9.6. Ишчиларнинг шикоят қилиш механизми

CVLD ҳамкорлар, ишчилар, ходимлар ва пудратчилар, шу жумладан Лойиҳа билан боғлиқ ҳолда ишга олинадиган ёки жалб қилинадиган маслаҳатчилар ва экспертлар учун аниқ шикоят механизмларини тақдим этиши керак. CVLD ишчиларни телефон рақамлари ва электрон почта каби шикоятларни топшириш учун мавжуд воситалар ҳақида хабардор қилади. E&S ходими ишчиларнинг шикоятлари билан боғлиқ шикоятларни қабул қилади ва кўриб чиқади. E&S ходими ишчилар ва хизматчилар (шартнома асосидаги ва узоқ муддатли ходимлар) билан боғлиқ шикоятларни бошқариш ва саралаш ҳамда шикоятлар журналида шикоятларни ечиш жараёнини қайд этиш ва кузатиш учун жавобгар бўлади.

Ходимнинг шикоят қилиш механизми қуйидагиларни ўз ичига олади:

- шарҳ/шикоят шакли, таклифлар қутилари, электрон почта, ишонч телефони каби шикоятларни қабул қилиш тартиби;
- шикоятларга жавоб беришнинг белгиланган муддатлари;
- шикоятларнинг ўз вақтида ҳал этилишини қайд этиш ва кузатиб бориш учун реестр;
- шикоятларни қабул қилиш, қайд этиш ва ҳал этилишини кузатиш учун тайинланган ходимлар/офис/бўлим.

Ишчининг шикоят қилиш механизми барча лойиҳа ишчиларига тақдим этиладиган ходимларни ишга тушириш бўйича тренингларда тавсифланади. Шикоятларни кўриб чиқиш механизмининг мавжудлиги ҳақидаги маълумотлар барча лойиҳа ишчиларига (тўғридан-тўғри ва шартнома бўйича) эълонлар тахталари, "таклифлар/шикоят қутилари" мавжудлиги ва керак бўлганда бошқа воситалар орқали осонгина мавжуд бўлади. CVLD шикоятларнинг рўйхатга олиниши ва ҳал этилишини назорат қилади ва бу ҳақда ҳисоботларда келтиради.

9.7. Жаҳон банкининг шикоятларни кўриб чиқиш тизими

Жаҳон банки томонидан қўллаб-қувватланадиган лойиҳадан ўзларига салбий таъсир кўрсатган деб ҳисоблаган жамоалар ва шахслар, шунингдек, Банкнинг Шикоятларни кўриб чиқиш хизмати (GRS) орқали бевосита Банка шикоят қилишлари мумкин (<https://www.worldbank.org/en/projects-operations/products-and-services/grievance-redress-service>). Шикоят инглиз, ўзбек ёки рус тилларида юборилиши мумкин, аммо инглиз тилида бўлмаган шикоятлар учун кўшимча кўриб чиқиш вақти талаб этилади. Шикоят банк GRSга қуйидаги каналлар орқали юборилиши мумкин:

- Электрон почта орқали: grievances@worldbank.org
- Факс орқали: +1.202.614.7313
- Почта орқали: Жаҳон банки, Шикоятларни кўриб чиқиш хизмати, МСН МС10-1018, 1818 X Нортвест кўчаси, Вашингтон, ДС 20433, АҚШ
- Жаҳон банкининг Ўзбекистондаги ваколатхонаси орқали: Амир Тимур кўчаси, 107Б, С блок, 15-қават, 100084, Тошкент, Ўзбекистон, tashkent@worldbank.org, Тел. +998 71 120-2400

Шикоятда Банк томонидан қўллаб-қувватланаётган лойиҳа сабаб бўлган ёки юзага келиши мумкин бўлган салбий таъсир(лар) аниқ кўрсатилиши керак. Бу имкон қадар мавжуд ҳужжатлар ва ёзишмалар билан тасдиқланиши керак. Шикоятчи шикоятнинг исталган

натижасини ҳам кўрсатиши мумкин. Ниҳоят, шикоят шикоятчи(лар)ни ёки тайинланган вакилни/ларни аниқлаши ва алоқа маълумотларини кўрсатиши керак. GRS орқали юборилган шикоятлар лойиҳа билан боғлиқ муаммоларга тезкор эътибор бериш учун дарҳол кўриб чиқилади.

Бундан ташқари, Лойиҳа таъсир қилган жамоалар ва шахслар Жаҳон банкининг мустақил Инспексия гуруҳига шикоят қилишлари мумкин, бу эса Жаҳон банкининг ўз сиёсати ва тартибларига риоя қилмаслиги натижасида зарар кўрган ёки юзага келиши мумкинлигини аниқлайди. Шикоятлар тўғридан-тўғри Жаҳон банки эътиборига ҳавола қилингандан сўнг ва Банк раҳбариятига жавоб бериш имконияти берилгандан сўнг, исталган вақтда Текширув гуруҳига юборилиши мумкин. Шикоятларни Жаҳон банкининг Инспексия гуруҳига юбориш бўйича маълумот олиш учун www.inspectionpanel.org объектига ташриф буюринг.

ИЛОВАЛАР

1-илова. Ер участкасини ихтиёрий ҳадя қилишнинг қисқача мазмуни ва шакли

Вилоят:				
Маҳаллий ҳокимият				
Туман/шаҳар:				
Кичик лойиҳа:				
Оммавий иситиш санаси				
Ер участкаси эгасининг номи:	Ерга эгалик ҳуқуқи:	Кичик лойиҳанинг бенефициари: Ҳа/йўқ		
Ёш:	Жинс:	Касб:		
Манзил:				
SP остида олинадиган ернинг тавсифи:	Таъсир ўтказилган ҳудуд:	Ернинг умумий майдони:	Таъсир ўтказилган ерларнинг умумий мулк ер майдонига нисбати:	Харита кодлари, агар мавжуд бўлса:
Ерларда йиллик жорий ҳосилнинг тавсифи, лойиҳа таъсирининг тавсифи:				
	Тавсилотлар		Рақам	
Кесиладиган дарахтлар				
Мевали дарахтлар				

бошқа қишлоқ хўжалиги ёки маиший мақсадларда фойдаланиладиган дарахтлар				
Етилган ўрмон дарахтлари				
...				
Лойиҳани амалга ошириш мақсадида йўқолиши ёки қайта жойлаштирилиши керак бўлган бошқа активларни тавсифланг:				
Ҳады қилинган активлар қиймати:				
Ҳады қилинган ер/мулк ер/мулкнинг 5% дан кам бўладими?				
Муниципалитетдан миннатдорчилик:				

Ушбу шаклни имзолаш орқали CVLD вакили ерни ҳады қилиш ихтиёрий эканлигини ва Жаҳон банки билан келишилган баённомага мувофиқлигини тасдиқлайди.

Шаҳар Кенгаши (Вакил) ушбу шаклга имзо чекиш орқали ерни ҳады қилиш тан олинганлигини ва юқорида айтиб ўтилганидек, миннатдорчилик изҳори билан келишилганлигини тасдиқлайди. Ушбу шаклни имзолаш орқали ердан фойдаланувчи ёки мулк эгаси лойиҳага активларни қўшишга рози бўлади. Ҳисса ихтиёрийдир. Агар ердан фойдаланувчи ёки мулк эгаси ўз активларини лойиҳага қўшишни истамаса, у имзо қўйиш ёки бош бармоқ изини беришдан бош тортиши ва ўрнига компенсация талаб қилиши керак.

Сана: .....

Жабрланган шахсларнинг имзоси (эркак ҳам, хотин ҳам)

Сана: .....

Сана: .....

CVLD вакилининг имзоси

CVLD вакилининг имзоси

2-илова. ESS5 доирасида кутилаётган таъсирлар бўйича скрининг ҳисоботи шакли

(Ҳисобот қисқа бўлиши керак)

Кичик лойиҳа _____ кичик лойиҳани амалга ошириш жойи

_____

(Фотосуратлар билан харита-схемадаги белги билан амалга ошириш жойини кўрсатинг)

Фаолият тури: _____

(янги қурилиш, реконструкция, реабилитация, таъмирлаш)

Тахминий харажат _____

Тахминий бошланиш санаси: _____

Муҳокама қилинган техник чизмалар/спецификациялар: _____

Текшириш санаси: _____

Текшириш рўйхати:

№	Мумкин бўлган мажбурий кўчириб ўтказиш/ижтимоий таъсирлар	Ҳа	Йўқ	Маълум эмас	Тавсилотлар
1.	Кичик лойиҳа хусусий ер участкасини олишни талаб қилади				
2.	Маҳаллий аҳоли ёки корхоналарни жисмоний ёки иқтисодий кўчириб ўтказиш зарурми? Ерни мажбурий олиш? Активларга таъсири?				
3.	Ҳимоя чоралари учун зарур бўлган институционал ресурсларни баҳолаш даражасини аниқлаш керакми?				
4.	Лойиҳа объектида учинчи томон активлари борми?				
5.	Ҳар қандай баҳсли ҳудудлар ва/ёки чегара ҳудудлари?				
6.	Қурилиш вақтида турар-жой бинолари, савдо иншоотлари, коммунал хизматлар, табиий ресурсларга кириш йўллари ва пиёдалар йўллари бўладими?				

7.	Қурилиш ижтимоий муҳитнинг ўзгаришига олиб келадими, тижорат тузилмалари ва аҳоли даромадлари камаядими?				
8.	Режалаштирилган қурилиш аҳоли саломатлигига таъсир қиладими ёки кимгадир зарар келтирадими?				
9.	Кичик лойиҳа аҳоли орасида норозилик ва хавотирларга сабаб бўладими?				
10.	Фаолият аҳолининг турмуш шароитига, унинг қадриятлари ва турмуш даражасига салбий таъсир қиладими?				
11.	Кичик лойиҳа аҳоли гуруҳлари ўртасида тенгсизликка олиб келадими?				
12.	Кичик лойиҳага жамоатчилик қизиқиши юқорими?				
13.	Худудга мажбурий кўчириб ўтказишнинг ўтмишдаги таъсири ҳақида бирон бир далил борми, бу ўтган юмшатилмаган ҳаракатлар учун тузатиш чораларини талаб қиладими?				
14.	Ушбу кичик лойиҳа бошқа инфратузилмани ривожлантириш лойиҳаси билан боғлиқми?				

CVLD вакиллари	лавозим	Ф.И.Ш.	Имзо
LSG вакили	лавозим	Ф.И.Ш.	Имзо
СП ташаббускори	лавозим	Ф.И.Ш.	Имзо

Юқоридаги назорат рўйхатига асосланиб, RAP талаб қилинадими ёки йўқми аниқланади.
Тавсиялар:

Мониторинг билан боғлиқ саволларга берилган жавобларни ҳисобга олган ҳолда, кейинги ҳаракатлар талаб қилинадими ва ESS5 процедуралари қўлланиладими ёки йўқми, ЖБ _____ аниқланади.

3-илова. RAP аҳолини рўйхатга олиш ва СЕС шакли

А. УМУМИЙ

А-1	Лойиҳа компонентининг номи:	
А-2	Таъсир тури: 1. Доимий 2. Вақтинчалик	
А-3	Массив номи:	
А-4	Вилоят номи:	
А-5	Туман номи:	
А-6	Жой тури 1. Шаҳар 2. Қишлоқ	
А-7	Қуйидагиларга таъсири: 1. Фермер хўжалиги ерлари, 2. Тузилма, 3. Корхона, 4. Бошқа (аниқлик киритинг)	

В. ФАҚАТ ФЕРМЕР ХЎЖАЛИГИДАГИ ЕР УЧАСТКАСИ ВА ЕРДАН Фойдаланиш ҳақида маълумот

В-1	Фермер хўжалигининг номи (агар мавжуд бўлса):	
В-2	Ер эгаси/фойдаланувчисининг исми	
В-3	Ер эгаси/фойдаланувчисининг жинси	
В-4	Ер эгаси/фойдаланувчисининг ёши	
В-5	ID рақами:	
В-6	Умумий майдони (м ²) /га	
В-7	Жами зарарланган майдон (м ²)/га ва %да	
В-8	Уй хўжалиги/оиласининг гектардаги умумий ерлари (таъсир кўрсатаётган ва лойиҳа ҳудудидаги ва ташқарисидаги бошқа ерлар)	
В-9	Ерга эгалик: 1. Хусусий, 2. Давлатга тегишли	
В-10	Эгаси тури 1 - рўйхатдан ўтган/легаллаштирилган; 2 – Рухсат этилмаган/Рўйхатдан ўтмаган; 3- Бошқа (аниқлик киритинг)	

В-11	Ер эгаси/фойдаланувчисининг хукукий мақоми: 1- Эгаси (хусусий боғ бўлса); 2- Расмий ижарачи (хукумат томонидан 49 йил ижарачи) 3- Шартномачи 4- Норасмий ижарачи	
В-12	Қишлоқ хўжалиги ерларидан фойдаланишда: 1- Ҳайдаладиган/экин етиштириш; 2- Боғ (Мева); 3- ўтлоқ; 4. Плантация (ёғоч), 5. Яйлов, 6- Бошқа (аниқлик киритинг).....	
В-13	Суғориш ҳолати 1- Суғориладиган; 2- Суғорилмайдиган	

С. ЕРДАН ФОЙДАЛАНУВЧИЛАР/ШАХСЛАР ҲАҚИДА МАЪЛУМОТЛАР

С-1	Қишлоқ хўжалиги ижарачиси/лизинг олувчи (хукумат томонидан 49 йиллик ижарачи) 1. Ҳа 2. Йўқ	
С-1.1	Меҳнат шартномаси тури 1. Мавсумий 2. Доимий 3. Мавсумий доимий	
С-1.2	Ҳа бўлса, (Рақамларда қанча) Мавсумий	
С-1.3	Эркаклар сони	
С-1.4	Аёллар сони	
С-1.5	Ҳа бўлса, (Рақамларда қанча) Доимий	
С-1.6	Эркаклар сони	
С-1.7	Аёллар сони	
С-1.8	Эгаси ва қишлоқ хўжалиги ишчиси ўртасида расмий ижара шартномаси борми? 1. Ҳа 2. Йўқ	
С-2	Қишлоқ хўжалиги экинлари 1. Ҳа 2. Йўқ	
С-2.1	Ҳа бўлса, (рақамларда қанча)	
С-2.2	Эркаклар сони	
С-2.3	Аёллар сони	
С-2.4	Эгаси ва қишлоқ хўжалиги улуши ўртасида расмий ижара шартномаси тузилганми? 1. Ҳа 2. Йўқ	

D.	Экинларга таъсири	1. Ҳа; 2. Йўқ	Агар йўқ бўлса, Е га ўтинг
----	-------------------	---------------	----------------------------

No	Экин номи	Таъсир ўтказилган экин майдони (га)	Таъсир ўтказилган экин майдонларидан ўртача ҳосил (тонна).	Килограмм учун бозор нархи (сўм)
D-1				
D-2				
D-3				
D-4				
D-5				
D-6				
D-7				
D-8				

Е.	Таъсир ўтказилган ерлардаги ўсимликлар/дарахтларга таъсири	1. Ҳа; 2. Йўқ	Агар йўқ бўлса, Е га ўтинг
----	--	---------------	----------------------------

№	Ўсимлик/дарахт номи	Миқдор (Таъсир ўтказилган бирлик сони)	Дарахтнинг ёши (тахминий ўртача)	Дарахтлар тури 1. Мевали дарахтлар 2. Мевасиз/ Ёғочли дарахтлар 1. 3. Бошқалар	Бир мавсумда мевали дарахтлардан ҳосил (кг/дарахт).	Бир бирлик учун етиштириш нархи (кўчатлар учун)
Е-1						
Е-2						
Е-3						
Е-4						
Е-5						
Е-6						
Е-7						
Е-8						
Е-9						
Е-10						
Е-11						
Е-12						

F. ТАЪСИР ЎТКАЗИЛГАН ТУЗИЛМА

F-1	Таъсир ўтказилган ерларда лойиҳа томонидан бузилиши керак бўлган бирон бир бино/иншоот борми? 1-Ҳа; 2-Йўқ	Агар йўқ бўлса, менга йўналтиринг
F-2	Ҳа бўлса, қанча.....	
F-3	Эгаси/фойдаланувчининг исми	
F-4	Эгаси/фойдаланувчининг жинси	
F-5	Эгасининг/фойдаланувчининг ёши	

G- ТУЗИЛМАЛАРНИНГ ЖИСМОНИЙ ТАФСИЛОТЛАРИ

№	Тавсиф	Бино/иншоот №1	Бино/иншоот №2	Бино/иншоот №3
G-1	Бинодан фойдаланиш 1. Уй-жой, 2. Тижорат, 3. Диний, 4. Жамоат, 5. Чорвахона, 6. Чегара девори, 7. Гараж, 8. Қудук, 9. Бошқалар (аниқлик киритинг)			
G-2	Бинога эгалик қилиш 1. Эгалик ҳуқуқи, 2. Ноқонуний			
G-3	Йиллардан бери эгалик			
G-4	Компенсация талабини тасдиқловчи ҳуқуқий ҳужжатларнинг мавжудлиги 1. Ҳа, 2. Йўқ			
G-5	Ҳа бўлса, ҳужжат номи			
G-6	Эгалик қилинган ер участкасининг ҳажми			
G-7	Бинонинг умумий майдони (квадрат метр)			
G-8	Бинонинг таъсир ўтказилган майдони (квадрат метр)			
G-9	Қурилиш йили			
G-10	Қаватлар сони			

Н. ТУЗИЛМАДАГИ БОҒЛАНГАН ФОЙДАЛАНУВЧИЛАР/ШАХСЛАР
 ҲАҚИДА МАЪЛУМОТ

Н-1	Турар-жой қурилиши ҳолати	
Н-1-1	Турар-жой ижарачиси. 1. Ҳа 2. Йўқ	
Н-1-2	Эркаклар сони	
Н-1-3	Аёллар сони	
Н-1-4	Ойига қанча ижара тўлайсиз (сўм).....	
Н-1-5	Эгаси ва ижарачи ўртасида расмий ижара шартномаси мавжудми? 1. Ҳа 2. Йўқ	
Н-2	Тижорат тузилмаси ҳолати	
Н-2-1	Тижорат ижарачиси 1. Ҳа 2. Йўқ	
Н-2-2	Эркаклар сони	
Н-2-3	Аёллар сони	
Н-2-4	Ойига қанча ижара тўлайсиз (сўм).....	
Н-2-5	Эгаси ва ижарачи ўртасида расмий ижара шартномаси мавжудми? 1. Ҳа 2. Йўқ	

I. ЗАРАР КЎРГАН КОРХОНА ВА ХОДИМЛАР ҲАҚИДА МАЪЛУМОТ

I-1	Бизнес таъсир қиладими? 1. Ҳа 2. Йўқ (Ж га йўналтириш)	
I-2	Эгаси/фойдаланувчи номи	
I-3	Эгаси/фойдаланувчи жинси	
I-4	Эгасининг/фойдаланувчининг ёши ҳақида маълумот	
I-5	Бизнесни рўйхатдан ўтказиш ҳолати 1. Қонуний/рўйхатдан ўтган (рухсат этилган/лицензия билан), 2. Ноқонуний/Рўйхатдан ўтмаган (рухсат этилмаган/лицензиясиз)	
I-6	Бизнес тури 1. Кичик масштаб. 2. Ўрта масштаб. 3. Катта масштаб. 4. Саноат.	
I-7	Бизнес сотилган тақдирдаги қиймат (сўм)	
I-8	Йиллик даромад (сўм)	
I-9	Йиллик харажатлар (сўм)	
I-10	Йиллик фойда (сўм)	
I-11	Ходимлар/иш ҳақи олувчи 1. Ҳа 2. Йўқ	
I-12	Ҳа бўлса (рақамларда қанча)	
I-13	Эркаклар сони	
I-14	Аёллар сони	
I-15	Бир ходимга ойига қанча ўртача иш ҳақи тўлайсиз (сўм)	

J. ТАЪСИР ЭТУВЧИ УЙ ХЎЖАЛИГИ ДЕТАЛЛАРИ

J-1	Уй хўжалиги бошлигининг исми:	
J-2	Ёш	
J-3	Жинси 1-Эркак 2-Аёл	
J-4	Этник маълумотлар 1. Узбек; 2. тожик; 3. қozoқ; 4. Қорақалпоқ; 5. яҳудий; 6. рус; 7. украин; 8. Бошқалар (аниқлик киритинг)	
J-5	Оилалар сони	
J-6	Оила аъзолари сони	
J-7	Эркак сони	
J-8	Аёллар сони	

J-9	Уй хўжалигини аёл бошқарадими? 1. Ҳа 2. Йўқ	
J-10	Бу уй хўжалиги камбағаллик чегарасидан пастми? 1. Ҳа 2. Йўқ	
J-11	Уни жисмонан/руҳий ногирон киши бошқарадими? 1. Ҳа 2. Йўқ	
J-12	Бу кекса киши бошқарадиган уй хўжалигимми? 1. Ҳа 2. Йўқ	
J-13	Еқ хўжалик бошлиғининг асосий касби: 1. Қишлоқ хўжалиги; 2. Бизнес; 3. Давлат ишлари; 4. Шахсий ишлар; 5. Кунлик иш ҳақи; 6. Пенсия; 7. Бошқалар (аниқлик киритинг)	
J-14	Уй хўжалиги/оила умумий йиллик даромади (сўм)	
J-14-1	Йиллик даромад фоизларда; 1. Қишлоқ хўжалиги _____%; 2. Бизнес _____%; 3. Давлат ишлари _____%; 4. Шахсий ишлари _____%; 5. Кунлик иш ҳақи _____%; 6. Пенсия _____%; 7. Ҳукумат томонидан ҳар қандай ижтимоий нафақа 8. Бошқалар (аниқлик киритинг) _____	
J-15	Уй хўжалигининг йиллик умумий харажатлари (сўм)	
J-16	Тузилмани йўқотиш учун компенсация вариантлари 1. Тузилма учун тузилма 2. Тузилма учун нақд пул	
J-17	Агар уй хўжалигида қишлоқ хўжалиги мақсадлари учун давлатдан қарзлар бўлса: 1- Ҳа; 2- Йўқ (J-20 га йўналтириш)	
J-18	Ҳа бўлса, кимдан? 1- ҳукумат; 2- хусусий банк; 3 – бошқа	
J-19	Ҳа бўлса, кредит (сўм) учун тўланадиган ойлик миқдори қанча?	
J-20	Агар уй хўжалиги қишлоқ хўжалиги учун асбоб-ускуналарни лизингга олган бўлса: 1- Ҳа; 2 - Йўқ	

К. ЖАБРЛАНГАН УЙ ХЎЖАЛИКЛАРИНИНГ ОИЛАВИЙ МАЪЛУМОТЛАРИ

№	Оила аъзосининг исми	Ёш	Жинс 1.Эркак 2.Аёл	Оилавий аҳволи 1. Турмуш қурган 2. Турмуш қурмаган 3. Бева аёл 4. Бева эркак 5. Бошқалар	Таълим 1. Саводсиз 2. Бирламчи 3. Иккиламчи 4. Олий ўрта таълим 5. Коллеж 6. Университет 7. Болалар боғчаси	Касб-ҳунар 1. Қишлоқ хўжалиги 2. Бизнес 3. Давлат ишлари 4. Шахсий ишлар 5. Кундалик иш ҳақи 6. Пенсияга чиққан 7. Талаба 8. Якка тартибдаги тадбиркорлар 9. Уйни сақлаш 10. Иш билан таъминланган 11. Ишсизлар 12. Мажруҳ 13. Бошқалар (аниқлик киритинг)	Малака/ҳунармандчилик/устачилик тури 1. Малакали 2. Малакасиз
1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							
9							

L. Ҳар қандай изох/кузатиш/мулоҳазалар:

Компенсация ҳуқуқи якуний батафсил ўлчов сўрови (DMS) ва аҳолини рўйхатга олишнинг охири куни асосида белгиланадиган чегара санаси билан чекланади. Таъсир ўтказилган шахслар томонидан тўхтатилган санадан кейин қилинган барча яхшиланишлар компенсация олинмайди.

ЖАВОБГАРНИНГ ИСМИ

ИМЗО:

САНА:

АЛОҚА ТЕЛЕФОНИ:

4-илова. РАРнинг компенсация олиш ҳуқуқи

Интервью №	Уй хўжалик бошлигининг тўлиқ исми	Ер учун компенсация			Қурилиш учун компенсация			Экин ва дарахтлар учун компенсация			Бошқа активлар ва йўқотишлар учун компенсация (қудуқлар, бизнес ва бошқалар)		
		миқдори (м ² ёки гектар)	Бирлик нархи (м ² ёки га)	Ҳуқуқ	миқдори (м ² ёки гектар)	Бирлик нархи (м ² ёки га)	Ҳуқуқ	миқдори (м ² ёки гектар)	Бирлик нархи (м ² ёки га)	Ҳуқуқ	миқдори (м ² ёки гектар)	Бирлик нархи (м ² ёки га)	Ҳуқуқ
1.													
2.													

Интервью берувчининг исми _____ Имзо _____ / Сана _____

5-илова. Кўчириб ўтказиш бўйича ҳаракатлар режаси ва қисқартирилган кўчириб ўтказиш бўйича ҳаракатлар режасининг қисқача мазмуни

Кўчириб ўтказиш бўйича ҳаракатлар режасининг мазмуни. Кўчириб ўтказиш режасининг ҳажми ва батафсил даражаси кўчириб ўтказишнинг кўлами ва мураккаблигига боғлиқ. Режа қуйидагилар бўйича янгиланган ва ишончли маълумотларга асосланади: (а) таклиф этилаётган кўчириб ўтказиш ва унинг кўчирилганлар ва бошқа ночор гуруҳларга таъсири ва (б) кўчириб ўтказиш билан боғлиқ ҳуқуқий муаммолар. Кўчириб ўтказиш режаси тегишли равишда қуйидаги элементларни ўз ичига олади. Агар бирон бир элемент лойиҳа шартларига мос келмаса, бу кўчириб ўтказиш режасида қайд этилиши керак.

1. Лойиҳанинг тавсифи. Лойиҳанинг умумий тавсифи ва лойиҳа ҳудудининг таърифи.

2. Потенциал таъсирлар. Идентификация

(а) кўчириб ўтказишга олиб келадиган лойиҳа компоненти ёки фаолият;

(б) бундай компонент ёки фаолиятдан таъсир ўтказилган ҳудуд;

(в) кўчириб ўтказишни олдини олиш/минималлаштириш учун муқобил вариантлар; ва

(г) лойиҳани амалга ошириш жараёнида кўчириб ўтказишни имкон қадар камайтириш учун яратилган механизмлар.

3. Мақсадлар. Кўчириб ўтказиш дастурининг асосий мақсадлари.

4. Ижтимоий-иқтисодий тадқиқотлар. Лойиҳани тайёрлашнинг дастлабки босқичларида ва потенциал кўчирилиши мумкин бўлган шахслар иштирокида амалга ошириладиган ижтимоий-иқтисодий тадқиқотлар натижалари, шу жумладан

(а) қуйидагиларни қамраб олувчи аҳолини рўйхатга олиш натижалари:

(i) зарар кўрган ҳудуднинг ҳозирги аҳолисини кўчириб ўтказиш дастурини ишлаб чиқиш учун асос яратиш ва кўчириб ўтказишда компенсация олиш ва ёрдам олиш ҳуқуқига эга бўлган одамларнинг кейинги оқимини истисно қилиш;

(ii) кўчирилган уй хўжаликларининг стандарт тавсифлари, шу жумладан ишлаб чиқариш тизимларининг тавсифи, меҳнат ва уй хўжалигини ташкил этиш; ва кўчирилган аҳолининг турмуш тарзи (шу жумладан, расмий ва норасмий иқтисодий фаолиятдан олинган даромадлар ва ишлаб чиқариш даражаси) ва турмуш даражаси (шу жумладан, соғлиқ ҳолати) тўғрисидаги дастлабки маълумотлар;

(iii) активларнинг тўлиқ ёки қисман кутилаётган йўқотиш ҳажми, шунингдек, жисмоний ёки иқтисодий жой алмашиш даражаси;

(iv) алоҳида шартлар кўзда тутилиши мумкин бўлган заиф гуруҳлар ёки шахслар тўғрисидаги маълумотлар; ва

(v) кўчирилган шахсларнинг турмуш шароити ва турмуш даражаси тўғрисидаги маълумотларни мунтазам янгилаб туриш қоидалари. шундай қилиб, энг сўнгги маълумотлар уларнинг кўчиши давомида мавжуд бўлади.

(б) Қуйидагиларни тавсифловчи бошқа тадқиқотлар:

(i) ерга эгалик қилиш ва ерни ўтказиш тизимлари, шу жумладан одамлар ўз ҳаётлари ва эҳтиёжларини оладиган умумий мулкнинг табиий ресурслари инвентаризацияси, мулккий бўлмаган узуфрукт тизимлари (шу жумладан балиқ овлаш, яйлов ёки ўрмон ерларидан

фойдаланиш) ер ажратиш бўйича маҳаллий қоидалар, шу жумладан лойиҳа худудидаги турли мулкчилик тизимларидан CVLD ҳар қандай масалалар билан тартибга солинади.

(ii) таъсир ўтказилган жамоалардаги ижтимоий ўзаро таъсир шакллари, жумладан, ижтимоий медиа ва ижтимоий қўллаб-қувватлаш тизимлари ва уларга лойиҳа қандай таъсир қилиши;

(iii) таъсир кўрсатадиган давлат инфратузилмаси ва ижтимоий хизматлар; ва

(iv) кўчирилган жамоаларнинг ижтимоий ва маданий хусусиятлари, шу жумладан маслаҳатлашув стратегияси ва кўчириб ўтказиш бўйича тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш учун тегишли бўлиши мумкин бўлган расмий ва норасмий институтларнинг (масалан, жамоат ташкилотлари, маросим ташкилотлари, нодавлат ташкилотлар (ННТ)) тавсифи.

5. Ҳуқуқий база. Норматив-ҳуқуқий базани таҳлил қилиш натижалари қуйидагиларни ўз ичига олади:

(а) мулкни экспроприация қилиш ваколатлари доираси ва уни баҳолаш методологияси ва тўлаш муддатлари нуқтаи назаридан компенсация характери;

(б) қўлланиладиган ҳуқуқий ва маъмурий тартиб-қоидалар, шу жумладан суд жараёнларида кўчирилган шахслар учун мавжуд бўлган ҳимоя воситаларининг тавсифи ва бундай процедуралар учун қабул қилинган муддатлар, шунингдек, лойиҳа бўйича кўчириб ўтказишга тааллуқли бўлиши мумкин бўлган ҳар қандай мавжуд муқобил низоларни ҳал қилиш механизмлари;

(в) ердан фойдаланиш, активлар ва йўқотишларни баҳолаш, табиий ресурслардан фойдаланиш учун товон ва ҳуқуқларни тартибга солувчи тегишли қонун (жумладан, одатий ва анъанавий ҳуқуқ); ҳаракатга оид шахсий шахсий қонунчилик; ва атроф-муҳит ва ижтимоий хавфсизлик қонунлари;

(д) кўчириб ўтказиш фаолиятини амалга ошириш учун масъул бўлган идораларга тегишли қонунлар ва қоидалар;

(э) агар мавжуд бўлса, мажбурий олиб қўйиш ва кўчириб ўтказиш бўйича маҳаллий қонунлар ва Банкнинг кўчириб ўтказиш сиёсати ва бундай фарқларни бартараф этиш механизмлари ўртасидаги фарқлар; ва

(ф) лойиҳа доирасида кўчириб ўтказиш бўйича тадбирларнинг самарали амалга оширилишини таъминлаш учун зарур бўлган ҳар қандай қонуний чоралар, шу жумладан, керак бўлганда, ерга нисбатан қонуний даъволарни, шу жумладан одатий ва одатий даъволарни тан олиш жараёни.

6. Институционал асос. Институционал тузилмани таҳлил қилиш натижалари қуйидагиларни ўз ичига олади:

а. кўчириб ўтказиш фаолияти учун масъул бўлган институтларни ва лойиҳани амалга оширишда рол ўйнаши мумкин бўлган ННТларни аниқлаш;

б. бундай институтлар ва ННТларнинг институционал салоҳиятини баҳолаш; ва

в. кўчириб ўтказишни амалга ошириш учун масъул бўлган идоралар ва ННТларнинг институционал салоҳиятини яхшилаш бўйича таклиф қилинган ҳар қандай қадамлар.

7. Мувофиқлик. Кўчирилган шахсларнинг таърифи ва уларнинг тоvon тўлаш ва кўчириб ўтказиш бўйича бошқа ёрдам олиш ҳуқуқини аниқлаш мезонлари, шу жумладан компенсация олиш ҳуқуқи тугатилгунга қадар тегишли муддатлар.

8. Зарарларни баҳолаш ва қоплаш. Йўқотишларни баҳолашда уларни алмаштириш қийматини аниқлаш учун фойдаланиладиган методология; ва маҳаллий қонун ҳужжатларига мувофиқ компенсациянинг таклиф этилаётган турлари ва даражаларининг тавсифи ва йўқолган активларни алмаштириш қийматига эришиш учун зарур бўлган кўшимча чоралар.

9. Кўчириб ўтказиш чоралари. Муваффақиятли кўчирилган шахсларнинг ҳар бир тоифасига сиёсат мақсадларига эришишга ёрдам берадиган компенсация пакетлари ва бошқа кўчириб ўтказиш чоралари тавсифи (ESS5 га қаранг). Техник ва иқтисодий жиҳатдан мақсадга мувофиқ бўлишидан ташқари, кўчириб ўтказиш пакетлари кўчирилганларнинг маданий афзалликларига мос келиши ва улар билан маслаҳатлашган ҳолда тайёрланиши керак.

10. Жойни танлаш, кўчириб ўтказиш учун жойни тайёрлаш. Муқобил кўчириб ўтказиш жойлари кўриб чиқилди ва танланган объектлар ҳақида тушунтиришлар, шу жумладан куйидагилар:

а. ишлаб чиқариш салоҳияти, жойлашувнинг афзалликлари ва бошқа омилларнинг комбинациясидан қатъи назар, қишлоқ ёки шаҳар бўлсин, кўчириб ўтказиш жойларини аниқлаш ва тайёрлаш бўйича ташкилий ва техник тадбирлар ҳеч бўлмаганда ер ва ёрдамчи ресурсларни сотиб олиш ва топшириш учун зарур бўлган муддатларни баҳолаш билан олдинги активлар билан солиштириш мумкин;

б. ер участкаси бўйича чайқовчиликни ёки танланган участкаларга номақбул шахсларнинг кириб келишини олдини олиш учун зарур бўлган ҳар қандай чоралар;

в. лойиҳа доирасида жисмоний кўчириб ўтказиш тартиб-қоидалари, шу жумладан объектни тайёрлаш ва топшириш муддатлари; ва

г. кўчирилган шахсларга эгалик ҳуқуқини ва ҳуқуқларни ўтказишни тартибга солишнинг ҳуқуқий механизмлари.

11. Уй-жой, инфратузилма ва ижтимоий хизматлар. Кўчирилган шахсларни уй-жой, инфратузилма (масалан, сув таъминоти, кириш йўллари) ва ижтимоий хизматлар (масалан, мактаблар, соғлиқни сақлаш хизматлари) билан таъминлаш (ёки молиялаштириш) режалари; мезбон аҳолига таққосланадиган хизматлар кўрсатишни режалаштирмоқда; ушбу объектлар учун объектлар, муҳандислик ва архитектура лойиҳаларини ҳар қандай зарурий ишлаб чиқиш.

12. Атроф муҳитни муҳофаза қилиш ва бошқариш. Кўчириб ўтказиш ҳудудининг чегараларини тавсифлаш; ва таклиф этилаётган кўчириб ўтказишнинг атроф-муҳитга таъсирини баҳолаш ва бу таъсирларни юмшатиш ва бошқариш бўйича чора-тадбирлар (керак бўлганда кўчириб ўтказишни талаб қилувчи йирик инвестицияларнинг экологик баҳоси билан мувофиқлаштирилган).

13. Жамият иштироки. Иммигрантлар ва мезбон жамоаларни жалб қилиш,

а. кўчирилган шахслар ва мезбон ҳамжамият билан маслаҳатлашиш ва кўчириб ўтказиш тадбирларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишда иштирок этиш стратегиясининг тавсифи;

б. билдирилган фикр-мулоҳазаларнинг қисқача мазмуни ва бу фикрлар кўчириб ўтказиш режасини тайёрлашда қандай ҳисобга олинганлиги;

в. Таклиф этилган кўчириб ўтказиш муқобил вариантларини ва кўчирилган шахсларнинг ўз имкониятлари бўйича қабул қилган қарорларини кўриб чиқиш, шу жумладан: компенсация ва кўчириб ўтказишга ёрдам бериш шакллари; алоҳида оилалар сифатида ёки илгари мавжуд жамоалар ёки қариндошлик гуруҳлари таркибида кўчириб ўтказиш; гуруҳларни ташкил этишнинг мавжуд моделларини сақлаш ва маданий қадриятлардан фойдаланишни таъминлаш (масалан, маданий ибодатхоналар, зиёратгоҳлар, қабристонлар); ва

г. Кўчирилган шахслар режалаштириш ва амалга ошириш жараёнида ўз ташвишларини лойиҳа раҳбариятига етказишлари мумкин бўлган институционал механизмлар; ва маҳаллий халқлар, этник озчиликлар, ерсиз одамлар ва аёллар каби заиф гуруҳларнинг муносиб вакилликни таъминлаш чоралари.

14. Қабул қилувчи аҳоли билан интеграция. Ҳар қандай мезбон жамоаларга кўчириб ўтказишнинг таъсирини юмшатиш бўйича чора-тадбирлар, жумладан, қуйидагилар:

а. мезбон жамоалар ва маҳаллий ҳокимият органлари билан маслаҳатлашиш;

б. кўчирилаётган аҳолига берилган ер участкалари ёки бошқа мол-мулк учун ижарачиларга тўланадиган ҳар қандай тўловлар бўйича тезкор савдоларни ўтказишни ташкил этиш;

в. кўчирилган одамлар ва мезбон жамоалар ўртасида CVLD юзага келиши мумкин бўлган ҳар қандай низоларни ҳал қилиш чоралари; ва

г. мезбон жамоаларда хизматларни (масалан, таълим, сув таъминоти, соғлиқни сақлаш ва ишлаб чиқариш) кенгайтириш учун зарур бўлган ҳар қандай чора-тадбирлар, уларни ҳеч бўлмаганда кўчирилганлар учун мавжуд бўлган хизматлар билан солиштириш.

15. Шикоятларни кўриб чиқиш тартиблари. CVLD учинчи шахсларнинг кўчириб ўтказиш бўйича шикоятларини кўриб чиқишнинг мақбул ва қулай тартиблари; бундай шикоят механизмлари жамоаларнинг судга мурожаат қилиш имкониятини, шунингдек, низоларни ҳал қилишнинг анъанавий механизмларини ҳисобга олиши керак.

16. Ташкилий вазифалар. Кўчириб ўтказиш тадбирларини амалга ошириш ва хизматлар кўрсатиш учун масъул муассасаларни аниқлашни ўз ичига олган кўчириб ўтказишни амалга ошириш учун институционал асос; лойиҳани амалга оширишда иштирок этувчи институтлар ва юрисдикциялар ўртасида тегишли мувофиқлаштиришни таъминлаш механизмлари; ва кўчириб ўтказиш бўйича тадбирларни лойиҳалаш ва амалга оширишни амалга оширувчи ташкилотларнинг салоҳиятини кучайтириш учун зарур бўлган ҳар қандай чора-тадбирлар (шу жумладан техник ёрдам); лойиҳа томонидан тақдим этиладиган объектлар ва хизматларни бошқариш бўйича масъулиятни маҳаллий ҳукуматлар ёки кўчирилган шахсларнинг ўзларига топшириш қоидалари ва керак бўлганда кўчириб ўтказиш масалалари билан шуғулланадиган идораларнинг бошқа мажбуриятлари.

17. Амалга ошириш жадвали. Тайёргарликдан то амалга оширишгача бўлган барча кўчириб ўтказиш тадбирларини, шу жумладан кўчирилганлар ва уй эгалари учун кутилаётган имтиёзларга эришиш ва турли хил ёрдам кўрсатишни тўхтатиш учун мақсадли саналарни ўз ичига олган амалга ошириш жадвали. Вақт жадвали кўчириб ўтказиш фаолияти умумий лойиҳани амалга ошириш билан қандай боғлиқлигини кўрсатиши керак.

18. Харажатлар ва бюджет. Барча кўчириб ўтказиш бўйича тадбирлар, шу жумладан инфляция, аҳоли сонининг ўсиши ва бошқа кутилмаган ҳолатлар учун тузатишлар бўйича батафсил харажатлар сметасини кўрсатадиган жадваллар; харажатлар жадвали; маблағлар манбалари; ва агар мавжуд бўлса, ижрочи орган ваколатига кирмайдиган ҳудудларга кўчириб ўтказиш учун маблағлар ва маблағларнинг ўз вақтида айланиши механизмлари.

19. Мониторинг ва баҳолаш. Тўлиқ ва холис ахборотни таъминлаш мақсадида банк фикрига кўра, заруратга кўра, мустақил кузатувчилар билан тўлдириладиган амалга оширувчи орган томонидан кўчириб ўтказиш фаолиятини мониторинг қилиш бўйича чора-тадбирлар; харажатлар, кўрсатилган хизматлар ва кўчириб ўтказиш фаолияти натижаларини ўлчаш учун ишлаш мониторинги кўрсаткичлари; кўчирилган шахсларни мониторинг жараёнига жалб қилиш; кўчириб ўтказиш ва ривожлантириш бўйича барча тадбирлар тугагандан сўнг тегишли вақт ичида кўчириб ўтказишга таъсирини баҳолаш; кейинги амалга ошириш учун кўчириб ўтказиш мониторинги натижаларидан фойдаланиш.

Қисқартирилган RAP учун таркиб

Қисқартирилган режа куйидаги минимал элементларни ўз ичига олади:

- а. кўчирилган шахсларни ўрганиш ва активларни баҳолаш;
- б. кўчириб ўтказиш бўйича кўрсатиладиган компенсация ва бошқа ёрдамнинг тавсифи;
- в. кўчирилганлар билан мақбул алтернативалар бўйича маслаҳатлашиш;
- г. амалга ошириш ва шикоят қилиш тартиб-қоидалари учун институционал жавобгарлик; (э) мониторинг ва амалга ошириш механизмлари; ва (ф) жадвал ва бюджет.